ŠIAURĖS ATĖNAI

ISSN 1392-7760 2024 m. balandžio 5 d. Nr. 7 (1431) Kaina 1,80 Eur

Dešiniųjų spaudimas, kurį išgyvename Vakaruose, yra stiprinamas Izraelio ir Palestinos konflikto ..... p. 2
Vasaros gatvė ir Ona Miciūtė ..... p. 5
Danutei Kalinauskaitei menas irgi tik gyvenimo dalis ..... p. 10

REC

MARISHA RASI-KOSKINEN

Marisha Rasi-Koskinen (g. 1975) – suomių psichologė ir rašytoja, penkių grožinių knygų suaugusiesiems ir dviejų romanų paaugliams autorė. 2019 m. apdovanota svarbiausia Suomijos literatūrine premija „Finlandia“ už knygą paaugliams „Tamsioji saulės pusė“ (liet. 2023, vert. U. L.).

Romanas „REC“ (2020) – tai daugialypis, kone tarpdisciplininis meno kūrinys, Suomijoje jau dabar įvardijamas kaip moderniosios prozos klasika. Mistinis, atmosferinis siužetas, neįprasta struktūra (knyga padalinta ne į skyrius, o į kambarius ir sales, didžiausią pasakojimo lūžį žymi perėjimas iš vieno aukšto į kitą, siužetas pamažu, tarsi mozaika, dėliojamas iš literatūrinių „nuotraukų“; užuot skaitęs, skaitytojas tarsi klaidžioja meno galerijoje) ir fragmentuota kompozicija nukelia į svaiginančią kelionę, kurioje išnyksta skirtis tarp fikcijos ir realybės ir kartu su romano veikėjais pažįstamos ir bandomos tiesos ribos.

2021 m. romanas apdovanotas prestižinėmis Runebergo ir „Tulenkantaja“ premijomis. Siūlome susipažinti su šio kūrinio ištrauka.

Vertėja

Tą dieną lauke buvo karšta, viduj – dar karščiau. Visų karščiausia buvo Luko drabužinėje, ir kaip tik ten juodu sėdėjo. Nugara žliaugė prakaitas. Pas Koulą eiti negalėjo, nors šis gyveno erdviuose, vėsiuose namuose, jiems būtinai reikėjo būti pas Luką. Berniukai žiūrėjo vienas į kitą pasišviesdami kišeniniu žibintuvėliu. Kartkartėmis išjungdavo šviesą; Koulas pažadėjo padėti Lukui įveikti baimę apakti ir tesėjo pažadą.

Berniukai sėdėjo nė nekrebžtelėdami, net ir menkiausias garselis būtų sugriovęs tvyrojusią įtampą. Įsivaizduok žvaigždėtą dangų, įsivaizduok nelyginių (arba lyginių ir nelyginių) skaičių aibes, įsivaizduok dešimtainę dalį tarp nulio ir vieneto, ištisą visatą, telpančią po kojos piršto nagu. Įsivaizduok vandens molekulių gausybę vidutinio dydžio ežere, paviršių sudrumsčiantį akmenį, šviesą, kurios kelias iš saulės šerdies į pakraštį trunka trisdešimt tūkstančių metų, bet iki ežero paviršiaus – vos aštuonias minutes. Įsivaizduok neapčiuopiamai trumpą, tačiau tuo pat metu beribę akimirką, kai išskaidytas į atomus tampi visatos dalimi, nematomų gijų suištas su viskuo, prie ko kada nors prisilietei. Kas, palyginus su visu tuo, yra drabužinė ir karštis, ant pakabų sukabinti, sprandus kutenantys švarkai arba grindys, badančios kulkšnis toje vietoje, kur baigiasi linoleumas ir prasideda tamsa.

Lukas jau spėjo atskleisti tris paslaptis, tuo tarpu Koulas pasidalino tik viena. Tačiau tikroji Koulo paslaptis prilygo daugiau nei dviem. Tikroji Koulo paslaptis turėjo vardą.

– Nickas.

Nickas buvo Koulo brolis dvynys. Tai – esminis dalykas, nes kaip tik nuo Nicko prasideda istorija. Tiksliau, nuo Niko, taip jis pats rašė savo vardą. Nikas – visa ko pradžia.

– Kodėl nepasakojai?

– Nes negalėjau. Nes. Man uždrausta.

Koulas paaiškino, kad Nikas buvo kitoks nei visi. Ne kitoks kaip Koulas su Luku – kitoks nemalonia prasme. Tarp išskirtinumo ir keistumo egzistavo riba, ir Nikas buvo kitoje ribos pusėje. Iš išvaizdos jis neatrodė keistas, anaiptol, veikiau niekuo neišsiskyrė, ir šiaip iš šono nebūtum įžiūrėjęs jame nieko neįprasto. Tačiau išore įprasti dalykai ir baigėsi. Iš tikrųjų su juo kažkas visad buvo ne taip. Jis toks gimė. Kitų akyse Nikas atrodė pamišęs, aiškino Koulas, bet tai, be abejo, nereiškia absoliutaus, universalaus pamišimo. Pavyzdžiui, kai kuriose bendruomenėse šizofrenijos simptomai gali padėti tapti lyderiu.

– Nikas serga šizofrenija? – paklausė Lukas, visai pamiršęs bijoti apakimo, nors kišeninis žibintuvėlis nešvietė jau kurį laiką. Jis niekad nepažinojo tikro pamišėlio.

– Nemanau. Tai tik pavyzdys. Bet jį ištinka priepuoliai.

Koulas juos įvardijo kaip įsiūčio priepuolius. Lukas mintyse supaprastino į „pykčio priepuolius“. Visiems pasitaiko pykčio priepuolių, pamanė jis, nenoromis kiek nusivylęs. Mama pasakojo, kad kartą Lukas skersas išsitiesė vidury prekybos centro stovėjimo aikštelės tik todėl, kad negavo šokoladuko.

– Vos nepakliuvau po mašina, – pridūrė Lukas. – Galėjau žūti.

– Be abejonės, – pasakė Koulas ir įjungė žibintuvėlį. – Tu nesupranti. Nesi regėjęs nieko panašaus.

Niko priepuoliai priminė ligą, pasireiškė stipriai ir bauginamai. Koulo mamai tekdavo atsisėsti jam ant pilvo ir, užgulus visu svoriu, laikyti prispaudus rankas prie žemės. Nikas raitydavosi ir mėgindavo įkąsti, įspirti ir sudraskyti bet ką, ką tik galėjo pasiekti. Ne kartą įstatė mėlynę mamai po akim, o kartą suėmęs jos ilgus, šviesius plaukus išrovė gerą kuokštą. Nusivylimai. Pokyčiai. Šaižūs garsai, aitrūs kvapai, ryškios šviesos, netikėti prisilietimai. Impulsai. Kontrolė. Juslės. Per didelis jautrumas. Nervinio tiko simptomai. Paprasčiausias negebėjimas valdyti jausmų. Menki juokai.

Claire Aho. Kompresorinis šaldytuvas. Apie 1950

Iš kur Koulas žinojo tiek nepaprastų žodžių? Aišku, kad žinojo. Vakarais slapta klausydavosi tėvų pokalbių. Argi Lukas nesiklausydavo? Ne, Lukas mieliau palįsdavo po antklode su kišeniniu žibintuvėliu ir komiksais. Galbūt Koulas teisus. Galbūt ir jam būtų buvę į naudą klausytis. Galbūt dabar labiau išsiskirtų iš kitų, jeigu būtų klausęsis naktimis. Bent jau turėtų ką papasakoti.

Kai berniukai buvo maži, ketverių ar penkerių, kartu su giminaičiais dažnai sėdėdavo prie šventinio stalo – iškrakmolytais marškiniais, ant šono sušukuotais plaukais, po kaklu paristomis juodomis varlytėmis. Du dailūs vaikučiai su duobutėmis skruostuose šypsojosi kaip putliažandžiai angelėliai, nuo gimimo mokėjo naudotis atitinkamais įrankiais atitinkama tvarka. Visi žavėjosi berniukais, ir juodu iš tiesų buvo žavingi – vaikai, iš mielučių išaugsiantys į gražuolius, išvengsiantys nerangaus brandos etapo, kuris daugeliui pakiša koją. Jau tada buvo matyti.

Visi žavėjosi, kol pamažu visi nuo giminių iki bendradarbių suvokė, kad paveikslėlis galėjo suaižyti bet kurią akimirką. Bet kurią akimirką Nikas galėjo tėkšti lėkštę į žemę. Sudaužyti stiklinę į stalą. Įkąsti padavėjai. Imti užgaulioti priešais sėdintį giminaitį arba pažįstamą žodžiais, kokių tokio amžiaus vaikui nederėtų nė girdėti. Atsikėlęs nuo stalo nutempti su savimi staltiesę – ne atsitiktinai, kad visi linksmai prisimintų per kitą šventę, o tyčia. Nelauktai, bet kurią akimirką. Toks mielas berniukas su varlyte, skyrimu ant šono ir iškrakmolytais marškiniais.

– Turiu pripažinti, neapkenčiau jo elgesio, – aiškino Koulas. – Buvau jo pusėje, bet vis tiek neapkenčiau.

Mat tuo viskas nesibaigė. Nikas ėmė vagiliauti. Iš pradžių kniaukė daiktus iš bendraklasių kuprinių. Šokoladukus, žaislus. Nereikalingą šlamštą, kurį suslėpdavo spintelėse ir pamiršdavo.

Nikas neįkliūdavo, bent ne iki galo. Tėtis su mama kaskart viską užglaistydavo, mėgino jį apsaugoti. Kartu norėjo apsaugoti Koulą. Ir save. Koulas girdėdavo, kaip mama vis sakė, šįkart jie dar nekels triukšmo, šįkart jie dar atsikratys pavogtais daiktais. O jeigu nusikaltimas akivaizdus, susitars su nukentėjusia puse. Šįkart. Ir kitą, ir dar kitą kartą. Po paskutinio karto visada ateidavo kitas paskutinis.

Nikas vogė ir iš namų. Kartais pinigus, tačiau dažniausiai vienaip ar kitaip svarbius daiktus. Dienos laikraštį. Pirkinių sąrašą. Nebaigtą skaityti knygą. Nuotrauką. Raktus. Lipnųjį popierėlį su svarbia pavarde ir telefono numeriu. Dėl vagysčių kildavo įvairių pykčių ir kitokių nuostolių, o Nikas tik stebėjo viską iš šono. Koulas stebėjo drauge. Ir kartais, itin kebliais atvejais, Koulas prisiimdavo kaltę, kad apsaugotų brolį nuo tėvų rūstybės. Ypač vėliau, kai viskas dar pablogėjo.

– Mes jį saugojom. Mes visi. Nuo visko.

Daugiausia Nikas vogė iš Koulo. Manytum, kokio galo. Broliai gaudavo viską, ko užsigeisdavo, ir visko po lygiai, daugių daugiausiai galėjo skirtis spalva arba veidrodinis atvaizdas. Nikui nebuvo jokios priežasties pavydėti. Ir vis dėlto. Kiekvienas naujas daiktas dingdavo. Kiekvienas Koulo daiktas.

– Labai dažnai mistiškai ko nors neberasdavau, – aiškino Koulas. – Vadovėlių. Rašiklių. Naujų lego konstruktorių. Saldainių.

– Paskui jis juos atidavė?

– Nikas? Ne.

– Teko visam laikui su jais atsisveikinti?

– Ne, juk ne mano kaltė. Tėvai, be abejo, nupirkdavo naujus.

– Visada?

– Aha.

– Ar jis nors kartą įkliuvo?

– Aišku, įkliuvo. Anksčiau ar vėliau mama su tėčiu surado beveik visas slėptuves, vėliausiai tada, kai atėjo laikas kraustytis į naujus namus. Išskyrus lego.

Konstruktorius rado santechnikas. Tiksliau, vieną detalę, bet kartu paaiškėjo, kur buvo visos kitos. Tualetas viršutiniam aukšte užsikimšo. Koulas pasakojo, kad santechnikui teko grūsti į klozetą išlenktą metalinę vielą ir tol baksnoti, kol detalės paplūdo kaip maži laiveliai prie sūkurio. Dvokas buvo žodžiais nenusakomas. Paaiškėjo, kad klozetą užkimšo skersai įstrigusi ilga, dešimties galvučių detalė. Ji buvo balta, santechnikas, apsimovęs gumines pirštines, suėmė ją nykščiu ir smiliumi.

– Paklausė, ar norėsim atgauti.

– Rimtai?

– Turbūt juokavo.

– Fui!

Juodu juokėsi ir kaišiojo pirštus į gerklę, vaizduodami, kad vemia. Tada Lukas persistengė. Kartais jam taip nutikdavo, saugumo jausmas, apėmęs dėl nelaukto ir retai jį ištinkančio bendrumo, akimirksniui užgoždavo socialinį atsargumą. Jis pavadino Niką šlykščia šūdų beždžione. Manė, taip prajuokins Koulą, bet ne. Koulas nesijuokė, jis supyko. Balsas atšalo, o veidas persimainė, įsitempė, tarsi apvyniotas celofano plėvele, prieš nukrintant žibintuvėliui ir užgęstant šviesai Lukas dar spėjo pamatyti.

– Daugiau niekad nepravardžiuok mano brolio, – pasigirdo Koulo balsas tamsoje.

Lukas neturėjo brolio. Jis nežinojo, kokie artimi gali būti broliški santykiai.

– Atsiprašau, tikrai.

Koulas neatsiliepė. Nė vienas nepakėlė žibintuvėlio. Tyla ir tamsa tvyrojo taip ilgai, kad Lukas išsigando padaręs

Nukelta į p. 13 ►

Apie reakcijas į Izraelio ir Palestinos konfliktą, Holokausto (ne)išskirtinumą ir jidiš pėdsakus šiuolaikinėje literatūroje

Pokalbis su rašytoja Deborah Feldman

Deborah Feldman (g. 1986) išgarsėjo ne tik savo pasauliniu bestseleriu „Neortodoksiška: kaip skandalingai išsižadėjau savo chasidiškų šaknų“ (iš anglų kalbos vertė Ieva Sidaravičiūtė, Vilnius: BALTO leidybos namai, 2020), bet ir pastarųjų mėnesių pasisakymais Vokietijos žiniasklaidoje apie Izraelio ir Palestinos konfliktą. Ji aštriai kritikavo Vokietijos politikus ir žurnalistus už Izraelio kraštutinės dešiniosios vyriausybės veiksmų Gazos Ruože palaikymą, selektyvų žydų saugojimą ir palestiniečių kaip priešų paveikslo kūrimą.

Priminsiu, kad rašytoja užaugo žydų ultraortodoksų bendruomenėje Brukline, Niujorke. Vaikystėje buvo globojama Holokaustą išgyvenusios močiutės. Būtent jai dedikuota antroji Feldman knyga „Egzodas. Papildytas leidimas“ (iš anglų kalbos vertė Olga Lempert, Vilnius: BALTO leidybos namai, 2024), kurią pristatė Vilniaus knygų mugėje. Susitikome Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejaus renginyje, o pasikalbėti sutarėme jau rašytojai grįžus į namus Berlyne.

Goda Volbikė

– Buvau sužavėta pagal Jūsų knygą sukurto serialo „Neortodoksiška“, o rudenį nepraslydo pro akis Jūsų aštrūs pasisakymai Vokietijos žiniasklaidoje dėl Izraelio ir Palestinos konflikto. Todėl iš tiesų apsidžiaugiau išgirdusi, kad atvykstate į Lietuvą. Prisipažinsiu, truputį netgi nustebau, kad kalbėsite Žydų muziejuje. Nors viešnagė buvo labai trumpa, kokių įspūdžių parsivežėte iš Vilniaus?

– Manau, daugelis žydų institucijų visoje diasporoje jau kurį laiką susiduria su klausimu, kiek sau gali leisti reprezentuoti žydų visuomenės įvairovę. Žydų visuomenė nepaprastai pliuralistiška daugeliu atžvilgių – ir ne tik ideologiniu ar politiniu, bet ir etniniu, nacionaliniu, kultūriniu, religiniu ir t. t. Dauguma žydų nesutaria, pagal kuriuos iš šių kriterijų nustatoma žydiška tapatybė. Kartais kalbama apie „likimo bendruomenę“, t. y. teigiama, kad tapatybė yra nulemta iš išorės, o ne kyla iš vidaus. Taigi konfrontuojame su labai sudėtinga tapatybės struktūra. Nėra neįprasta, kad žydų institucijos mane kviestųsi, bet, žinoma, jos prieš tai pagalvoja. Turbūt pirmiausia pagalvoja apie tai, kaip susitvarkytų su stresu, jeigu atsirastų kokių nors prieštaravimų. Tačiau apskritai nemanau, kad būtų kaip nors nusiteikę prieš mane ar iš principo nusistatę nekviesti neįprastų, nišinių balsų.

Turint galvoje „Neortodoksiškos“ istoriją, visuomet buvau priimama kaip nišinis balsas. Juk atėjau iš bendruomenės, kuri buvo nežinoma. Taigi jau tuomet daugelis institucijų, net ir pasaulietinių, savęs klausė: ar galime suteikti šiai moteriai mikrofoną? Kur ją priskirti, kad žmonės suprastų, jog kalbama tik apie nedidelę bendruomenę? Taigi rūpestis, kaip išlaikyti pusiausvyrą tarp antisemitizmo baimės ir noro pristatyti žydišką įvairovę, nuolat išlieka. Visgi Vilniaus žydų muziejus mane priėmė labai draugiškai ir šiltai. Buvau sužavėta ten dirbančių žmonių veiklos.

Čia, Vokietijoje, po mano naujausios knygos pasirodymo ir ypač po spalio 7-osios įvykių kartais jausdavau spaudimą iš įvairių žydų visuomenės grupių. Kai kur mano pasirodymus norėjo atšaukti, bet organizatoriai sugebėjo pasipriešinti. Manau, kai pasieki tam tikrą žinomumo lygį ir pasitelki akivaizdžią tiesą išsakančius argumentus, iš tavęs atimti mikrofoną sunkiau. Bet tai pavyko Vienoje. Ten žydų bendruomenė labai įtakinga ir konservatyvi, todėl manęs šis faktas nenustebino. O Vokietijoje situacija tokia: daug spaudimo, daug streso, bet nutildyti manęs nepavyksta. Pastebiu, kad tiek žydų pasaulyje, tiek tarptautinėje politinėje erdvėje nuotaika labai pasikeitė. Vėliausiai nuo Berlynalės išgyvename posūkį. Dabar tai, apie ką ne vieną mėnesį kalbėjau, pripažįstama.

Grįžtant prie Lietuvos, į akis krito čia vyraujantis santykis su Ukrainos karo tema, Putino baimė ir būgštavimas ar netgi įsitikinimas, kad agresijos atveju Vakarai Baltijos valstybių neužstotų. Pasirodė, kad esama labai aiškios, sąmoningos politinės laikysenos. Lyginant su didesnėmis Vakarų Europos valstybėmis – ne tiek daug cinizmo, išsisukinėjimo, vengimo. Man patiko. Galbūt dėl to jaučiausi laisva kalbėti taip, kaip kalbėjau.

Tiesa, turiu pasakyti, kad Artimųjų Rytų konflikto atžvilgiu nesu kraštutinių pažiūrų. Tiesiog manau, kad nėra kitos išeities negu taikos sutartis, ilgalaikis saugumas ir lygiateisiškumas visiems. Amžinai taip tęstis negali. Mes visi pralaimėsime. Kas iš tikrųjų nori saugios žydų valstybės, turi dėl jos stengtis. Jeigu tos valstybės nebeliktų, žydams diasporoje irgi būtų blogai. Nesu kvaila ir žinau, kad mūsų saugumas priklauso nuo stipraus ir demokratiško Izraelio egzistavimo. Bet jis priklauso ir nuo to, ar gyvuos į pasaulio bendruomenę integruota Palestinos valstybė, kuri turės tokias pačias teises ir bus lygiai taip pat gerbiama.

– Buvote užsiminusi, kad vykstate į Ženevą...

– Taip. Mane pakvietė fondas „Principles for Peace“, renginys vadinosi „Uniting for a Shared Future“. Praleidau keturias dienas konferencijos salėje be langų su šimtu įvairaus politinio spektro atstovų iš Izraelio, Palestinos ir tarptautinės erdvės. Buvo reprezentuojamos trys kartos. Sukūrėme dokumentą, veiksmų planą. Kalbu apie koaliciją dėl bendros Izraelio ir Palestinos, žydų ir palestiniečių ateities. Tai gana nauja. Man rodos, pirmą kartą susirinko tokių skirtingų pažiūrų žmonės, pasiryžę keturias dienas praleisti vienoje patalpoje ir pasiekti susitarimų. Pirmiausia jaunesnėje žydų ir palestiniečių kartoje pastebiu, kad esama visiškai naujo įsivaizdavimo apie ateities galimybes. Tai man suteikė labai daug vilties, aiškumo ir jėgų. Mano tikslas yra suteikti šiai koalicijai platformą Vokietijoje ir Europoje, kiek įmanoma – JAV. Manau, baisus dešiniųjų spaudimas, kurį išgyvename Vakaruose, yra stiprinamas Izraelio ir Palestinos konflikto. Vienintelė galimybė demokratijoms išsigelbėti nuo kylančios radikalizacijos bangos per ateinančius rinkimus – rasti protingesnį būdą reaguoti į šį konfliktą. Prie tokio pasiūlymo ir dirbome.

– Man, kaip žmogui, ne vienus metus susijusiam su žydų kultūros studijomis, įdomu, kas šiuo metu vyksta su sąvokomis „Holokaustas“ ir „antisemitizmas“. Spalio 7-osios teroro aktas ne kartą buvo palygintas su Holokaustu. Iš emocinės perspektyvos, kaip noras išreikšti apėmusį siaubą tai suprantama. Anksčiau mokėmės, kad Holokaustas nelygintinas su niekuo. Kita vertus, kiekvienas, suabejojęs Izraelio atsako Gazos Ruože tinkamumu, vadintas antisemitu. Čia, Lietuvoje, apie tai irgi vyko karštos diskusijos.

– Tikriausiai tai susiję su pažeidžiamumu. Žydų bendruomenė Lietuvoje labai maža. Santykinai tai tikrai nedidelis

Memorabilia

Kova su šėtonu ir maldos vaisiai

Keliasdešimt jaunuolių suklaupę ant grindų šviesioje koplyčioje. Vyksta mišios, dar pagal senąjį liturginį ritą. Matyti kunigo nugara ir prabangus senovinis arnotas, altoriuje, rodos, – Švč. Jėzaus Širdies paveikslas. Dviejų patarnautojų pakaušiai. Dega žvakės, po keturias iš abiejų tabernakulio pusių. Pajuntu didelį norą ten būti, klūpoti šalia vieno iš augalotų jaunikaičių, kartu melstis. Ir dar atrodo, kad viskas pažįstama, jau matyta ir kad toks vaizdas atsirasdavo mintyse prieš daug metų, kai, būdamas panašaus amžiaus kaip tie berneliai, kariuomenėje ar kur nors dar blogiau, pasiilgdavau, dažnai su ašaromis, mišių liturgijos, atlaidų, bažnyčios.

Taigi prie nuotraukos tinka maldos tema. Be to, popiežius yra paskelbęs Maldos metus. Pamažu nutilo katekizacijos ir evangelizacijos šūkiai, o vietoj jų – vis daugiau apie ištikimą kasdienę maldą. Žmonės klausosi, priima. Čia turbūt glūdi didelis Bažnyčios atsinaujinimo šansas.

Nuotraukoje pavaizduota Karaliaus Žygimanto Augusto berniukų gimnazijos koplyčia Vilniuje. Žinomo vilniečio fotografo Edmundo Zdanowskio antspaudas ir 1932 metų data. Gimnazija buvo įsikūrusi vadinamojoje Mažojoje Pohulianko je. *Na rogu Małej Pohulanki i Góry Bouffalowej*, kaip tuomet sakydavo. Dabar tai K. Kalinausko ir Tauro gatvių kampas. Išlikęs didelis trijų ir keturių aukštų pastatas, suprojektuotas XX amžiaus pradžioje, nors, lyginant su tarpukario nuotraukomis, jis pasikeitęs ir jau ne toks puošnus. Karo pabaigoje, Raudonajai armijai šturmuojant Vilnių, gimnazija degė, paskui vyko remontai. Perstačius neliko secesinio bokštelio ir kitų to stiliaus elementų. Nežinia, kurioje vietoje buvo ši koplyčia. Buvusių mokinių prisiminimuose minimi siauri laiptai ir palėpė. Gal dėl to tiek šviesos patalpoje.

Gimnazija savo karališko vardo neteko 1939 metų žiemą, kai miestas atiteko Lietuvai. Tarybiniais laikais ten buvo įsikūrusi 5-oji berniukų gimnazija, vėliau – sąjunginė geležinkelių transporto mokykla, vadinamasis geležinkeliečių technikumas.

Istorija gal tuo ir baigtųsi, bet ant pastato pakabinta atminimo lenta praneša, kad 1921–1929 metais ten mokėsi Vilniaus garbės pilietis ir Nobelio premijos laureatas Czesławas Miłoszas. Lenkų vikipedija mini ir daugiau garsių gimnazijos abiturientų. Būsimieji laisvės kovotojai

ir pogrindininkai. Mums pažįstamas rašytojas Tadeuszas Konwickis.

Miłoszas ne kartą rašė apie savo gimnaziją. „Gimtojoje Europoje“ – visas netrumpas skyrius. Vėl grįžta prie mokyklinių metų knygoje „Pradedant nuo mano gatvių“. Parašė kelis puslapius į gimnazijos auklėtojų ir auklėtinių prisiminimų rinkinį. 1993 metais pirmąsyk po karo aplankė Vilniuje gimnazijos pastatą. Sako, koridoriai buvę tie patys. Viduje pajutęs senąjį mokyklos kvapą. Paglostė nuzulintą laiptų turėklą, susirado buvusios koplyčios vietą, kur dabar buvo įrengtas poilsio kambarys.

Nuotraukoje Miłoszo nėra tarp suklaupusių jaunuolių, jis tuo metu Vilniaus universitete jau studijavo teisę. Kunigas, puošniu arnotu laikantis mišias, irgi ne tas, kurį gimnazistas Česius, draugų pravardžiuotas Katinu, matydavo koplyčioje ar auditorijoje. Miłoszą su jo prefektu ir religijos dėstytoju kunigu Leopoldu Chomskiu siejo keistas ryšys. Prisiminimuose vadina jį nelabai pagarbia pravarde *Chomik* (t. y. Žiurkėnu), kaltina fanatizmu ir inkvizitoriaus polinkiais, asmenine nemeile, kurią galbūt galėjo pakurstyti paties gimnazisto arogantiškas elgesys, įžūlūs klausimai per pamokas, atžagarumas. Kai kunigas ketino įvesti tarp mokinių kontrolines išpažinties korteles, jaunasis Miłoszas pagrasino apskritai neisiąs prie klausyklos. Bet vis dėlto nuėjo, tarsi susitaikydamas su prefektu. Vėliau prisipažins: „Niekuomet nenutraukiau siūlo tos nedraugiškos brolystės, kuri mezgėsi tarp mūsų.“

Ketvirtąją dešimtį įpusėjusio kunigo Chomskio, žinomo visuomenės veikėjo, vyskupijos apdovanoto garbės kanauninko titulu, bijojo ir privengė ne tik daugelis gimnazistų, bet ir dalis kolegų mokytojų. Visur matęs veikiant šėtoną, jis buvo paskelbęs jam nesutaikomą kovą. Malonės veikimo, pasak Miłoszo, nepripažino. Nors išlikusiose nuotraukose jis neatrodo panašus į fanatiką, šviesus ir ramus veidas. Dėvėjo elegantišką sutaną, visuomet pasitempęs, tvarkingai apsikirpęs. Kristaus karys. Bet kai konfliktas su prefektu vos neprivedė vieno aukštesniųjų klasių gimnazisto prie savižudybės, kunigas Chomskis buvo perkeltas dirbti į parapiją.

Miłoszas buvo labai nustebęs, kai sužinojo, jau gyvendamas Vakaruose, kad jo prefektas po karo nepasitraukė į Lenkiją kaip dauguma lenkų tautybės Vilniaus krašto kunigų. Nemetė likimo valiai savo parapijiečių. Pasiliko tarybų Lietuvoje toliau grumtis su šėtonu, tik dabar jau kur kas tikresniu, pavojingesniu negu gimnazistų išdaigos ir jų pabudęs seksualumas. Svetimtautį kunigą atakavo ne tik komunistų valdžia, bet ir bažnytinė vadovybė. Iš Žvėryno parapijos jį nugrūdo į Vaidotus, bažnytkaimį šalia Vilniaus. Buvo vienintelis kunigas, viešai už bažnyčios ribų dėvėjęs sutaną (tik jau ne aną iš gimnazijos laikų, elegantiškąją). Visą amžių nepalenkiamas šėtono imperijos priešas. Mirė kone šimtametis, per pačias Kalėdas, 1982-aisiais, sumuštas nežinomų piktadarių, turbūt pasiųstų režimo. Mūsų pogrindinė „LKB kronika“ lenkų tautybės katalikams daromų skriaudų nefiksuodavo.

O Miłoszas fiksavo. 1984 metais jo poezijos rinkinyje „Neaprėpiama žemė“ yra eilėraštis, pavadintas „Kunigas Ch. prabėgus metams“. Ten – tarsi darsyk išpažintis savo prefektui:

Nebuvau dvasiškas žmogus, bet kūniškas,
Pašauktas, kad šokčiau dionisiškus šokius.

Ant vieno ar ant abiejų kelių klūpojo per mišias gimnazijos koplyčioje Katinu pravardžiuotas gimnazistas?

-js-

balsas, turintis neproporcingai daug reprezentuoti. Pažeidžiamumas veda prie baimės. Baimė veda prie sąstingio.

Aš pati vengiu didelę įkrovą turinčių sąvokų. Tai reiškia – ir tokių kaip „kalėjimas po atviru dangumi“. Juk taip Davidas Cameronas apibūdino Gazą. Kai kalbu su žmonėmis ir noriu juos įtikinti, stengiuosi eiti į gylį. Tada vardinu aplinkybes, kurios galbūt galėtų sąlygoti tai, kodėl Gaza taip vadinama. Bet man tos metaforos nereikia, verčiau renkuosi gilintis į detales ir jas aptarti. Pastebėjau, kad tokių sąvokų griebiamasi tada, kai norima susiskirstyti į stovyklas ir įtvirtinti savo pozicijas. Taip pat ir dėl „kolonizavimo“: yra priežasčių, dėl kurių ši sąvoka tinkama ir dėl kurių ne. Bet jų vartojimas nepadeda užmegzti pokalbio su kitais. Todėl šioje vietoje esu labai atsargi.

Praėjusių metų lapkričio 1-ąją dalyvavau Markuso Lanzo televizijos laidoje. Ten buvo cituojama Holokaustą išgyvenusi Margot Friedländer, sakiusi, kad pasitelkti praeitį apibūdinančias sąvokas, kai kalbame apie dabartį, yra klaida. Tai mane labai stipriai įtikino. Vengiu bet kokių terminų ir analogijų. Bet yra žmonių, tokių kaip Masha Gessen, kurie tvirtina, kad mes turime didelę privilegiją palyginti su žmonėmis prieš Antrąjį pasaulinį karą. Būtent turime privilegiją pasimokyti iš praeities. Kadangi Holokaustas jau įvyko, galime klausti, kiek įmanoma su juo ką nors lyginti. Ir net jeigu palyginimas turės žlugti, klausti vis tiek verta. Dažnai pamirštama, kad palyginimas nėra prilyginimas. Kartais paranku lyginti, kad galėtume išryškinti skirtumus, niuansus. Nes yra Holokaustas ir yra ne Holokaustas, bet dar yra labai daug tarp jų. Ar kažkas blogo, niekingo, kažkas, ką turime tuoj pat stabdyti, iš karto turi būti „Holokaustas“? Nemanau. Taip pat nemanau, kad tik Holokaustas buvo nusikaltimas žmoniškumui. O visa kita, kas nėra Holokaustas, yra pakenčiama. Tai labai klaidinga išvada. Mano nuomone, Masha Gessen paskatino pagalvoti, ką esame pasirengę priimti. Nuo ko mus saugo Holokausto išskirtinumas? Ar šią sampratą naudojame, kad save paguostume? Kad galėtume nusisukti ir nematyti? Kol tai nėra artima Holokaustui, tegu vyksta toliau? Ji suabejojo mūsų įprastu mąstymu, man tai atrodo vertinga.

Vokietijoje šie dalykai (Mashos Gessen esė „In the Shadow of the Holocaust“, 2023 m. gruodžio 23 d. publikuota žurnale „The New Yorker“ – *G. V.*) sukėlė labai didelį skandalą. Bet dabar labai daug visko vyksta. Visų pirma, Heinricho Böllio fondas (2023 m. skyręs ir po minėtos esė vos neatšaukęs Hannos Arendt premijos už politinę mintį Mashai Gessen – *G. V.*) bando naujai permąstyti savo prieigas, rasti naujų partnerių. Jie pastebėjo, kad dėl to *Staatsräson* (turima galvoje dar Angelos Merkel suformuluota mintis, kad Izraelio saugumas yra Vokietijos nacionalinis interesas – *G. V.*) tarp Vokietijos ir pasaulio atsivėrė praraja.

Galiu įsivaizduoti, kad Lietuvoje dar delsiama. Ir galiu suprasti, kad dar daug diasporos žydų jaučiasi pernelyg pažeidžiami ir neleidžia sau atvirai kalbėti. Bet taip pat suprantu ir kitą dalyką: mes, diasporos žydai, turime didžiulę atsakomybę už šį momentą ir aiškų poreikį stabdyti gresiančią katastrofą. Nes tai labai paveiks mūsų likimą. Aš pati į šį diskursą įsitraukiau dėl asmeninių priežasčių. Man rūpi mano pačios, mano vaikų ir anūkų, žydų valstybės saugumas. Ir esu gana tikra, kad tos Europos valstybės, kurios šiandien tvirtina palaikančios Izraelį, neturės jokių sunkumų pakeisti kryptį 180 laipsnių kampu, kai tik vėjas papūs iš kitos pusės. Tai labai ciniška tikrovė. Ja negalima pasitikėti, dėl to ji man ir nėra vertinga.

– Ačiū už šį išsakymą. Dar norėjau grįžti prie Jūsų knygų, „Neortodoksiškos“ ir „Egzodo“. Ten yra keletas vietų, kurios mane asmeniškai labai palietė. Apie emocinį valgymą. Apie močiutę. Rašote, kad koncentracijos stovyklą išgyvenusi močiutė ne tiek domėjosi Jūsų pasiekimais mokykloje, kiek tuo, ar esate pavalgiusi. Vėliau, jau „Egzode“, pasakojate apie varganą savo ir sūnaus situaciją pasitraukus iš Satmaro chasidų bendruomenės, kai atrodė, kad badaujate, nors iš tiesų labiau teko tenkintis skurdžiu ir nekokybišku maistu. Man tai pasirodė labai pažįstama. Tiek dėl mano santykio su močiute, kuri vaikystėje išgyveno Antrąjį pasaulinį karą ir iki šiol yra labai susitelkusi pirmiausia į tai, ar esame sotūs. Tiek dėl mano pačios požiūrio į maistą, ypač studijų metais, kai pavalgydavau iš anksto daugiau, bijodama, kad vėliau galiu neturėti, už ką nusipirkti. Turbūt čia kalbame apie vadinamąsias tarpgeneracines traumas. Aktuali situacija irgi atrodo labai susijusi su šiais dalykais. Ar esate radusi sau atsakymų, kaip galime elgtis su tokiomis trauminėmis patirtimis asmeniniu, o gal ir kolektyviniu lygmeniu, kaip visuomenės?

– Labai gerai suprantu. Esu patyrusi, kad karo kartoje tai paplitę iš visų pusių. Bet kažkada išmokau atsisakyti tikrumo. Užuot ieškojusi būdų, kaip nebijoti numirti iš bado, priėmiau faktą, kad žmonijos istorijoje toks dalykas buvo. Ir vis dar yra. Šiuo metu žmonės badauja Gazoje. Taigi nedaug kas tepasikeitė. Tikriausiai dar ilgai ir nepasikeis. Galime tik būti dėkingi už tai, ką turime šiandien, ir su tuo gyventi. Galbūt rytoj nebeturėsime nieko. Tokia žmogiška tikrovė. Privalome kalbėti apie tai atviriau, taip pat ir klimato kaitos, ir tolesnės ateities požiūriu. Žmonijai apskritai gresia badas.

Mano sūnus iš manęs irgi yra perėmęs šį elgesio modelį, nes kai buvo mažas, gyvenome neužtikrintai. O vaikai tai supranta. Kad ir kaip nuo jų slėptum. Jis turėjo savo kelią: iš pradžių per perteklinę kompensaciją, vėliau – per griežtą kontrolę. Ir jam tai vis dar svarbi tema – jis nuolat klausia, ką valgysime kitą kartą. Manau, tai tam tikras instinktas, kuris niekur nedingsta.

Gyvenime galėjau padaryti vienintelį dalyką – išsiugdyti tam tikrą ramybę žmogiško pažeidžiamumo atžvilgiu. Suprasti, kad mes kaip žmonės iš tiesų visada esame pažeidžiami, bet koks saugumas yra iliuzija. Todėl negalime sau leisti nekovoti už tai, ką turime.

Dabar, kai bado tema tokia svarbi kare, turiu pripažinti, kad pastaraisiais mėnesiais numečiau daug svorio. Tai skamba labai banaliai. Bet šis karas pakeitė mano santykį su maistu. Jis persmelktas kaltės, kartais pasišlykštėjimo. Nes maisto yra tiek daug, nors produktai ir smarkiai pabrango. Bet, lyginant su globalia situacija, jo vis dar turime labai daug.

Atsimenu, vaikystės metais galvojau, kad savo močiutės vietoje nebūčiau norėjusi išgyventi. Tai, ką ji patyrė, buvo taip blogai ir turėjo jai tokias ilgalaikes pasekmes emociniu ir fiziniu lygmeniu. Taigi klausiau savęs, kas gi gali norėti išgyventi apokalipsę. Kokią prasmę apskritai turi gyvenimas, kai jis taip stipriai paženklintas traumos, kurią perduodi savo vaikams ir vaikų vaikams? Iki šiol atsakymo neradau, nors esu labai kovinga asmenybė. Vis dar esu įsitikinusi: jeigu vyktų apokalipsė, nenorėčiau, neturėčiau motyvacijos jos išgyventi. Bet tikriausiai tai sužinai tik tuo momentu.

Primo Levi labai taikliai rašė, kad daugelis koncentracijos stovyklas išgyvenusių žmonių jautė kaltę, nes turėjo sukompromituoti savo žmogišką integralumą. Norint išgyventi Aušvicą, reikėjo išmokti vogti, apsimetinėti, apgaudinėti, būti egoistu. Nė vienas iš Aušvico neišėjo be žmogiškos kaltės. Tik tie, kurie žuvo, liko nesusitepę. Apie tai kalbėjo ir Jeanas Améry, ir Imrė Kertészas. Kiekvienas buvo įsisąmoninęs, kad jo išgyvenimas kainavo kito gyvybę. Klausiu savęs, ar dabartiniame konflikte irgi nėra taip, kad esama labai daug žmonių, kurie mieliau pasirinktų kito mirtį negu savo paties. Tik nedaugelis sako – verčiau mirsiu pats, bet kito kančios priežastimi netapsiu.

– Dar vienas dalykas, kurį sunku praleisti, – kalbinis. Man, kaip germanistei ir jidišistei, rūpi Jūsų kalbinės kompetencijos ir situacija tarp kalbų. Pati iš pradžių studijavau vokiečių kalbą ir literatūrą, vėliau dėl akademinių interesų mokiausi jidiš. Ir tai nebuvo toks lengvas kelias, kaip daug kas žadėjo: teko gilintis į žydų kultūrą ir istoriją, perprasti hebrajišką abėcėlę ir pan. Įdomu, kaip atrodo atvirkštinė kelionė, kai jidiš kalba, kaip Jūsų atveju, – gimtoji? Ar mintyse dar verčiate? Jūsų tekstuose pasitaiko jidiš kalbos intarpų. Gal esate svarsčiusi rašyti jidiš kalba?

– Jidiš iš tiesų nėra tokia jau panaši į vokiečių. Tačiau vokiečių kalboje esama man pažįstamo skambesio, pasitaiko žinomų asociacijų, justi istorinės abiejų kalbų sampynos. Pereiti iš jidiš į vokiečių yra tarsi plaukioti gretimame ežere ir žinoti, kad visgi likai netoli savo gimtosios kalbos šaltinio. Tai labiau emocinė būsena negu intelektualinis pasiekimas. Vokiečių kalbą turėjau stropiai mokytis ir daugelį metų tobulinti. Tačiau tai nebuvo toks pats jausmas, koks lydėjo mokantis kitų užsienio kalbų. Dar šiek tiek kalbu prancūziškai ir studijuoju lenkų. Mintyse jau nebeverčiu. Vokiečių kalboje jaučiuosi taip laisvai kaip kadaise jidiš. Bet užtat praradau kažkiek jidiš, galima sakyti, mano jidiš ištirpo vokiečių kalboje, ir ši ją beveik pakeitė. Taigi jau nebegalėčiau parašyti teksto jidiš kalba. Ji tiesiog nebeatskiriama nuo mano vokiečių.

– Savo autobiografinėse knygose rašote apie jaunos moters pabėgimą iš tradicinės žydų bendruomenės, štetlo, kaip ją metaforiškai įvardinate. Šis siužetas man labai pažįstamas iš tarpukario Lietuvos jidiš literatūros. Praėjusiais metais iš jidiš kalbos į lietuvių išverčiau mažai žinomo Kauno žydų autoriaus Kalmeno Zingmano romaną „Ant sraigtinių laiptų“. Pagrindinė jo veikėja Nechomė Lichtenštein atsisako jai siūlomų priverstinių piršlybų, palieka gimtąjį miestelį ir, tėvų siaubui, išvyksta studijuoti į Kauno universitetą, o vėliau emigruoja... į Berlyną. Užaugote jidiškalbėje aplinkoje, tiesa, religinėje, ne pasaulietinėje. Visgi norisi paklausti: ar Jus kaip nors paveikė moderni jidiš literatūra? Gal turite mėgstamų jidiš rašytojų?

– Mano šeimoje irgi esama tokios istorijos: 1893 m. mano proprosenelė pabėgo iš Galicijos štetlo su vyresniu katalikų tikėjimo mylimuoju. Jie nesusituokę gyveno Miunchene, gimė neteisėtas sūnus. Neteisėtas, nes mylimasis jau buvo vedęs. Manau, tai tiesiog klasika.

Labai vertinu Hindės Esteros Kreitman romanus. Ji buvo vyresnioji brolių Singerių sesuo, bet nugrimzdo užmarštin, kai visi pradėjo džiūgauti dėl Isaaco. Taip pat didelį įspūdį paliko S. An-skio „Dibukas“. Bet iš tiesų su jidiš literatūra neaugau. Ji, savaime suprantama, buvo draudžiama dėl savo maištingo pobūdžio. Tai, ką atradau vėliau, mane labiau paveikė savo temomis ir prieigomis negu savo kalba. Tačiau kalbą galiu puikiai atpažinti šiuolaikinėje literatūroje. Pavyzdžiui, Olgos Tokarczuk „Jokūbo knygose“ – dėl šios priežasties man buvo keista jas skaityti – arba Tomerio Dotano-Dreyfuso romane „Birobidžanas“. Jis pats studijavo jidiš ir labai moderniai interpretavo jidiš literatūrinę tradiciją.

– Įdomu, kad minite šį izraeliečių ir vokiečių autoriaus romaną, kaip tik jį skaitau. Jau per pristatymą Vilniaus žydų muziejuje kritikavote, kad Vokietijos žiniasklaidoje Dreyfuso „Birobidžanas“ apibūdinamas kaip magiškojo realizmo kūrinys, o detaliau nesigilinama. Kaip pati jį skaitote? Ar įžvelgiate ir kokią nors politinę šios knygos žinią?

– Šitas romanas man daugeliu aspektų yra eksperimentas. Žinoma, pirmiausia literatūrinis eksperimentas siužeto, žaidimo laikais, personažų, įsisąmoninusių savo personažiškumą, požiūriu. Tai ir klausimas apie tikrąjį Birobidžaną, kaip jis būtų galėjęs atrodyti, jeigu realus eksperimentas būtų pavykęs. Bet, be visų šių žaidimų ir klausimų, pirmiausia tai yra eksperimentinis žydiško pasaulio, kuriame nėra antisemitizmo, tyrimas. Taigi romane analizuojama, ką reikštų būti žydu, jeigu nebūtų spaudimo iš išorės. Ir taip, politiškai tai yra drąsu, ypač šiuo metu, kai tiek daug diskutuojama apie antisemitizmo sąvoką, kuri, rodos, ketina pasiglemžti visą žydišką tapatybę. Drąsus ir būtinas klausimas, kurį labai dažnai ir pati sau esu uždavusi. Klausimas, kurį žydai turi teisę klausti, nebūdami tuoj pat nustumti į šoną su apodiktiniu paaiškinimu apie neišnaikinamą, tiesiog magiškai nesibaigiančią antisemitizmo prigimtį. Privalome išdrįsti įsivaizduoti pasaulį be antisemitizmo. Atsisakydami tai daryti tik dar labiau atitoliname jo įmanomybę.

– Savo antrąją knygą pavadinote „Egzodu“, t. y. pagal biblinę 40 metų trukusią žydų tautos klaidžiojimo po dykumą istoriją. Ar esate radusi atsakymą, kas Jums asmeniškai yra namai?

– Atsakysiu, kaip turbūt prieš mane yra atsakę daug rašytojų. Namai yra benamystėje. Intymiame daugelio tamsių šios būsenos kertelių pažinume. Kas taip giliai ir intensyviai kaip aš yra patyręs benamystę, joje neišvengiamai jaučiasi kaip namuose. Čia esama ir laisvės, stiprybės, bet, žinoma, fizinio ir dvasinio pažeidžiamumo taip pat. Su šia būsena esu susitaikiusi.

EILEEN MYLES

Eileen Myles (g. 1949) – amerikiečių poetė, dažnai priskiriama trečiajai Niujorko mokyklos kartai. *Writing* – iš rinkinio „Dangūs“ (*Skies*, 2001).

Rašymas

Galiu
sujungti

bet kokius
du dalykus

tai
dievas

gabalėlis
pleistro

nedidelis
perlenktas
pleistriukas

nulekiu
greitai į
vonią

žvilgtelt į
savo veidą

kartais
nenoriu
matyti
savo
veido
veidrody

kartais
negaliu
pakęsti
savo minčių

kartais
visai nieko
negaliu

bet viskas
gerai

pleistras
knyga
dievas

štai
taip

Vertė Miglė Domašiūtė

ŠIAURĖS ATĖNAI

2024 m. balandžio 5 d. Nr. 7 (1431)

ANJA MUGERLI

Anja Mugerli (g. 1984) – slovėnų prozininkė, dramaturgė, kultūrinių renginių organizatorė ir moderatorė. Nova Goricos universitete yra baigusi slovėnistiką, Primorskos universiteto Humanitarinių studijų fakultete – scenos menų ir kūrybinio rašymo magistro studijas. 2015 m. pasirodžiusi apsakymų knyga „Žalias fotelis“ (*Zeleni fotelj*) Slovėnijoje išrinkta geriausiu metų debiutu. Yra išleidusi romanus „Gimtoji“ (*Spovin*, 2017) ir „Lūkesčiai“ (*Pričakovanja*, 2023). Antra apsakymų knyga „Bičių šeima“ (2020) apdovanota Europos Sąjungos literatūros premija. Kiekvieno apsakymo veikėjas yra tarsi „iš paribio“: jaunystėje išvykęs iš savo gimtosios vietovės, žydas, „benkartas“, moteris menininkė (XX a. pirmosios pusės patriarchalinėje aplinkoje), vaikų namų auklėtiniai... Knygą lietuviškai netrukus išleis „Gelmės“. Skaitytojams pateikiame kelių apsakymų fragmentus.

(Autorės apsakymų dar skelbta žurnale „Metai“ (2019, Nr. 12) ir Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos leidyklos internetinėje svetainėje *hieronymus.lt.*)

Užgavėnės

[...]

Vaikystėje mudu su tėvu buvome kaip broliai. Niekada nevadinau jo tėčiu, visad tik vardu – Sašas. Mama bandė atpratinti nuo šio įpročio. Nesupratau kodėl. „Tėvas“ – tai žmogus, kuris nurodinėja ir baudžia, šitaip elgėsi daugelio draugų tėvai. Sašas niekada manęs nebaudė, net kai iškrėsdavau pačią didžiausią kvailystę. Jis buvo tokių gabaritų kaip aš tris, net keturis kartus sudėjus, o gerokai vaikiškesnis už mane. Drauge slėpdavomės nuo motinos garaže arba kaimynų daržinėje, kol diena pakrypdavo vakarop, ir tai mus pasiutiškai pralinksmindavo. Bastydavomės po mišką, iš lazdyno šakų išsipjaudavome kardus ir žaisdavome riterius. Vėlai vakare jis atsėlindavo į mano kambarį, skaitydavau jam knygas arba žaisdavome kokį nors žaidimą, kol mudu išduodavo juokas ir kambaryje pasirodydavo mama. Aš turėdavau gultis į lovą, o Sašas šelmiškai šypsodamas išslinkdavo iš kambario. Klausydavausi, kaip už sienos svetainėje jis kas vakarą pasiklodavo sofą. Tai, kad miegojo ne viename kambaryje su motina, vaikystėje man neatrodė keista. Parūpo gerokai vėliau, kai pradėjau suvokti kitokius gyvenime vykstančius dalykus. Tikslaus atsakymo niekada negavau. Net jeigu būčiau paklausęs, Sašas nebūtų gebėjęs atsakyti, tik retkarčiais išspausdavo kokią trumpą frazę, ne daugiau. O motinos niekada nedrįsau klausti. Bet žinojau, mažiausiai vieną kartą Sašas turėjo pernakvoti motinos kambaryje, kad į pasaulį ateičiau aš.

Mano vaikystės namas atrodo taip, lyg būtų iš naujo aprengtas. Dabar langinės žalios, o balkonas papuoštas gėlėmis. Tėvams mirus name apsigyveno motinos giminaitė su šeima. Kai atvykau, ji maloniai užleido galinį kambarėlį, kuriame motina siūdavo. Dabar čia stovi siaura lova. Ant skrynios po langu padedu lagaminą. Jame guli paketai, kuriuos Sašas man siųsdavo: kasmet po vieną, kai nebegyvenau namie. Langas tiesiai virš garažo stogo, jis toks pats, koks išliko atmintyje. Siena rytų pusėje vis dar aprūkusi.

Kažkas pasibeldžia į lauko duris, iš garsų supratau, kad atėjo persirengėliai, jie vaikšto po namus ir renka dovanas. Mano baimė juokinga. Tik dabar pamatau ant sienos kabantį mažą veidrodį, panašų į tą, kokį Sašas pasistatydavo, kai skusdavosi. Veidrodyje išvystu savo veidą. Tu juokingas, tariu sau su simpatija. Grindys dreba nuo sunkių žingsnių. Man pasidingoja, kad anapus durų aidintys garsai atsklinda iš kažkokio kito pasaulio. Akys nukrypsta į skrynią po langu. Iš baimės susitraukiu ir pavirstu septynmečiu vaiku. Topteli atverti dangtį, susispausti ten viduje, tamsumoje, kur saugu. Kažkoks mažas daiktas nurieda per grindis, paskui viskas nuščiūva. Pro uždarytą langą girdžiu, kad balsai tolsta. Nesulaukęs jų pasirodant prie kampo, nusisuku nuo lango ir vėl išvystu savo žvilgsnį veidrodyje. Tu juokingas, tariu sau bemaž su pasibjaurėjimu. Kai pagaliau atveriu kambario duris, ant grindų pamatau riešutus.

Sašas buvo kaimo pamišėlis. Geranoriški kaimynai sutikę jį gatvėje visada nusišypsodavo, o piktuoliai prasimanydavo apie jį įvairiausių nedorybių. Mūsų kaime buvo toks paprotys: jeigu po vakarinių varpų gatvėje užklupdavo bernus, kurie dar nebuvo laikomi vaikinų draugijos nariais, juos „nuprausdavo“. Tai reiškė, kad dviese ar trise sučiupdavo tokį vaikį ir kaimo aikštėje sugrūsdavo į dubenį. Nežinau, kam šovė į galvą mintis tokį pokštą iškrėsti ir Sašui. Nors šalia nestovėjau, bet iš pasakojimų galvoje susidėliojo vaizdai, kuriuos ir dabar regiu prieš akis: jam sučiupti reikėjo keturių žaliūkų, nes Sašas buvo stambus. Du supylė ant jo porą dubenų šalto vandens – buvo lapkritis, – o paskui stvėrė ir įmerkė galvą į trečią dubenį. Po kaimą aidėjo Sašo riksmai. Tą naktį motina leido jam miegoti mano kambaryje ant čiužinio, kurį drauge su ja patiesėme ant grindų.

– Mes nieko nelietėme, – tarė giminaitė, kai užsiminiau norintis apžiūrėti garažą.

Atidarau duris ir įžengiu į Sašo pasaulį. Ant sienų viena šalia kitos kabo kaukės, kiekviena kitokia. Darbo stalas stovi prie aprūkusios sienos. Ant jo tvarkingai sudėlioti kaltai. Kampe ant grindų pūpso kauburėlis drožlių, sakytum Sašas ką tik buvo čia.

Vienintelis metas, kai su Sašu visi elgėsi kitaip, buvo Užgavėnės. Visiems vaikinų draugijos nariams jis sumeistraudavo kaukes, kas metai vis naujas. Jau lapkritį pradėdavo pas jį lankytis ir teikti savo pageidavimus. Gruodį, dienoms sutrumpėjus, Sašas kibdavo į darbą. Pradėdavo anksti ryte ir baigdavo vėlai vakare. Įsikniausęs į darbą Sašas, rodės, apie mane užmiršdavo. Dideliuose jo delnuose viena po kitos rasdavosi kaukės. Vien pažvelgus į jas mane supurtydavo kraupulys. Kaukės man atrodė viena už kitą baisesnės. Gerokai vėliau, kai suaugau, pagalvodavau, kad galbūt tos kaukės atspindėdavo tai, kas tūnodavo Sašo viduje ir ko jis niekada nesugebėjo man atskleisti. Vaikystėje garažą apeidavau dideliu lanku. Tuos tris mėnesius Sašas pasidarydavo man svetimas, ir jeigu mama būtų liepusi jį vadinti tėvu, o ne Sašu, veikiausiai taip ir būčiau daręs. Stebėdavausi, kad vaikinų draugijos nariai pradėdavo su juo elgtis kitaip. Dabar jokių „Sašas, viso kaimo pajacas“. Užuot kvatoję, šnekėdavo su juo normaliai, tapšnodavo per petį, įpildavo taurelę ir pasisodindavo į savo ratą. Tada ateidavo motina ir ištraukdavo Sašui iš rankos taurę. „Kvaišiai, juk žinote, kaip jį veikia svaigalai!“

Nors tai prieštaravo taisyklėms, – mat Sašas buvo vedęs, – jis buvo priimtas į vaikinų draugiją. Niekada nepamiršiu dienos, kai tie persirengėliai sugarmėjo į mokyklos kiemą ir puolė mus vaikyti. Klyksmai aidėjo, daužėsi į sienas ir kurtino, aš suakmenėjau iš pakraupimo. Mane persekiojo karvių skambalų žlegėjimas, tarsi jie būtų pririšti man pakaklėje, ir kai jau ketinau įšokti pro duris į mokyklos pastatą, nelauktai per pilvą mane apglėbė stiprios rankos. Man iš gerklės išsiveržė toks klyksmas, kad pajutau, kaip virpa balso stygos. O tos rankos pavirto letenomis. Į sprandą man pūkštė pabaisa iš kažkokio kito pasaulio ir laiko, jaučiau, kad ji tempiasi mane į tolimą praeitį, iš kurios nebegalėsiu pargrįžti. Bandžiau išsilaisvinti, pagaliau pažinau rankas. Nukramtytus nagus ir mažas žaizdeles pažinčiau bet kada. „Sašai, paleisk mane. Dink. Nebenoriu tavęs daugiau matyti!“ Galop išsiveržiau ir pasprukau, tarsi būtų sprendžiamas gyvenimo ir mirties klausimas.

Nuo sienos nukabinu vieną kaukę, palaikau rankose. Tai tik kaukė, tariu sau, daiktas, medžio gabalas, niekniekis. Bet kodėl jaučiu, kaip jis plasta po pirštais? Erdvė aplink mane suankštėja, prisiminimas ima gniaužti gerklę. Užsimerkiu ir regiu Sašą su avikailiu ir medine kauke ant veido. Jam lyg kokiam paklaikėliui šokinėjant po kaimo aikštę pasiutiškai plakasi liežuvis. Savotiško transo ištiktas jis susilieja su kitais persirengėliais ir šoka laukinį šokį. Bet kas į jį pažiūrėjęs pamanytų, kad jis tėra vienas iš jų, žmogus, pagaliau atradęs savo vietą po saule, akyliau įsižiūrėjęs į jo kaukės akių tuštymes, atpažįstu blyškias mėlynas akis. Jis ne toks kaip anie: Sašas negeba surišti ilgesnio sakinio, ir todėl niekas rimtai į jį nežiūri, pietaudamas išsiterlioja marškinius ir motinai tenka juos nuvilkti it vaikui. Sašas yra vaikas, įkalintas suaugusio vyro kūne. Dėl jo atsiradusi gėda mane nusvilino lyg ugnis. Sėdėdamas ant kalvelės virš kaimo ir žiūrėdamas, kaip aikštėje, kur įžiebė Užgavėnių iškamšą, į dangų kilo tamsiai pilki dūmai, prisiekiau sau, kad niekada gyvenime nepavadinsiu jo tėvu.

[...]

Bičių šeima

[...]

Bitidė prikimšta saldumynų ir iš apstulbimo jis nesumoja, ką čia griebti pirmiausia. Po pirštais čeža į popierių suvynioti saldainiai. Paims tik vieną, tą mažą, iš pačios apačios... „Kiaurapilvis, pilnas skilvis!“ Senelės Nados balsą išgirsta taip aiškiai, kaip jaučia laviną, užgriūvančią ant jo. Nuo lentynų byra saldėsiai, ant grindų ritinėjasi medaus ąsotėliai. Rankomis bando prisidengti nuo saldainių krušos, o jo batai jau įklimpę į medų. Dabar tai jau galas, dingteli, liks pakastas po saldumynų kalnu. Ūmai pajaučia virš savęs jėgą, tarytum kažkas mėgintų ištraukti jį iš medaus, galiausiai susivokia, kad tai mama tempia jį iš sapno. „Turime svečių... atnešė naujienų.“ Jos neramus šnabždesys perskrodžia naktį ir jo miegą, jis nebesuvokia, ar iš tiesų nubudo, ar tiesiog sapnai patraukė kažkur kitur.

Virtuvėje smirda tabaku, prie stalo sėdi trys vyrai, kurių jis niekada nėra matęs. „Vidury gūdžios nakties atkako trys svetimšaliai“ – šitaip prasidėjo viena iš istorijų, kurias jam pasakodavo senelė. Mama įpila į puodelius arbatos ir pasako, kad vyrai atnešė žinių apie jo tėvą. Savo tėvo jis niekada nėra matęs, net nuotraukoje, ir visai nenuostabu, juk jis gyvena kitame pasaulio krašte, bet visada jį įsivaizdavo panašų į senelę. Vienas vyras išsitraukia iš kišenės gertuvę ir visi įsipila į arbatą po šlakelį degtinės. Jis prisimena, kaip senelė gerdavo arbatą laikydamasi seno papročio – su cukraus kubeliu tarp dantų. Bandė ir jį išmokyti, bet ką darysi, jei kubelį jis susyk prarydavo. „Kiaurapilvis, pilnas skilvis!“ Prigrasino niekada daugiau neduosianti jam cukraus kubelio, o jos lūpos tįso į šypsnį.

Vienas vyras prabilo kalba, kuria kalbėjo senelė. Atrodė pavargęs, tarsi būtų sukoręs tolimą kelią. „Kuo tu vardu?“ – paklausė ir akimirką vyro veidas pranyko garuose, kylančiuose iš puodelio. Jis prisistatė manydamas, kad ir vyras pasakys savo vardą, bet šis tik nusijuokė, šešėliai po jo akimis staiga dingo. „Ar galėsi pavertėjauti, Karlai Marksai?“

Vyras ilgai šneka, nieko nepasako apie jo tėvą, tik apie siuntinį, kurį reikia kažkur slaptai nunešti. Paskui šneka apie šviesią ateitį ir apie tai, kad savo žinią jie turintys paskleisti žmonėms, ir kuo stipriau spindėjo vyro akys, tuo mamos akys darėsi blausesnės. Vyras pasakojo apie darbininkų ir moterų teises, tai sakydamas keistai pažvelgė į mamą, galop tarė, esą Mateužas yra įsitikinęs, kad mama galinti jiems padėti. Mamos veidas perbalęs, o kai ji prabilo, balsas ėmė virpėti. „Trejus metus jis neparašė man nė vieno laiško.“ Vyras tyliai stebeilijasi į ją, paskui įkiša ranką į savo krepšį. Ant stalo pirmiausia padeda laišką, paskui vieną po kito buteliukus, juose dažai, užteks visoms vaivorykštės spalvoms. Mama siekia raudonos spalvos. „Kur jų gavote?“ – „Ar padėsi mums?“ – „Nenoriu, kad Karlui kas nors atsitiktų.“ – „Hitleris nori, kad jo reiche būtų grynakraujai vaikai iš padorių šeimų ir kalbantys vokiškai. Kaip manai, ką jis padarys su maišyto kraujo benkartu?“ Karlas pamatė, kad mamos pirštai pabalo. Vyras nekantriai atsiduso, išplėšė jai iš rankos buteliuką ir kartu su kitais vėl sukrovė į krepšį. Tada siekė laiško, bet mama buvo miklesnė. Prisispaudė voką prie krūtinės: „Sutinku.“ Vyras pažiūrėjo į ją, tada nudrėbė krepšį ant stalo. „Neieškok manęs. Pats tave susirasiu.“

Vyrams pasišalinus, liko krepšys, pilnas dažų, tušti puodeliai, laiškas ir ore įsivyravusi įtampa, ji lyg dulkės nugulė ant grindų. Mama atplėšė voką, ant stalo pabiro akmenėliai, bet tai visai ne akmenėliai, o vabaliukai. „Košeniliai.“ Mama išlankstė laišką, prie vabalėlių neprisilietė, o paskui pravirko. Užuot pažvelgęs į mamą, Karlas spoksojo į košenilius ir skaičiavo: „Vienas, du, trys, keturi, penki...“ Suskaičiavus iki dvidešimties, mama nurimo. Vabaliukai guli pamiršti ant stalo, mama nueina į sandėliuką ir krepšį su dažais bando sugrūsti ant aukščiausios lentynos už konservų, tarsi tame krepšyje būtų lobis. Paskui paima nuo stalo medinę lentutę su piešiniu, Karlas žino, kur juodu eis.

Per naktį mieste išaugo siena. Gatvėje stovi žmonės ir žiūri, kaip kareiviai kloja plytas, lyg būtų pasišovę pasiekti dangų. Dėl atsiradusios sienos kelias į parką pailgėja, tenka padaryti didelį vingį. Priėjus paminklą Karlas pamato, kad šis likęs be galvos, ant postamento stovi tik kūnas, ant kurio raudonomis raidėmis užrašyta „žydas“. „Mama, prisimeni, kaip eidavome ledų ir poezijos?“ Mama neatsakė, į paminklą nė nežvilgtelėjo, šįkart ji pirma pasiekė įkalnės viršūnę. Nužingsniavo tiesiai į bitidę, tarsi žinotų, kad bitininkas yra viduje. Jai pasibeldus ilgai niekas neatsiliepia, galiausiai durys prasivėrė – pro plyšį dyrėjo bitininko akis.

Bitidėje jie vos išsitenka trise, bitininkas visą laiką turi būti pasilenkęs, kad nestuktelėtų pakaušiu į lubas. Valandėlę nejaukiai mindžikuoja, paskui mama ištraukia iš krepšio medinę lentutę, tą su nupieštu medžiu. Bitininkui žiūrinėjant paveikslėlį, Karlas atsitupia prie avilių ir pirštu perbraukia per tinklą, už kurio gyvena bitės. „Išmokyk Karlą bitininkystės.“ Karlas nustebęs atsigręžia. „Maniau, kad niekam nenori likti skolinga“, – tarė bitininkas. Valandėlę patylėjusi mama pasakė: „Jo tėvas kitame vandenyno krante, o aš moku tik tapyti.“ Mamos skruostais rieda ašaros, Karlas nesumoja, ką daryti, o bitininkas ištiesia ranką jam virš galvos ir paima medaus ąsotėlį nuo lentynos. Atvožia ir prikiša mamai prie užverkto veido. „Gydo, kaip ir bitės įgėlimas. Bet medus saldesnis.“ Iš pradžių mama svyruoja, paskui nuryja ašaras ir įmerkia pirštą į indą. Netrukus jie visi vienas per kitą kabina medų, neįprasta naktis ir nelaukti svečiai pamiršti, bitininkas juokiasi, mamos ašaros išdžiūva. Paskui Karlui paskaudo pilvą, bet tai nesvarbu, mat dabar jis žino, kad medus reiškia laimę, ir jeigu nuo tiek laimės tau skauda pilvą, verta pakentėti.

[...]

Pirta

Miškas čia stūkso nuo amžių, ir nors nuo tų laikų gerokai pakitęs, jei nukrapštytum viršutinius jo paklotės sluoksnius, aptiktum pirmųjų jo gyventojų pėdsakus: lūšies letenos arba stirnos kanopos atspaudą. Tada čia dar nebuvo žmonių, jie atkako kur kas vėliau. Šalia miško pasistatė namus – kaimą, kurį pavadino Pirta, kas rytą drauge su tėtuku juodu ten eina duonos ir pieno. Lidija stovi tarp šviesių ąžuolų ir tamsių pušų ir įsivaizduoja esanti pirmas žmogus, įžengęs į mišką. Akies krašteliu mato namo stogą ir lopinėlį lango,

Nukelta į p. 7 ►

Vasaros gatvėje su Ona Miciūte

Ir vėl čia. Tarsi ieškočiau šaknų. O gal ir ieškau. Ieškau šakelių, bet vis dėlto šaknų.

Vietoj topografinio žemėlapio – knyga, Onos Miciūtės autobiografinė apysaka „Pirmoji šakelė“. Žalias viršelis, kuriame rašytojos portretas, sovietmečio grafiko Eduardo Jurėno darbas.

Šį pavasarį Vasaros gatvėje bruzda statybininkai. Laisvas plotelis! Pirma mintis: kažkas pagaliau įgyvendins schemą pakliūti į vidurmiesčio rojų. Ne, regis, tai nebus gyvenamasis namas, bet vis tiek į schemų įgyvendinimą panašu, nors tu ką.

O. Miciūtės aprašytų senųjų pušų vis mažiau.

Vasarą Vasaros gatvėje knibžda invazinių šliužų: luzitaninių, portugalinių. Dar ne tų oranžinių, kurie apsupa Salomėjos Nėries „kregždės lizdą“ Palemone ir atrodo bjauriau, grėsmingiau nei šitie.

Antakalnio kalvų šlaitai – jau invazinių sprigių sąžalynai. Vilniaus gatvės gyvos, atviros permainoms, taip pat ir nelabai malonioms. Sprigės ne lubinai, puokštėms netinka, niekas jų ir paragintas neskins, apie šliužų traiškymo talkas netenka girdėti, kol kas taikstomės, prasiveržia nebent pavienės impulsyvios iniciatyvos – esu matęs ir susižavėjęs.

Vasarą Vasaros gatvėje pro privačią nuosavybę įmanoma užkopti ant aukšto stataus kalno. Tolumoje naujais rakursais atsišaukia Šeškinės kalvos. Viršūnėje medinis kryžius Atgimimui, privati iniciatyva. Dabar jau vėl sujaudina tokio pobūdžio ženklai. Šalimais saulės elektrinės skydai švyti kaip tvaresnio, mažiau priklausomo gyvenimo siekiamybė. Laimės žiburys.

Beveik pats miesto centras, o lyg užkampis. Keli žingsniai į šalį nuo perkrauto Olandų žiedo ir – užkaboris. Ar gal Dievo užantis.

Prieš šimtą metų čia buvo miesto pakraštys, kur veikė Vilniaus lietuvių vaikų prieglauda. Į Rusiją pasitraukusio pulkininko name. Ji ir aprašyta „Pirmojoje šakelėje“.

Įdomu, kur tiksliai. Norėtųsi žvilgtelėti, žinoti. Ieškau šakelių, trapius ūglius galėjusių leisti čia, minėtoje įstaigoje, buvimo vietų. Dėl jų dar nesu tikras, bet prielaida iškilusi, teks tikrinti. Esame susieti to paties giminės medžio. Šakelės – anuometiniai vaikai iš Aukštaitijos kaimo prie giliausio Lietuvos ežero, išleisti į pasaulį, į Vilnių, į mokslus, patekę į karo, bado, ligų sūkurį, bet vis dėlto išsimušę į žmones, į šviesą, tapę mokytojais, kunigais, tarnautojais – Lietuvos inteligentija, jos „antrosiomis šakelėmis“.

Atsitiktinai į rankas pakliuvusi knyga tampa netikėta jungtimi.

Prieglauda – „geltonas namas baltom langinėm“, o kelias prie jo „žalia klevų pašlaite kopia aukštyn“. Pirmas intuityvus bandymas – sukti Pavasario gatvės kryptimi. Ten, viršuje, išties neblogas medinis dvarelis. Atkurta medinė architektūra. Bet neatrodo, kad būta kokių nors langinių. Abejones daugina ir kitos detalės, pabarstytos apysakos tekste: šulinys, tvenkinys...

Tarsi orientavimosi sportas.

Senųjų statinių Vasaros gatvėje beveik nelikę: nugriauti ar nebeatpažįstamai perstatyti sovietmečiu ir mūsų laikais. Visuma tokia eklektiška. Gal nebėra ir prieglaudos pastato. Galima būtų kreiptis į istorikus ar kitus išmanėlius ir išsiaiškinti sparčiau. Bet nesinori. Norisi taip, pamažu, spėliojant, neva įsijaučiant, įsimąstant.

Restart. Vėl skaityti, vėl nueiti.

Vis dėlto keistai malonu, kai užgriūva medis, giminės medis su kuplia laja.

Landšaftas neturėtų būti labai pakitęs, bet kuo toliau, tuo painiau. Viskas aišku tik dėl garsiosios ligoninės, knygoje įvardijamos vokiečių karo ligonine, ir „aukštai kalnuose baltuojančio mūro“, žydų kapinių mūro sienos – jos, aišku, seniai nebelikę, bet vieta žinoma. Išsekę, nuolatinį alkį jautę prieglaudos vaikai kalvų pašlaitėse ieškodavę žemuogių. Atplaukia dvi eilutės iš kitos literatūros: „Nėra stambesnių ir saldesnių už kapinių žemuoges.“ Marina Cvetajeva.

Invazinės sprigės atliko begėdišką darbą, užėmė mūsiškių, tradicinių augalų vietą, išstūmė juos. Kad ir kiškio kopūstus, dar vieną anuometinių vaikų maisto papildą.

O raugerškiai? Nematau. „Pirmojoje šakelėje“ užfiksuota, kad jų tose apylinkėse augę nemažai. Vaisiai negardūs, bet vaikai visas uogas valgydavę. Tik ar jas tada vadinę raugerškiais? O kaip? Barbarisais?

Šiurpiai apysakoje nuskamba dilgėlių motyvas. Rytais prieglaudos vedėja, pirštinėta ranka prisiskynusi veršlių dilgėlių, pereidavo per vaikų miegamuosius ir nuplakdavo tuos, kurie būdavo prišlapinę į patalus. O prišlapindavo menkiausi, silpniausi vaikai. Jei kas skaitys knygą, įspėjame, kad kai kurios scenos gali sukrėsti. Netrukus tą vedėją pakeičia kita, bet fizinės bausmės, rykštės, rimbai, palikimas be pietų ar vakarienės – kasdienė prieglaudos rutina. Dideliam vaikų džiaugsmui, vėliau atvyksta mokytojas, bet jis be patyčių neapsieina.

Nesinori žinoti, kas tuomet vedėjavo, mokytojavo. Tiesa, archyvuose viskas bus randama. Ir veikiausiai paaiškės, kad šiandien laikome juos didžiais filantropais, atsidavusiais ugdytojais, šviesuliais.

Tik ar ne nuo senų senovės tokiose įstaigose taip? Nebūtinai „tokiose įstaigose“. Štai skandalingai išgarsėjęs šiandienis Vilniaus lopšelis-darželis „Žvangutis“ prisistato kaip tobulybė: „inovatyvi, atvira, saugi ir jauki įstaiga, kurioje nuolat besimokanti, profesionali darželio bendruomenė kuria pozityvų mikroklimatą, draugišką kultūrą, užtikrina ugdytinių mokymosi sėkmę, atsakingą jų elgesį. Ugdymo kryptis: tiksliniai patirtinio ugdymo taikymas artimiausioje aplinkoje ir už darželio ribų, integruojant aktyvius, inovatyvius metodus, siekiant ugdyti vaikų tautinės tapatybės, aplinkos (gamtos) pažinimą ir saugojimą, skaitmeninį ir fizinį (saugios ir sveikos gyvensenos) raštingumą.“ Kokia invazinė raiška, koks naujabiurokratiškas frazavimas! Kita vertus, tiksliai ir teisingai sudėstyti raktažodžiai burtažodžiai, be kurių atrodytum atsilikęs nuo išmaniojo amžiaus realijų. Atplaukia analogija su paraiškomis Lietuvos kultūros tarybai: be tam tikrų formuluočių, be tam tikros jų vartosenos, kaip yra išsidavę ekspertai, paraiškos laikomos niekinėmis.

Kad ir slogi vaizduojama aplinka, „Pirmoji šakelė“ yra šviesiai romantiška. Kokių puikių Vilniaus legendų (manyčiau, dalis jų – autorinės) vis įterpta į pasakojimą – dabartiniai gidai dar jų neatrado. Kaip formuojasi trapi, bet savita pagrindinės veikėjos Mortos poetinė vaizduotė. Pavyzdžiui, Šv. Petro ir Povilo bažnyčios rausvasis kupolas palyginamas su raudonikiu.

Kūrinio veiksmo laikas – 1917–1919 metai, itin audringas ir permainingas Lietuvos istorijos tarpsnis.

„Permainingas Vilniaus likimas mėtė ir vėtė ją negailestingai“, – nekrologe O. Miciūtei rašė Aldona Liobytė, o neviešame tekste, laiške Onai Dabrilaitei, ji prabilo taip: „Aš turėjau sukrečiančias Onos Miciūtės laidotuves. Rašytoja nuo 1938 m., buvo priimta į Raš. Sąjungą tik vėlų 1972 m. rudenį. Užtat mirti nepavėlavo – cakt, ir infarktas, nei pensijos reikėjo, nei nario bilieto. Prie kapo atsirado visi, kurie jai gyvai esant neatsirado.“

Palaidota O. Miciūtė ne taip toli nuo prieglaudos miškelio, savo vaikystės kalvų. Ji viena pirmųjų atkeliavo į Menininkų kalnelį Antakalnio kapinėse. Masyvus, kone gigantomaniškas antkapinis akmuo (tiesa, paprastas, natūralus) – tikrai lyg kažkieno bandymas sugrąžinti skolą.

•

Restart. Aš čia varau litanijas, o feisbukas seniai žino prieglaudos adresą. Į paskyrą „Lietuva senose fotografijose“ įdėta kaip tik Antakalnio vaikų prieglaudos nuotrauka, iškelta iš didžiulio Lietuvos nacionalinio muziejaus leidinio. Kaip tik 1917-ieji, ir šekit – Vasaros g. 7. Taip, langinės, taip, balkonas.

Vėl nueiti.

Dabar tuo adresu stūkso modernios, o gal tiesiog keistokos architektūros pastatas. Gyvena žinomi žmonės, tokie žinomi, kad bet koks klausinėjimas jiems pasirodytų kasimusi po namo pamatais.

Bruzdantys statybininkai – šalia jų posesijos. Stebėsim, kas įsiterps tarp Vasaros g. 5 ir Vasaros g. 7.

Bet! Yra viena smulkmena, kuri išauga į stambmeną. „Atrastasis“ pastatas Nr. 7 visai ne ant kalno, kaip pabrėžta „Pirmojoje šakelėje“. Nors O. Miciūtės knyga – ne dokumentika, o grožinė literatūra, kur leidžiamas visoks tikrovės papildymas, kalnas yra per daug svarbus vaizduojamos erdvės komponentas, ir kažin ar autorei būtų reikėję sumodeliuoti kitaip. Taigi jei landšaftas nesikeitė, keitėsi statinių numeracija ar dar kas nors, kas iškils vėliau.

Jei numeracija nesikeitė, vadinasi, prieglaudos nelikę nė ženklo.

Ir t. t.

Nuotraukoje tarp kelių suaugusiųjų – kunigas Pranas Bieliauskas. Tik dabar topteli: štai ko trūko tarp apysakos veikėjų – klero atstovų paveikslų. Sovietmečiu apie kunigus – arba blogai, arba nieko, ir gal autorė pasirinko pastarąjį variantą.

Nuotrauka man į rankas įduoda didįjį P. Bieliausko „Dienoraštį“, pavedžiosiantį ir po kitas Vilniaus gatves.

•

Vilnius – tautų katilas. „Pirmojoje šakelėje“ aprašytas prieglaudos auklėtinių ir vietinių Vasaros gatvės vaikų mūšis. Aišku, nepabrėžiama, kad akmenimis svaidosi lietuviukai ir lenkiukai. Dar ilgai, kelis dešimtmečius, kaip paliudyta įvairiuose šaltiniuose, kartosis tokios kautynės, kol „brandžiuoju“ sovietmečiu lenkiukus pakeis žinom kas.

Vardais ir pavardėm išraižyta žydų kapinių tvora, nuo kapų nugvelbtos dirbtinės gėlės, kurias prieglaudos berniukai „parduoda“ mergaitėms kaip nepaprastas puošmenas, – vaikiškos išdaigos. Savo pavardes menamoje žydų kapinių tvoroje brėžiojantys mūsų dienų antisemitai – baisi gėda.

– AUDRIUS MUSTEIKIS –

ANTTI NYLÉN

Įžūlios eilutės apie rašymą

Antti Nylénas (g. 1973) – rašytojas, vertėjas, eseistas, su trenksmu atgaivinęs Suomijoje marginaliu laikytą literatūrinės esė žanrą. Gausioje kūryboje nagrinėja svaigią temų įvairovę – nuo kosminių vizijų iki vartotojiškos visuomenės, Morrissey ir sekso. Sarkastiškas, nepataikaujantis, vienišas... Ir pavydėtinai talentingas.

Vertėja

Kai airių rašytojas Oscaras Wilde'as 1881 m. išleido debiutinę poezijos knygą, jis susitiko su savo mokytoju ir įkvėpėju estetu Walteriu Pateriu. Pervertęs eilėraščius šis tarė: „Kodėl nerašai prozos? Tai daug sunkiau.“

Istorijos interpretacija ir moralas toks: visada būk prozininku, net jei ir esi poetas. Bet iš tikrųjų visai ne apie tai ketinau rašyti.

Ar rašymas yra sunkus darbas? Bent jau turėtų būti. Ar sunkumas yra dorybė? Bent jau turėtų būti.

Milano katedra nebūtų taip didžiai vertinama, jei ją pastatyti būtų buvę vieni juokai. Jei ji būtų iškilusi savaime, į ją žvelgtume kaip į gamtos objektą – krioklį, pūsliažuvę ar seną pušį. Katedra būtų šventas, dieviškas stebuklas kaip ir pūsliažuvė, bet neketinau čia rašyti ir apie stebuklus.

O apie sunkiai ir priverstinai daromus dalykus.

Tokius kaip darbas. Darbas yra žmogaus didingas – ir galbūt vienintelis – būdas įrodyti sau, kad jis yra kažkas daugiau nei vien klajojančios svajos sparčiai yrančiame kūne.

Objektai turi savo istoriją. Štai, pavyzdžiui, Milano katedros istorija yra laikoma garbinga, nes jos statybos buvo pastangų, atidumo, kantrybės ir tikėjimo pareikalavęs sunkus darbas, grįstas tikslingu malonumų, kūno poreikių, paties gyvenimo ir gamtos dėsnių paniekinimu.

Sukurti šiukšlę taip pat gali būti sunku, bet tas nutinka retai. Niekalai paprastai gimsta savaime, jie nukrenta į pasaulį kaip išmatos, kaip laikraštis į pašto dėžutę. Tačiau esama pavojingų ir naikinančių dalykų, kuriuos sukurti buvo žiauriai sunku, pavyzdžiui, Suomijos įstatymus ar atominę bombą. Bet ir apie juos nenorėčiau išsiplėst.

Rašysiu apie ne pačius būtiniausius ir iš dalies nematerialius dalykus – meno kūrinius, tokius kaip knygos.

Stebėtina išties – parašyti knygą visai nesunku. Bet kuris televizijos žurnalistas ar politikas gali tapti rašytoju – kada tik panorėjęs aktyvuoti savo kaip rašytojo tapatybę. Šios galimybės neturi, tarkime, žmonės, kurie nuolatos ką nors rašo. Turiu minty vadinamuosius rašytojus mėgėjus. Kai jie nori publikuoti savo kūrybą, leidyklos jiems pareiškia, kad iš tūkstančio rankraščių išspausdinamas vienas.

Nukelta į p. 14 ►

Numirti – nenumirštant

Jis mėgo sakyti: man patinka va taip kažkaip repetuoti nerepetuojant, atostogauti neatostogaujant, skubėti neskubant. Taip Jis ir mus visus paliko tarsi nepalikdamas, kažkur svečioj šaly, lyg atsitiktinai. Ir visas tas dešimt dienų, atrodė, laukėm ne urnos su Jo pelenais, o paties Rimo atvykstant. Prie Mažojo teatro vitrinos gerbėjai kelias dienas klojo gėles, degė žvakutes. Tikriausiai Jam patiko vyksmas be pabaigos, ne visai įvardintas, visuomet galintis kisti, mainytis. Tad suprantama, kodėl viena iš Jo kūrybinių aistrų buvo improvizacija – scenoje ir gyvenime. Kartą Torunės tarptautinio teatro festivalio metu po Tumino spektaklio teatro fojė susirinkę teatralai džiaugėsi susitikę su Mažojo teatro talentingais kūrėjais; Tumino paprašyta papasakoti spektaklio atsiradimo istoriją, bet užduotą klausimą režisierius praleido negirdomis ir žiūrėdamas į tolį ėmė kalbėti apskritai apie teatrą: teatras, sako, turėtų būti vadinamas moterišku vardu, pavyzdžiui, TEATRA, nes teatre sukaupta tiek nuostabių moters bruožų – gerumo, švelnumo, grožio ir permainingumo. O paskui netikėtai perėjo prie temos apie mirtį: „Va jūs čia sėdit, rūkot, geriat vyną, kalbatės lyg niekur nieko ir negalvojat, kad XXI amžius – mūsų visų mirties amžius. Nė vieno iš čia esančių neliks.“ Visi Jo sodrūs gyvenimiškų istorijų pasakojimai išvirsdavo į noveles, į komiškus kino mikroscenarijus: apie tai, kaip vyrai rūkė žuvį, visi laukė vakarienės, o žuvis sudegė, apie studijų metus ir kita.

Jam patiko improvizuoti repetuojant – žaisti vaidmens ar viso epizodo turiniu, pateikti jį taip ir kitaip, gilinantis ir ryškinant jo prasmę ir esmę. Daugiausia apie tai galėtų papasakoti Jo mokiniai, aktoriai ir tarpininkaujantys vertėjai, kai Jis dirbdavo užsienyje. Viena jų, islandė Ásdís, man prisipažino, kad Tumino repeticijų kalbėjimai, čia ir dabar improvizuojami tekstai ją nepaprastai jaudino, tarsi elektros srovėm tekėdavo kraujagyslėmis, skverbėsi į visą jos esybę, ir kaip sunku būdavo tiksliai perteikti aktoriams tai, ko Jis prašo. Kelias repeticijas yra tekę stebėti ir man, matyti, kaip viena Jo įskelta žiežirba keičia paprastą situaciją į puikią, iškalbingą, pikantišką, svarbiausia – kviečia ja sužaisti kartais utriruojant, kartais ironizuojant, praskleidžiant potekstę.

Bendrų atradimų džiaugsmas suartina žmones. O tų atradimo džiaugsmo akimirkų Rimo Tumino kelyje būta tūkstančiai. Sceninis veiksmas Jo spektakliuose, sumanytos mizanscenos, pati personažo judėjimo kreivė dažnai ne tik pavaduodavo autoriaus tekstą, bet ir išplėsdavo bei prisodrindavo jį, sutvirtindavo autoriaus mintį. Ir net pateikdavo skirtingą nuo autoriaus siūlomo režisūrinės interpretacijos variantą. Toks, kupinas režisieriaus išmonės ir žaismės, buvo „Revizorius“. Tarsi lipdydamas, tapydamas ar droždamas drauge su aktoriumi vaidmenį, Tuminas, man regis, dar ir kaip psichoanalitikas stengėsi perprasti paties aktoriaus charakterį, jo meninę prigimtį ir suliedinti, suauginti jį su personažu. Todėl ir mes, žiūrovai, pamilstame personažą, o sykiu ir jį kuriantį aktorių, iki skausmo įsimename ir metų metais negalime jo pamiršti.

Rimui Tuminui nebuvo „mažų“, nereikšmingų vaidmenų, „mažų“ aktorių, nes kiekviename matė jo spalvą, jo gebėjimą; režisieriaus kūrinio niuansuotų jausmų lauke ši spalva tapdavo įtikinamai reikalinga. Kai nujautė, kad kuris nors iš aktorių neranda savo rakto, sukurdavo jam tokią aplinką, kuri provokuodavo ir skatindavo jį tam tikru būdu veikti. Daugelis Jo ugdytų, su Juo dirbusių aktorių jau iškeliavo Anapilin, o tie, likę, jau niekada nebesuvaidins tokių turtingų, gyvenimo tiesa trykštančių, nepakartojamai žavių vaidmenų, nes retas režisierius šiandien geba išskleisti žmogų, kaip tai gebėjo Rimas Tuminas.

Itin jautrus buvo erdvei, laikui, garsui, spalvai, ypatingą dėmesį skyrė iškalbingam, dažniausiai senam, visko mačiusiam daiktui – objektui scenoje. Senų lagaminų krūva, senobinis suolas su atlošu, koks galėjo būti geležinkelio stoties laukiamajame, autentiška kapo tvorelė, atrasta sąvartyne už kapinių tvoros, ažūrinis lieto ketaus Vilniaus geto gonkų stogelis, sena kepurė, koks kartūzas ir daugybė kitų daiktų, skleidusių ypatingą scenos atmosferą, personažo biografiją, epochos spalvą. Atmintyje išliko epizodas, kai kartą su Rimu nuvykom į mūsų sodą, sėdėjom verandoje, gėrėm vyną ir šnekučiavomės; staiga Rimas, pamatęs pro praviras duris po stalu stovinčio lagamino kampą, paklausė: „Kas ten per daiktas?!“ Aš paaiškinau, jog tai mano senelio knygnešio Izidoriaus lagaminas, su kuriuo amžiaus pradžioje išvyko į Ameriką, nes jau buvo persekiojamas žandarų. Išėmiau iš lagamino savo plokštelių kolekciją ir su džiaugsmu padovanojau jį Rimui. Žinojau, kad Mažajame ras savo vietą.

Neatsitiktinai su Rimu Tuminu ilgą laiką bendradarbiavo talentingi žmonės – dailininkas Adomas Jacovskis, kompozitorius Faustas Latėnas, o vėliau ir Giedrius Puskunigis, kartu lipdę spektaklį kaip kokį kregždės lizdą. Tuminas mylėjo ir gerbė savo bendradarbius. Neskirstė rangais. Ir Jį mylėjo daugybė žmonių ne tik Lietuvoje, bet ir Suomijoje, Islandijoje, Rusijoje, Izraelyje, Graikijoje, Škotijoje, Švedijoje, o va kinų aktoriai net į Italiją atvyko su Juo repetuoti. Jį mylėjo visur, kur Jis kūrė savo teatrą. Savo. Jam vienam būdingą. Jo teatras ar TEATRA kvietė mylėti, mokė būti atlaidų, dėmesingą. Todėl Jo spektakliuose nėra neigiamų personažų, negerų žmonių. Blogiausiu atveju jie buvo juokingi.

Paskutinį kartą Rimą aptikau Paryžiuje, Jis čia laukė atvykstant gastrolių savo „Anos Kareninos“ iš Izraelio, buvo geros nuotaikos, itin džiaugėsi Tel Avivo „Gesher“ teatre atradęs „genialų aktorių“, kuris ten suvaidino Sirano de Beržeraką. Sakė netrukus skrisiąs į Italiją, ten repetuos su kinais. Vėl prisiminė mūsų žiemos pokalbius apie Antaną Škėmą, apie ketinimą Lietuvoje kurti spektaklį pagal kažkuo viliojančius jo tekstus, bet tai būsią negreit.

Mirtis įvairiais pavidalais gyveno ir veikė daugelyje Tumino spektaklių („Vyšnių sodas“, „Maskaradas“, „Madagaskaras“, „Don Žuanas“, „Ana Karenina“, „Karas ir taika“). Apie mirtį galvodamas, vis įdėmiau įsižiūrėdamas į žmogų, svarstė jo likimą. Sakė, kad, statydamas Vachtangovo teatre „Karą ir taiką“, gilindamasis į kūrinį, atvėręs sau kažkokią paslaptį – ypatingą būdą, *kaip teatre kalbėti apie žmogų*. Sakė atradęs tai, ko visą gyvenimą ieškojo.

Greta mirties, apsikabinęs mirtį Rimas Tuminas vaikščiojo ir intensyviai dirbo keliolika metų. Jis jos tarsi nebijojo, nekreipė į ją dėmesio. Ji gi žiūrėjo į Jį iš arti ir, stebėdamasi Jo elgesiu, delsė. O šį pavasarį, kovams jau parskridus, priėjo ir stipriai Jį apkabino.

– AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ –

Titaniškumas ir juvelyrika

Kovo 5 d. Vilniuje, galerijoje „Kairė–dešinė“, atidaryta grandiozinė titaniško Lietuvos kūrėjo – grafiko, iliustratoriaus, pedagogo, ilgamečio Vilniaus dailės akademijos dėstytojo, profesoriaus, šilkografijos (serigrafijos) pradininko Lietuvoje, taip pat rašytojo, Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureato – Mikalojaus Povilo Vilučio kūrybos paroda. Parodos organizatorius – Vilniaus grafikos meno centras. Parodos partneriai: LNDM Radvilų rūmų muziejus, Lietuvos nacionalinis muziejus, MO muziejus, „Smells Like Spells“. Ši paroda, galima sakyti, jubiliejinė, nes šių metų gegužę M. P. Vilutis minės savo aštuoniasdešimtmetį.

Tai unikali paroda, stebinanti ne tik apimtimi (veikia per tris galerijos sales), formatais, tikriau, jų įvairove, bet ir kūrybine drąsa, netikėtais kūrybiniais sprendimais ir technikomis. Taigi M. P. Vilutis nepaliauja stebinti. Parodoje eksponuojami ir naujausi, pastaraisiais metais (2021–2024) sukurti piešiniai, objektai, paveikslai.

Įžengus į pirmą – dešiniąją – galerijos salę, nustebina ekspozicijos juvelyriškumas ir spalvingumas: spalvotų knygų iliustracijų motyvais dekoruoti autoriniai porceliano dirbiniai, taip pat ir porceliano indų, žvakidžių vaizdų išklotinės, atliktos skaitmenine spauda 2021–2023 m. Įdomu, kad 3D spauda leidžia kartonui suteikti net ir porcelianinio spindesio įspūdį. Pasirodo, kad kurdamas porcelianinius indus, žvakides M. P. Vilutis bendradarbiavo su kvapų kūrėjais „Smells Like Spells“. Taip pat šioje galerijos salėje eksponuojami ir trys chrestomatiniai M. P. Vilučio autoportretai, dvelkiantys saviironija.

Antroje galerijos salėje matome kiek netikėtą kūrybinį M. P. Vilučio sprendimą – jis savo 1973 ir 1974 m. sukurtus plakatus perkelia į gana didelio formato paveikslų lakštus, kitaip tariant, juos pertapo akrilu. Šiems paveikslams (jau ne grafikos darbams) būdingas ne tik plakatiškumas, bet ir beatodairiška ekspresija susitelkiant į juodas ir baltas faktūras. O ir kūrinių pavadinimai iškalbingi: „Didelis vyras“, „Didelė moteris“, „Didelė parašiutininkė“. Pastarasis paveikslas, kaip ir kiti, ne tik dydžiu, bet ir spalviškai kiek skiriasi nuo originalių šilkografijų, nes jose, be juodos spalvos, buvo naudojami ir raudonos spalvos intarpai. Sakyčiau, vien šių darbų pavadinimai kalba apie tam tikrą gigantomaniją (beje, lyginant su originalais, prie šių paveikslų pavadinimų pridedamas žodis „didelis“, „didelė“).

Peržvelgusi šios salės ekspoziciją, regis, matau tam tikrus guliveriškus masyvius paveikslų monolitus. Pavadinimai, žinoma, galėtų savotiškai ironizuoti tuometinę – sovietmečio – prokrustišką niveliuojančią kultūrą (visgi originalai, daugiausia šilkografijos, taip pat ir ofortai kurti 1973, 1974 m.). Tai vieni iš ankstyvųjų M. P. Vilučio darbų, reprezentuojantys ankstyvąjį kūrybos stilių, periodą (aštuntasis dešimtmetis), kuriam būdingas plakatiškas lakoniškumas, formų masyvumas, abstraktumas, ekspresyvi emocija. Šios masyvios figūros pozuoja įvairiais rakursais, galbūt net kažką vaidina ar šoka, vienaip ar kitaip iškėlusios rankas, nelyg teatre, absurdo – būties absurdo – teatre. Beje, kai kurios masyvios žmogystos atrodo gana agresyviai (viena iš jų laiko peilį, tiesa, kita tik cigarą). Regis, šie replikuoti grafikos darbai, virtę paveikslais, savaip atskleidžia tamsiąją pasąmoninę žmogaus būties pusę.

Trečioje galerijos salėje eksponuojami M. P. Vilučio kūriniai iš MO muziejaus kolekcijos, dauguma šių kūrinių, juvelyriškai atliktų tušu, sukurti devintajame dešimtmetyje. Nuostabą kelia ir balta granitinė teatrališko personažo, žmogystos su keistu kuodu, figūra-skulptūra „Žmogus“ (2014). Įsimintini ir M. P. Vilučio darbai tušu – „Gyvulio iš savęs išpaišymas“ (2018), „Baimės iš savęs išpaišymas“ (2019), kuriuose, be juodų ir baltų dėmių žaismės, dera ir juvelyriškos figūrų (gyvulių, žmogystų, regis, patiriančių metamorfozes) detalės.

Tiesa, kyla klausimas: galbūt autorius save kartoja, replikuoja? Galbūt nieko naujo nesukuria, o tik perkuria save? Tikrai ne. Bet, manau, žaidybiškumas, gal kartais ir replikuojantis, parodos autoriui nėra svetimas.

Peržvelgus spalvingą ir žaismingą jubiliejinės M. P. Vilučio parodos ekspoziciją, joje galima įžvelgti ir tam tikrus kūrybos stiliaus raidos etapus: nuo apibendrinto plakatiško (aštuntasis dešimtmetis) iki juvelyriško, įmantraus (devintasis ir dešimtasis dešimtmečiai). Visgi parodoje vyrauja solidžios – juodos – spalvos tonai ir pustoniai.

– ONUTĖ GAIDAMAVIČIŪTĖ –

Mikalojaus Povilo Vilučio kūrybos paroda galerijoje „Kairė–dešinė“ veikia iki balandžio 6 d.

Autorės nuotrauka

Nebijok augti tamsoje

Paduvos universiteto mokslininkai teigia, kad mūsų kūno šešėliai padeda smegenims suvokti, kur yra mūsų kūno dalys ir kaip jos santykiauja su aplinka, taip palengvindami mūsų kūno savęs atpažinimą. Panašus fenomenas atsiskleidžia ir naujausiame Šeiko šokio teatro ir Klaipėdos lėlių teatro monospektaklyje „Kontūrai“, kurio premjera įvyko kovo 21 d. Gintarės Radvilavičiūtės režisuotame kūrinyje šešėliai tampa ne tik metaforinėmis būties projekcijomis, bet ir gyvais personažais, scenoje atskleidžiančiais mūsų vidinius konfliktus, troškimus ir baimes. Choreografės Dovilės Binkauskaitės atliekamas šokis, laviruojantis tarp šviesos ir tamsos, kuria vizualinius pasakojimus, kurie lyg šešėliai kvantiniame pasaulyje neapčiuopiamai, bet įtaigiai matuoja mūsų sąmonės ribas.

Apšvietimo minimalizmas, taip pat ir scenografijos lakoniškumas skatina žiūrovą sutelkti dėmesį į šešėlio simboliką ir šokėjos judesius. Spektaklio stiprybė – vizualinis minimalistinis dizainas, daug paliekantis žiūrovo vaizduotei ir asmeninių asociacijų laukui. Apšvietimo šaltinių išdėstymas ir intensyvumas stiprina šešėlių dramatiškumą ir padeda sukurti įtemptą atmosferą, kuri gali būti interpretuojama kaip dvilypė šokėjos būsena ar jos vidinės kovos atspindys. Šokio kalba čia tampa tarpininke tarp fizinių judesių ir jų šešėlinių parafrazių, suteikdama publikai galimybę išgyventi spektaklį kaip intuityvią patyrimo srovę. Sulėtintas judesys tampa jusliniu potyriu šalia sudaužytų veidrodžių ir fragmentiškų interjero dekoracijų, kur kiekvienas krustelėjimas, šviesos pliūpsnis ar šešėlio pokytis yra iškalbingas ir emociškai įkrautas. Tamsa virsta metafora, kalbančia apie vidinius išgyvenimus, baimę, priklausomybes ir traumas, bet kartu atveria galimybę šias patirtis paversti atpažinimo ir savęs priėmimo procesu.

Vienas iš įsimintiniausių spektaklio momentų įgyvendina seniausias šešėlių teatro idėjas, bet šiuolaikinio meno kontekste – tai scena, kurioje šokėja D. Binkauskaitė, atsigręžusi nugara į žiūrovus, sukuria netikėtą vizualinį efektą: jos galvos šešėlis ant sienos tampa paukštiškas. Tai suteikia galimybę patirti vaizduotės ir realybės sinergiją, dėl kurios šokėjos kūno judėjimas tampa tarpininku tarp žemiško buvimo ir nepažintos, bet geidžiamos egzistencijos laisvės, – tai puikus priminimas, kad žmoguje gali egzistuoti daugiau nei viena realybė. Kita vertus, pasirinkimas nusigręžti nuo žiūrovų sukuria mistinį atstumą, tarytum šokėja pati tyrinėtų savo vidinį pasaulį, atsiskleidžiantį tik nežymiais kontūrais.

Spektaklio akimirka, kai šokėja sąveikauja su savo atspindžiu veidrodyje, o jos ir atspindžio šešėliai tampa kelių šokėjų simuliakru, pasinaudoja šviesos, veidrodžių ir šešėlių magija, kad sukurtų vizualinę iliuziją, kuri pakviečia į metafizinę dialogo erdvę, kurioje realybė ir iliuzija nepastebimai susipina. Veidrodis scenoje veikia ne tik kaip objektas, kuriame atsispindi šokėja, bet ir kaip portalas į kitą, paralelinę šešėlių dimensiją, kurioje realybė ir atspindys susilieja. Šešėliai ant sienos, savo ruožtu, tampa savarankiškais personažais, įkūnijančiais šokėjos mintis, emocijas ir net nesąmoningąją pusę. Šokėja ir jos atspindys veidrodyje simbolizuoja asmenybės dvilypumą, konfliktą tarp išorinio pasaulio lūkesčių ir vidinio „aš“. Jos prisilietimas prie atspindžio transliuoja norą suvienyti šias dvi skirtingas puses, norą susilieti su savo vidine esme. Šešėliai, kurie kalbasi tarpusavyje, laikosi už rankų ir net glamonėjasi, simbolizuoja antrąjį, paslėptą gyvenimą, kuris egzistuoja šalia mūsų akivaizdaus, materialaus pasaulio.

Kitas interpretacijos aspektas yra refleksija apie realybės ir iliuzijos santykį. Šiuolaikinėje visuomenėje, kur socialinės medijos ir skaitmeninės technologijos sukuria idealizuotus atvaizdus, kurie dažnai neatitinka tikrovės, šis šokio momentas gali būti laikomas mūsų noro atpažinti ir priimti savo tikrąją esmę, nepaisant aplinkos sukurtų iliuzijų, komentaru. Kūrinyje šokėja atlieka dualistinį ritualą – jos kūnas juda tarp šešėlių ir šviesos pasaulių. Tai lyg šokis prie ribos, kur žmogaus sąmoningumas ir pasąmonė susilieja, atveriant duris į platesnę, gilesnę tikrovės suvokimo erdvę.

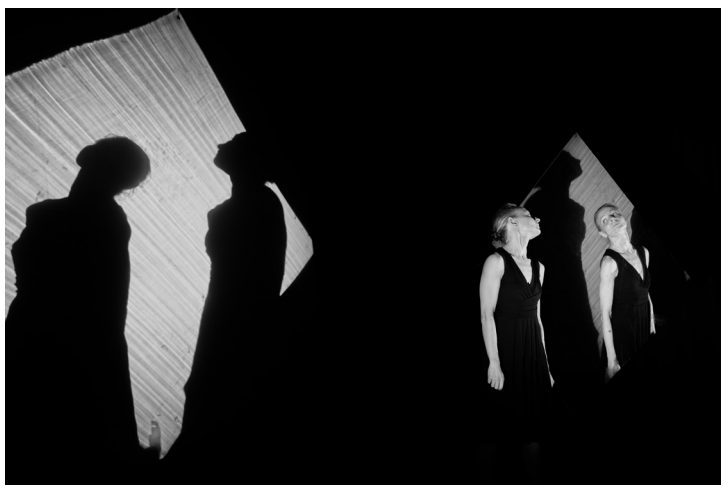

Galiausiai, kai šokėja „kvėpuoja“ į veidrodžio atspindį, šešėliai susiliečia bučiniui. Šis veiksmas simbolizuoja transcendentalų momentą, kai „aš“ ir „kitas“ ne tik pripažįsta vienas kitą, bet ir suvienija jėgas. Tai yra apoteozinis momentas, kuris iliustruoja vidinės harmonijos ir savęs priėmimo idėją. Tai išreiškia mintį, kad galutinis susitaikymas su savimi ir savo atspindžiu yra meilės sau aktas, leidžiantis pasiekti vidinę pusiausvyrą ir pilnatvę. Veidrodis tampa ne tik būdu pamatyti save, bet ir savo *alter ego* atskleidimo priemone, leidžiančia išnagrinėti asmens skilimus ir susidūrimus su socialiniais lūkesčiais. Šešėliai čia įgyja dvilypį simbolizmą: jie yra ir psichologinio gylio metafora, ir kintančios asmeninės tapatybės, nuolatos veikiamos iš pasąmonės gelmių ataidančių gaivališkų instinktų bei archetipų, atspindys. Kūrinys stimuliuoja diskursą apie asmenybės daugiasluoksniškumą ir socialinę identifikaciją, pateikdamas klausimus, kaip individualus savęs suvokimas koreliuoja su kitų mums primestu vaizdiniu.

Spektaklis taip pat gali būti matomas kaip intertekstualus dialogas su Platono olos alegorija, kurią Viktorija Daujotytė siūlo suprasti kaip alegoriją, aiškinančią tikrosios būties ir regimybės (nykstamos, netikros būties, išreikštos šešėliais) priešpriešą – žiūrime į šešėlius, bet tikimės, kad susitiksime ir su tikrenybe (Viktorija Daujotytė, *Literatūros fenomenologija: problemikos kontūrai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003). Šiame kontekste šokėjos figūra tampa tarpininke tarp dviejų pasaulių – regimybei priklausančio veidrodžio, kuriame atsispindi iškraipyti šešėlių kontūrai, ir nematomos esmės, prie kurios šokėja galbūt siekia prisiliesti per savo kinetinę kalbą. Spektaklyje atsiskleidžianti judesio ir šešėlių simbiozė sukuria dinamišką, nuolat kintančią tikrovės ir iliuzijos mozaiką, verčiančią žiūrovą kvestionuoti paties matymo patikimumą ir jo generuojamas prasmes. „Kontūrai“ – tai kūrinys, kuris kviečia nebijoti žvilgsnio į savo vidų, atskleisdamas, kad ši kelionė gali būti tiek destruktyvi, tiek išlaisvinanti, priklausomai nuo mūsų pasirinkimo būti sąmoningais savo paties gyvenimo kūrėjais. Svarbiausia nebijoti augimo tamsoje.

– ROSANA LUKAUSKAITĖ –

Kristijono Lučinsko nuotraukos

Pirta

► Atkelta iš p. 4

o iš kaimo ataidi pjūklo džeržgimas. Ar tais laikais jau buvo pjūklai? Tikrai ne, tais laikais buvo girdėti tik paukščių čiulbėjimas ir nematomų miško būtybių skleidžiami garsai. Užsimerkia ir bando įsivaizduoti. Neišeina, zvimbia pjūklas. Atsimerkia. Miške per didžiausią karštį dvelkia šiltais sakais, o dabar sklinda drėgmės ir žemės kvapas. Ji atsitupia ir pasemia saują dumblėtos žemės. Iš pradžių paėmus į burną žemė grūdėta, o sudrėkusi nuo seilių pasidaro minkšta, glotni. Lidija liežuviu suformuoja rutuliuką ir nuryja it šokoladinį saldainį. Kas pasakys, jog pirmasis žmogus miške neparagavo, kokio skonio žemė po jo kojomis?

Naujame name tėtė pjauna malkas ir prižiūri daržą, namie niekada to nedarė. Į žemę pribėrė trūkažolių ir petražolių sėklų, pasodino paprikų ir pomidorų. Lidija jam visur talkina, darže ir name, net malkas deda į krūvą. „Kokia šaunuolė mano Lidija“, – taria tėtė. „Lidukė valtukė“, – pavadina ją kaip mama, paskui susizgrimba ir ilgam nutyla. Bet Lidija visai neįsižeidžia. O mamos vis dėlto ilgisi, tačiau tėtė viską paaiškino apie jos ligą ir jog jai išgyti prireiks laiko, kad paskui vėl ją pamatytų ir jie vėl būtų „visi kartu“. Dabar jie dviese ir Lidijai išties patinka jos pasikeitęs tėtis, jis drauge su ja tyrinėja, kopia į medžiotojų bokštelį ir šiltomis naktimis pakloja miegoti tiesiai ant pievutės priešais namą.

Kartais tėtei reikia nuvažiuoti į miestą su reikalais. Nors jis ir nepasako, bet Lidija įtaria, kad važiuoja pas mamą. Prieš išvažiuodamas kramto apatinę lūpą ir ilgai dvejoja. Užvis geriau būtų Lidiją užrakinti namie, kad sėdėtų saugiai, bet o kas, jeigu mediniame namelyje kils gaisras? Ugnis mėgsta medieną, pasakė tėtė, kai juodu atvažiavo iš miesto ir prie pat kaimo juos sustabdė užtvaras. Gaisrininkas paaiškino, kad užsidegė miškas ir kelias bus atvertas, kai nebeliks pavojaus. Stovint automobilių kolonoje Lidija pro langą bandė įžiūrėti liepsnas, bet tepamatė šiek tiek dūmų. Tai jos anaiptol nenustebino, mat ji jau žino, jog kai kurie dalykai yra nematomi, kaip mamos liga arba miško būtybės, kurias gali girdėti, o pamatyti – ne, kol jos pačios užsimanys tau pasirodyti.

Tėtė pamoja Lidijai iš automobilio. Pajuodusius paakius ir veido blyškumą mėgina paslėpti po šypsena, bet jam prastai sekasi suvaldyti padėtį, kaip išmirkusia žeme slystančias automobilio padangas. „Grįšiu prieš sutemstant“, – šūkteli, labiau nusigandęs nei ji, mintyse jau virstanti princese, kurią nelabasis įkalino bokšte, ir dabar ji laukia savo išvaduotojo. Lidija nutraukia nuo lovos apklotą ir apsijuosia liemenį it krinolinu. Iš bokšto viršaus kantriai stebi medžių lajas, nuo vienos tamsiai žalios atskyla gabalėlis. Tai paukštis, didžiulis paukštis, jį pasibalnojęs riteris, jis atkako jos išvaduoti. Lidija užsiropščia ant palangės, jau tuoj pajaus ant skruosto paukščio sparnų plazdenimą. Riteris pasisodins ją šalia savęs ir juodu nuskris per mišką, į jo tvirtovę, o pakeliui stabtels pasveikinti mamos.

Galiausiai Lidijai pabosta žaisti. Ji užtraukia antklodę ant lovos ir stropiai pabruka kraštus po čiužiniu, kad neliktų jokių raukšlių, kaip ją išmokė mama. Pagalvę stipriai padaužo, kad net sukyla dulkių debesis. Kažkada jiedvi su mama taip stipriai daužė pagalves, kad paskui abi kosėjo. Gal mama todėl ir apsirgo, nes prisikvėpavo per daug dulkių, mat „dulkės nuodingos, vieną dieną jos mane apnuodys“, sakydavo kaimynė iš jų daugiabučio, kurios kūnas, kaip atrodė Lidijai, tuoj tuoj sprogs, Lidija įsivaizduodavo, kad kaimynė yra lyg pūkų prikimšta pagalvė ir jeigu stipriai padaužytum jai per užpakalį, pakiltų dulkių debesis.

Lidija uoliai išplauna puodelius ir lėkštes, stropiai nušluosto įrankius. Paskui iš virtuvės ištempia į kiemą taburetę, užsilipa ant jos ir priberia į lesyklą saulėgrąžų sėklų. Karštis ir sakais dvelkiantis oras ją užliūliuoja, akių vokai apsunksta. Lidija delnais užsispaudžia ausis, nes mama yra jai pasakojusi, kaip miegas įsismelkia į galvą: „Jis įlenda pro ausis ir nosį, o jeigu nepajėgi jo įveikti ir nusižiovauji, tai sulenda ir pro burną.“ Greičiausiai tokiu pačiu keliu į galvą ateina ir liga, samprotauja Lidija, ir mama tikriausiai susirgo todėl, kad pamiršo užsispausti ausis. Lidija stengiasi nenusižiovauti, bet lūpos pačios vypsta į priešingas puses. Dėžutę su saulėgrąžų sėklomis palieka ant stalo, sutvarkys vėliau, ir atsigula ant mažos kanapos, kurioje kaip tik išsiteko.

Lidiją prižadino žingsniai: ar tai nelabošius, o gal riteris? Už lango sušmėžavo šešėlis. Kad ir kas ten būtų, tris kartus apeina namą ir šnabžda nesuprantamus žodžius, sakytum ją kas kerėtų. Lidijos skrandyje pasimuisto alkis: kiek valandų prabėgo po pietų? Apsimuturiavusi antklode ji tykiai žengia į kiemą, klausosi, ar dar aidi žingsniai už namo. Lauke vis dar šviesu, bet kaitra nuslūgo. Ant žolės guli medinė figūrėlė – moteris ilgais plaukais ir ilga suknele, o iš po jos padurko kyšo į priešingą pusę pasuktos kojų pėdos*.

[…]

Iš: Anja Mugerli. Čebelja družina. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2020
Vertė Laima Masytė

* Turima omenyje slovėnų liaudies pasakų pikta moteriškosios lyties būtybė „kreivapėdė“ (*vert. past.*).

MILDA TELKSNYTĖ

Medžių vargonai

Pasiilgau lino žiedo

Pasiilgau lino žiedo
Tarsi mylimo akių.
Pasiilgau ežerėlių –
Žydinčių linų laukų.

Melsvas žiedas nubyrėjo,
Jau užgeso ežerai.
Kur linus tėvelis sėjo,
Auga piktžolių kerai.

Nebedūzgia ir ratelis,
Verpiantis plonas gijas,
Ilgas, ilgas tarsi kelias,
Į namus kuris parves.

Lino lauką, lino žiedą
Mena staltiesė mamos.
Užtiesiu Sekminėms stalą
Atminimui tos dienos.

Dažnai sapnuoju seną gryčią

Ten, kur klevų viršūnės dega,
Kai saulė leidžias už kalvos,
Gal dar ir šiandien čia gyvena
Mergaitė su kasų vainiku ant galvos.

Dažnai sapnuoju seną gryčią
Neuždengtais juodais langais.
Kad žvaigždeles geriau matyčiau
Rudens ilgaisiais vakarais.

Ateidavo kaimynai orūs
Politikuot, su tėvu pašnekėt,
Kaimo istorijas paporint,
Išėjusius anapus paminėt.

O lempoje liepsnelė krūpčiojo
Nuo dūmų patamsėjusiam stikle.
Kambaryje šešėliai gūžčiojo
Lyg vėlės vis baugindamos mane.

Staiga mėnulis patekėjo,
Užsižiebė langų stiklai,
Danguj žvaigždelės sumirgėjo,
Jas plukdė debesų laivai.

Lelijos lyg žvakės

Joninių naktį
Po vienišu kryžium
Lelijos pražydo
Lyg laužo liepsna.

Jau niekas nežino,
Kas guli po kryžium
Miškų gūdumoj,
Kur berželis šalia.

Ugnim supleveno
Lelijos lyg žvakės,
Tik žvaigždės jas matė
Ir mėnulio delčia.

Tik žvaigždės regėjo,
Kaip broliai kentėjo,
Kaip motina kryžių
Jiems statė slapčia.

Jau kapeliuos motutė,
Tremty mirė sesutė.
Kiek brolių čia guli,
Iškukuoja gegutė.

Darius Misiūnas. Augalas. 2024

Bethovenas

Sugrįžti apsigobęs
Nemigos naktų mėnesiena,
Išplaukęs iš balto rūko
Ir saulėlydžio gaisų ugnies.
Gyvas muzikoje,
Kiekviename akorde,
Garsų vėtroje,
Kuri išverčia medžius,
Kuri prilygsta griaustiniui
Ir nutvilkinantiems žaibams.
Čia skausmo jūra.
Ilgesio upės.
Laukimas ir neviltis.
Švelnumas, laimės nuojauta
Ir džiaugsmo ašaros.
Džiaugsmo,
Kuris skraidina
Į toliausius tolius,
Pakelia į aukštybes
Ir neša iki paties
Saulės kalno.
Tu Bethovenas,
Apsigobęs
Nemigos naktų mėnesiena,
Saulėlydžio gaisų ugnim,
Toks vienintelis vienas.

Lietus

Byra
Lėtai ir vienodai,
Byra lašai
Iš dangaus.
Leidžiasi metmenys –
Audeklo gijos.
Tik kas tose staklėse
Aus?
Lyja
Lėtai ir nuobodžiai,
Tiksi takai ir žolė.
Kelia žiedelį
Nudžiugus kosmėja –
Mano darželio gėlė.

Palaton krinta dangus

Palaton krinta dangus
Pilkas, sunkus ir šaltas.
Artėja, slegia, užgrius
Užuolaidų skausmas baltas.

Purvinas sniegas kieme,
Juodos šakos jau minga.
Pražys man vyšnia ar jau ne?
Taip skaudžiai sninga ir sninga.

Didelės snaigės migloj
Paukščiais tupiasi liepoj.
Rytoj... Viskas rytoj...
Visas gyvenimas... arba nieko.

Ateik, aplankyk nors sapne,
Aš vienas, toks visiškai vienas.
Juodos mintys apniko mane,
Slegia širdį keturios sienos.

Baltoj operacinės šviesoj
Tolsta veidai. Jų nelieka.
Rytoj... Viskas rytoj...
Visas gyvenimas... arba nieko.

Ukraina, sesule mana

Ukraina, sesule mana,
Apsisiautus gėlėta skara,
Su huculų skambiąja daina,
Atvilnijančia jūros banga.

Vai kodėl kobzų stygos nutilo,
Nuo kalnų nebeskamba daina?
Vai kodėl niūrios mintys sukilo
Ir ataidi motulių rauda?

Žuvo sūnūs – brolužiai sesulės.
Tautos laisvę jie narsiai gynė.
Sūnūs žemėj gimtinės guli,
Paaukoję save už Tėvynę.

Ukraina, sesule mana,
Apsigobusi juoda skara.
Tavo skausmas ir mano širdy,
Verksmo ašaros jūros vilny.

Medžių vargonai

Šiandien vėjas man groja simfoniją,
Ne Ravelio, ne Mocarto, bet gyvybės – mirties.
Net suvirpa viduj, kai užgaudžia medžių vargonai,
Nors ir būtum apmiręs, vėl gyventi kelies.

Beržai lankstos ir virpa it stygos,
Atitaria duslus drebulių šnabždesys.
Traškėdami skrabalais dunksi lazdynai,
Mišką neša kažkur svaigus gaudesys.

Šios filharmonijos čia aukšta menė,
Kur vėjo koncerto klausytis galiu.
Skarele apsirišus kuklioji Pelenė
Miškų apsupty bulvių lysves raviu.

Vainikas

Antanui Baranauskui

Ant kalnų kalnelius matei,
Paukščių balsus mėgdžiojai.
Po Valaukį basas braidei,
Su ažupiečių vaikais kvatojai.

Tėvams, broliams ten, kur klėtelė,
Skrido šilti laiškai,
Savo vargus, tėviškės meilę,
Skaudų ilgesį eilėmis išsakei.

Ką teškena upelė
Ir šilas ką ošia, girdėjai,
Nes Šventąją upę
Ir Anykščius mylėjai.

Sukūręs poemą Šileliui,
Kaip sako Maironis, gimtinei
Iš ėglių ir šilo gėlelių
Tu vainiką nupynei.

Žalias žirgas

Žalias žirgas pievom lekia,
Žalias žirgas dangų skrodžia.
Žali karčiai pritaškyti
Geltonų drėgnų purienų.

Kur prabėgo – žalios pėdos,
Kur sužvengė – miškas gaudė.
Nuo kiekvieno žirgo šuolio
Žalias žaibas širdį žiebė.

Aš pavysiu žalią žirgą,
Pažabosiu žalią vėją,
Rasą nuo ievų nukrėtus
Baltam lietuje išprausiu.

Lekia žirgas nežabotas,
Plaikstos mano gelsvos kasos.
Kur žvelgiu – ten melsvos gėlės.
Baltais žiedlapiais aplipo
Mano sodo žalios šakos.

JOSÉ EMILIO PACHECO

José Emilio Pacheco (1939–2014) – meksikiečių poetas, prozininkas, eseistas, vertėjas, kritikas. Meksikos nacionaliniame universitete studijavo teisę ir literatūrą. Daugelio prestižinių literatūrinių apdovanojimų, tarp jų – Cervanteso premijos, laureatas.

Pernai lietuviškai išleistas jo romanas „Mūšiai dykumoje“ (vert. S. B.).

Nepageidaujamas

Sargyba užstoja man kelią.
Viršijau amžiaus cenzą.
Esu kilęs iš šalies, kurios nebėra.
Dokumentai netvarkingi.
Trūksta antspaudo.
Reikia dar vieno parašo.
Nemoku kalbos.
Neturiu banko sąskaitos.
Neišlaikiau stojamojo egzamino.
Fabrike panaikino mano etatą.
Dabar visam laikui likau bedarbis.
Visiškai praradau įtaką.
Jau ilgai gyvenu šiam pasauly.
Ir mūsų vadovai sako, kad metas
Užčiaupti mane ir išmest į šiukšlyną.

Jūros gėlės

Jaimės Garcíos Terréso atminimui

Šokis bangose, plūduriuojantis skrydis,
plastiškumas, tobulumas, absoliuti harmonija
srovių ritmu,
neaprėpiama muzika,
užgimstanti ten, gelmėse, ir išliekanti
kriauklių šventovėse.

Medūza neslepia nieko,
veikiau atvirai
džiaugiasi gyvybės akimirka.
Atrodo pasiekiama, maloni,
trokštanti apvaisinimo,
ne malonumo ar garsiosios meilės,
kad pajustų: aš jau išsipildžiau,
viskas baigta.
Galiu ramiai numirti ant smėlio,
kur mane išmes negailestingos bangos.

Medūza – jūros gėlė. Lyginama
su paverčiančia akmeniu.
Balta medūza – lyg majų Ikstab*
ir Nežinomoji, sukanti iš kelio ir tykanti
nuo Ekleziasto iki vargšo troškimo.

Jūros gėlės ir Medūzų piktybė.
Vaikystėje tave įspėjo:
Tik žiūrėki.
Jei liesi, šmėklos
paliks nudegimą,
ugnies ženklą, stigmą
uždrausto troškimo.

Galbūt sušnabždėjai:
ketinu čiuopti srovę,
glostyti neįmanomą.

Niekad jų nepasieksi: medūzos
nei dangaus, nei žemės.
Jos – jūros, kuri nei moteris, nei saviškis.

Jos yra žuvys iš nieko, augalai iš vėjo,
galbūt miražai,
nuodingų putų marlės.

Verakruse jas vadina piktybės vandenimis.

* Majų savižudžių deivė.

Išdavystė

Nemyliu savo tėvynės.
Jos abstrakti didybė
man nesuvokiama.
Bet (nors skamba blogai)
paaukočiau gyvybę
už dešimtį jos vietų,
kai kuriuos žmones,
uostus, miškus, dykumas, tvirtoves,
pilko, niūraus miesto griuvėsius,
kelias istorines figūras,
kalnus
– ir tris keturias upes.

Druska

Norint perprasti jos esmę, paskirtį,
pasauliui teikiamą naudą,
reikia suvokti jos visumą. Druska
nėra ją sudarantys elementai,
o viena gentis. Be jos
kiekviena dalelė būtų tarsi nieko fragmentas,
ištirpusi neįtikėtinoje juodojoje skylėje.

Druska atsiranda iš jūros. Ji – suakmenėjusios
putos.

Ji – saulėkaitoje išdžiūvusi jūra.

Galop pasidavusi,
praradusi didžiulę vandens jėgą,
ji miršta paplūdimyje virsdama akmeniu smėlyje.

Druska yra dykuma ten, kur buvo jūra.
Vandens ir žemės
susitaikymas,
niekieno medžiaga.

Taip pasaulis paragauja, ką reiškia būti gyvam.

Nuotraukos

Neliko nė vienos nuotraukos iš tų laikų.
Gal ir gerai: kad tave išvysčiau,
reikia atkurti tavo veidą.

Senų kolegų susitikimas

Mes jau tapome tuo,
prieš ką kovojome dvidešimties.

Vertė Simonas Bernotas

EGLĖ ELENA MURAUSKAITĖ

Susitikimai

Adrienne sutinka Jay DeFeo

Apsireiškimas
Tau užima kvapą
Ilgai tai netrunka
Tapt kūnu tavuoju
Staiga nieko nelieka
Kas nebūtum tu
Auksinis dubuo
Nokinantis šviesos kiaušinį
Tarp klubų
Pilvotas molinis ąsotis
Išglostytas degančio delno
Kanjono rausva atplaiša
Aprasojus gyvybe
Delmonas žemaitės
Aplipęs vaisingais karoliais
Ir skrendantis kykas virš jūros
Ir upė
Takiu savo mėliu
Banguojančią esmę nusakius
Ir krantas žemėtas
Kur žiotys prasiskiria
Kad vienas pasaulis galėtų kitan įsiterpti
Pasąmonės vandenys
Paplūstantys pilnaties veidu
Atima žadą
Tik akimirkai
Tavo valia

Tūla sutinka Kitą

Saulėta upės gyvatė
Raivosi drėgnoj miško paklotėj
Alsuoja ledu ir pūvančiais lapais
Dalis upės teka prieš savo srovę
Gludina verpetais nuolaužas ir nuoskaudas

Moteris prisimena ją
O gal ji prisimena moterį
Tavo jaunystė atrodė beveik vulgari
Žilstant garbanose skleidžiasi magija
Sapnuok mane, fėja,
Tu atsiunti lietų į mano vidurnakčio miestą
Kalbėk man savo atsainiu balsu
Klausk
Kur mane liesti
Ilgiems tavo pirštams
Be laiko pageltusiems nuo sukamo tabako
Čia
Giliau
Dar
Žiūrėk į mane savo atšiauriom akim
Kol širdies medus laša
Ant purvinų kerzinių batų
Kuriais perbridai pavasario upę
Kur mūsų gyvenimai nesugrius vienas
šalia kito
Kai kurios rožės turi du centrų verpetus
Kai kurios taip ir lieka užsivėrę
Lyg prieš srovę tekanti upė
Visos kvepia

Orfėja bijo sutikti save

Leidžias Orfėja
Į savo šešėliuotus požemius
Tikisi greitai praslyst užsimerkus
Pro žalčio gundymus
Ugnį ir vandenį
Pasąmonės šuo ją pažįsta iš kvapo
Prisikemša burną prisirpusių žodžių
Varva nustebusios sultys ant balto apsiausto
Kaip kraujas pirmagimio
Taip ir nepaaukoto
Auginto paslėpus nuo formų ir laiko
Kaip akių šviesa
Susižiūrėjo
Liko prietemos aidas
Oloj
Tavo sielos giesmės
Neatitrauki akių
Kol smėlis išardo tave
Skiemenim
Kuriuos atsiminsiu tik aš

Aš nesutinku

Kuo labiau myliu
Tuo gailiau apraudu
Tave dar nemirštančią
Žiūrėdama į akis
Ir kaip tau džiaugtis
Įkvėpti ir pereiti dar vieną dieną
Šitokio baigtinumo akivaizdoj
Kaip patikėt
Ant liežuvio pražydusiais paukščiais
Kai mano tankėjantis alsavimas
Ties virpančiais žiedlapiais tavo
Vis garsiau primena apie mirtį
Negali išvaduoti manęs
Nuo neišvengiamo savo baigtinumo
O aš taip godžiai geriu
Tavo pirštus ir valandas
O tu nenori skubėti per upę
Tau dar šoka mergaitės
Sakiniai nenuskausminti laiko dar tyko
Pagalandi spalvotus nagus
Ir atriši plausto mazgelį
Dreifuoji mano akių vandenyne
Gal dvidešimt metų
Kas žinojo
Kaip arti būsi išėjus

Laudacija knygų dvyliktuko laureatei

Nuo novelių knygos „Skersvėjų namai“ prabėgę aštuoneri metai Danutės Kalinauskaitės neišpaikino pagundomis publikuotis kuo dažniau, liko nuostata rašyti tik iš vidinių paskatų. Romano „Baltieji prieš juoduosius“ pavadinimas reikšminis, o epinė pagava, sensualistinis jautrumas ir neabejotinas kalbos jausmas sudaro kokybišką kombinaciją.

Dar seniau bandydama rasti rašytojos stiliaus specifiką nusakantį žodį, pasirinkau sąvoką „krakmolyti“ – toks standus jos kalbos audinys. Andai rašiau ir dabar pakartosiu: jos pasakojimas labai tirštas, plastiškas, kondensuotas, tarsi tai būtų bendras darbas kelių amatų meistrų iškart: gobeleno audėjos, mažųjų olandų (ne kartą autorės minimų), nėrėjos vąšeliu ir dar tų nėrinių krakmolytojos. Ir visa tai padaroma besvoriais žodžiais!

Kas romane labiausiai nustebino? Rašydama apie visiems pažįstamus, interpretuotus ir perinterpretuotus laikotarpius (tarpukario Kaunas, pirmieji ir antrieji rusai, Antrasis pasaulinis karas ir pokario Vilnius, Sibiras, KGB spąstai, naujųjų laikų verslai) rašytoja nesemia iš kultūrinių bendrybių duobės. Kiekvieno žmogaus gyvenimo laužytai linijai suranda absoliučiai tikrų, autentiškų kitur negirdėtų situacijų ir detalių. Tai yra kūrybiška.

Jos kuriamas pasaulis – trimatė erdvė, kuri kupa daiktais ir jų faktūromis, spalvomis, kvapais, pavadinimais, giminių vardais ir jų kampuotų charakterių bruožais. Pasakojimas toks empiriškai tirštas, kad net stabdo siužeto slinktį. Kai kuriems skaitytojams dėl to trūksta veržlumo, dinaminio variklio. Bet genealoginis medis juk statiškas darinys. Giminės istorijos aiškinimasis – procesas lėtas, o juolab dar motinos demencijos sulėtintas. Nuodugniai brėžiamos linijos, atkuriamos šakos, šakelės, atšakos ir ūgliai, t. y. pasakojamas kiekvieno giminaičio įspūdingas gyvenimo kelias. Šis konceptualus medžio sumanymas tikrai kūrybiškas.

Motinos smegenų veiklos sutrikimas naujoviškai iškelia Atminties problematiką. (Beje, mamos ir dukters dialogai jautrūs ir nedaugiažodžiai, parašyti absoliučia klausa pasižyminčios prozininkės.) Atminties problematika ir reikšmė tampa romano strategine ašimi. Net nuo XIX amžiaus vidurio prasidedantis genealoginio medžio pildymas per individualią (kad ir selektyvią) vieno žmogaus atmintį – per šeimą – per plačią giminę – sukaupia visuminį tautos istorinės atminties bagažą.

Pripratusiems prie lakių naratyvų romane visko lyg per daug (pati autorė sako, kad jos novelės nuo medžiagos gausos braška per siūles), o kiekvieno giminaičio istorija – juk nelyginant atskira išplėtota novelė. Pirmą romaną rašanti pasižymėjusi novelistė galėtų sakyti – įprastas man novelės žanras mane savinasi! (Apie tai, kad rašytoją savinasi žanras, yra išsitarusi eseistė Dalia Staponkutė, taip pat ką tik išleidusi pirmąjį savo romaną.)

Tariamai lėtą pasakojimo tempą kompensuoja kiti dalykai, čia dinamika egzistuoja kiekviename sakinyje: veržlus pats gyvenimas, įvykių gausa, emocinė įtampa, turtinga leksika, konkretybių paradas. Kad ir kokį epizodą skaitytum – empirinis turtingumas pribloškia. Šią savybę iliustruoja bet kuris fragmentas, užtenka atsiversti pasitaikiusį puslapį. Kad ir apie ką rašytų, D. Kalinauskaitė turi tyrėjos uoslę ir įdirbį, ką ir kalbėti apie estetinį žvilgesį. Materialaus pasaulio objektai ir tūriški, ir nušvitę, kiekvieną daiktą persmelkia būvio grožis. Vykusiai įdarbinta net ožka. Tarpukario Kauno autentika atsiveria visais įmanomais pavidalais – nuo cukrainių meniu su krupniku ir Tilmanso fabriko sirenų gausmu iki prancūziškos prabangos ar paprasto žmogelio buities. Pirmą kartą susidūriau su 1946 metų Kauno potvynio įsikertančiais sąmonėn vaizdais.

Tai istorinis romanas ne tik dėl aprėpto laiko ir geografijos (Kaunas, Vilnius, Sibiras, Rytprūsiai, Kazachstanas, JAV), bet ir dėl socialinių pjūvių jungties su katastrofų kontekstais, psichologinių tipažų – su atitinkamo meto išgyvenimo galimybėmis. Kiekvienoje pastraipoje sutelkta daug informacijos. Visad pavydėjau latvių rašytojams, kad jie nesibodi būsimam kūriniui rinkti medžiagą archyvuose ir situacijas matyti viršasmenybiškai, o lietuviai romanistai koncentruojasi į *ego* diskursą, kuriam užtenka privačios patirties, jiems nebūtini dokumentų saugyklose iškapstomi turtai. D. Kalinauskaitė *par excellence* paneigia tokį požiūrį. Romano pasakotoja Dalia praeitį atkūrė prikurdama, bet juk atgamino iš dokumentinių šaltinių, praeities liudininkų užrašų, nuotraukų, laiškų, prisiminimų, gyvų pasakojimų. Šiuo atveju svarbu ne struktūros noveliškas pobūdis, o tai, kad egzistuoja romano žanrui būtinas universalumo dėmuo.

Kūrinys dovanoja daugelio žinomų realijų naujumą, nes skleidžiasi visiškai unikaliomis konkretaus laiko detalėmis, sukeldamas netikėtumo efektą ir taip aktualizuodamas jau žinomus faktus. Apie santvarkų kaitą, okupacijas, tautų santykius (lenkų, rusų, žydų – apie tai kalbama drąsiai), lagerį, alkį ir badą, KGB veiklą skaitome su nuostaba, kaip to nežinojome. Tai papildyta tikrovė – nelyginant priedas prie pasaulio, kurio anksčiau nebuvo.

Kai į šiuolaikinius tekstus atsainiai kemšamos sakinių tiženos ir draikanos, kai vis daugiau rašoma supaprastinta kalba, D. Kalinauskaitė tobulai įkūnija dabartinės lietuvių kalbos raidos etapą. To bus vis mažiau. Stiliaus mikrostruktūrų našumas pavydėtinas. Kiek, pvz., prasmės dygumo sudėta į lakonišką frazę „su usnimi balse“. D. Kalinauskaitės kurso draugė bičiulė Giedra Radvilavičiūtė šiemet Vilniaus knygų mugėje sakė, kad jai menas – ne gyvenimo prioritetas. Ir Danutė pozuoja žurnalistams ne knygų fone, o virtuvėje kepdama Ilzenbergo dvaro vištą su džiovintomis slyvomis tikro kalvio kaldintame tikrame *britvone*. Manau, kad jai menas irgi tik gyvenimo dalis, nors ir jos, ir Giedros tekstai išsiuvinėti įspūdingais kultūros intertekstais. Šis romanas patvirtina ypatingąją D. Kalinauskaitės talento savybę – fiziškai apčiuopiamai liudyti gyvenimo APSTUMĄ. Todėl ir „balta–juoda“ priešprieša nesudurta kaktomuša, švelniai pritildyta, rišliai koreliuojanti (Sibire nesuvalgyti šachmatai iš duonos). Vis šmėsčiojantys vyrai juodais kostiumais, atklydę iš magiškojo realizmo ūkų ir primenantys apie neregimo pasaulio galimybę, padidina poetinį romano tūrį, bet ne blogio kiekį. Gyvenimo įvairovė tokia intensyvi, kad tarp balto ir juodo autorė išlaiko pusiausvyrą. Ir dar patrauklu, kad pasakoja taip, kaip kalba ir mato žmonės (šmaikščiai, su nenormine leksika), todėl leidžia žavėtis kalbos galiomis, patirti lingvistinių nuotykių: vienaskaitos „rusas“, „vokietys“, „užsimetė nažutką“, „čysta degtinė“, „pelenų šarmas“, „balta maniška“, „karbitinės lempos“, „uknoliai“, „bobutės ridikiulis“, „saldainiai monpasjė“, „piguva“, „darau žaibą“, „generuoti realius pinigus“, „neuroplastiškai pakeisti smegenis“...

O kas yra palikimas? Juk anaiptol ne iš Liuksemburgo giminaičio paveldėtas, o iš konkrečių žmonių istorijų sukauptas tapybiškas epochos paveikslas, pasitelkiant atmintį atkurtas turtas.

2024 m. kovo 13 d.

– JŪRATĖ SPRINDYTĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

Miglės Anušauskaitės komiksas

Kritikos strėlė Paulinos Pukytės pjesėje „Kalno poza“

Pjesė „Kalno poza“ sujungia pagrindines Paulinos Pukytės tekstų ypatybes – socialinę ir kultūros kritiką bei intertekstualumu grįstą montažo techniką, fragmentiškumą. 2023 metais vykusiuose Meno kritikos apdovanojimuose P. Pukytė buvo apdovanota „Menininkų ir kuratorių tekstų“ kategorijoje, taip pat nominuota „Metų reiškinio“ kategorijoje. Montažo techniką iliustruoja menininkės vaizdo įrašai. Sėkmės sulaukė ir pjesė „Kalno poza“, ir Valstybiniame Vilniaus mažajame teatre pagal ją pastatytas spektaklis „Scilė nori būti žmogumi“. Straipsnyje analizuosiu „Kalno pozos“ variantą, esantį knygoje „Lubinas ir seradėlė“ (Vilnius: Apostrofa, 2021). Apsiribosiu tik vienu (man pačiam ir akademinei bendruomenei) aktualiausiu aspektu – masinės ir akademinės kultūros kritika.

Tekste daug kartų skambės žodis „dvasingumas“. Jį šiame kontekste apibrėžiu kaip pakilų, abstraktų, į gylį pretenduojantį santykį su menu, kuris iš suvokimo pereina į pajautos ir tikėjimo lygmenį.

P. Pukytės meninės strategijos principas apibūdinamas kaip dviprasmybės, priešpriešos išgavimas, naujų prasmių produkavimas derinant nesuderinamus dalykus[1]. Taikant šias strategijas sudaryta ir dalis „Kalno pozos“ – kai kurie veikėjų žodžiai yra rašomi kabutėse, kas nurodo citavimą ir „atvirą koliažo technikos panaudojimą“, kartu žaidžiama ir su adresato suvokimu[2]. Anot Heinricho F. Pletto, citatų dažnis yra vienas iš kriterijų intertekstualumui analizuoti. Kuo daugiau tekste citatų – tuo mažesnė jų pirminio konteksto (cituojamo teksto) reikšmė kūrinyje[3]. Tačiau didelis citatų dažnis „Kalno pozoje“ nesumažina jų pradinio konteksto vaidmens. Priešingai, šis tampa dar svarbesnis, todėl aptarsiu ne citatų, o šaltinių tarpusavio santykį. Kadangi šaltiniai nenurodyti, skaitytojas pats turi juos susirasti. Juos radus kūrinio prasminis laukas dar labiau išsiplečia, skaitytojas dirba ne vien su ištrauktomis iš konteksto citatomis, bet ir su pačiais kontekstais – jie gali arba sutvirtinti, arba paneigti citatų sukurtą įspūdį. Prisideda keliolika įvairiausio pobūdžio publikacijų. „Kalno poza“ suveikia kaip naujas reikšmes generuojantis, kritiką cituojamiems tekstams išreiškiantis triušio urvas.

P. Pukytės cituojamus tekstus galima suskirstyti į dvi grupes – masinės ir intelektualinės kultūros tekstai. Priešingiems kultūros poliams pavaizduoti kūrinyje galėtų tikti politikos moksluose žinoma pasagos teorija, šią panaudosiu kiek vėliau. Pasagos teorija įsitvirtino 2002 metais, kai prancūzų filosofas Jeanas-Pierre’as Faye’us ją pasitelkė aptardamas Nacionalsocialistinę vokiečių darbininkų ir Vokietijos komunistų partijas 1932 metų Vokietijoje. Jo teigimu, politinės ideologijos eina ne tiesia linija, o veikiau ratu. Ir, metaforiškai žvelgiant, išsidėsto pasagos forma, kas nurodo, kad priešingos radikalios ideologijos yra arčiau viena kitos negu centro[4] – kitaip tariant, kuo radikalesnės, tuo panašesnės darosi. Nors pasagos teorija yra kritikuojama, ją galima perimti iš politikos lauko ir perkelti į kultūros lauką.

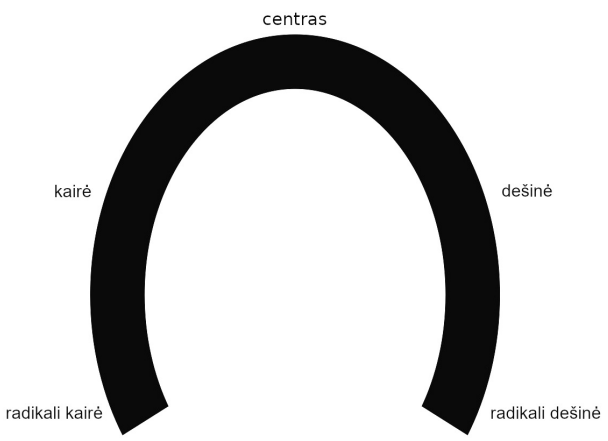

P. Pukytės pjesės „Kalno poza“ citatų šaltiniai apima nuo grafomanija dvelkiančio romano[5], anoniminių straipsnių apie vyrų viliojimą[6] iki literatūrologų diskusijų ar straipsnių[7]. Tekste esančios išnašos varijuoja nuo tuščių replikų, pavyzdžiui, „Nu nu“ (p. 30), iki tokių, kokias galima aptikti kritikų recenzijose ar literatūrologų straipsniuose: „Kažkur jau girdėta“ (p. 29), „Mūsų klasikai tuos jausmus yra išsakę daug įsimintinesniais tekstais“ (p. 31), „Toks empirizmas – viena iš lietuvių literatūros silpnybių“ (p. 36). Autorė sujungia paratekstualumą ir intertekstualumą – dalis šių pastabų taip pat iš kažkur paimtos, tačiau tai nenurodoma. Kai kuriais atvejais tai gali būti paaiškinta perfrazavimu ir perkūrimu. Šaltinyje frazė skamba taip: „Trečioji lietuvių romano silpnybė – pasakojimo empirizmas.“[8] Keliose išnašose išlaikoma autentika.

P. Pukytė pasitelkia kritikuotinas tekstų ypatybes ir pati sau parašo pastabas. Didaskalijose nurodoma, kad išnašos tariamos Odisėjo balsu (p. 27). Pasirodęs scenoje Odisėjas kalba kultūros lauko atstovų citatomis. Tai leidžia daryti prielaidą, kad ir išnašos nurodo į tuos pačius kultūros atstovus. P. Pukytė galimus savo teksto trūkumus nurodo greičiau už juos. Savotiška kritikų kritika.

Citatomis kalba ir veikėjos Kirkė bei Scilė. Scilė dar nėra taip įsitraukusi į masinę kultūrą, todėl užima klausiančiosios poziciją ir pripažįsta Kirkės išmanymą – veikia kaip Kirkės skaitomų straipsnių auditorija: „Man patinka toks vaikinas, bet jis į mane net nežiūri.“ O tu taip moki juos suvilioti...“ (p. 29). Veikėjos kalba citatomis iš masinės kultūros tekstų. Per savo žodžius apie sielą ir išnašas (ten pat) Kirkė pristatoma kaip dvasinga moteris. Tačiau tas dvasingumas paviršutinis. Jos žodžiuose daug stereotipinio požiūrio į lyčių santykius ir vaidmenis, kas verčia jos dvasingumo gyliu suabejoti: „Na gerai, balta. „Atsiminkite – nereikia mėginti su vyrais konkuruoti. Antra, nereikia stengtis pakeisti pasaulio – moteris turi būti pasyvi. Trečia, nereikia visais klausimais turėti savo nuomonę, verčiau paglostyti vyro savimeilę apsimetant kvailesne, nei esi“ (p. 31). Tokie stereotipiški, seksistinėmis nuostatomis pagrįsti patarimai gali atrodyti kaip ištraukti iš konteksto arba rasti interneto forume. Tačiau taip nėra. Visa publikacija „Kaip tapti ta, su kuria nori būti vyras“[9] atrodo taip pat blogai kaip ir iš jos paimta citata: „O ką darysite, jei sugalvojote iki vyrui grįžtant iš komandiruotės perstumti baldus? a) Stumsite spintą pati (sunku, bet sveika pajudėti) ar b) paprašysite pagalbos draugo ar giminaičio?“ (p. 37).

Daugybė citatų paimta iš interviu su Lena Lolišvili[10] – moterimi, teigiančia, kad turi magiškų galių. Kirkė perima Lenos citatas, kuriose moteris steigia savo ypatingumą, pavyzdžiui: „Kai mane patikrino Paryžiuje, pasakė, kad aš nepaprasta. Kai mane ištyrė Amerikoje, pasakė, kad aš iš kitos planetos“ (p. 31). Taip pat tariamas Kirkės dvasingumas įtvirtinamas per santykį su joga. Tačiau ir šis labiau primena jogą kaip mados reikalą nei rimtą veiklą – daugiausiai kalbama apie pozas (fiziškumą) („Beje, „rankas galite supinti anksčiau už kojas arba tuo pačiu metu supinti ir rankas, ir kojas“, p. 44), o ne apie jogos naudą emocinei ir dvasinei būsenai. Jei tai ir pasireiškia, labiau kaip placebo efektas.

Kirkė įkūnija masinei kultūrai, paviršutiniškumui, stereotipiniam mąstymui apie save ir kitus pasidavusį, paviršutinišką žmogų, kuris, įsitikinęs savo teisumu, rašo tokias publikacijas, iš kurių ir paimti Kirkės žodžiai. Užburtas ratas.

Odisėjas turėtų būti priešprieša Kirkei. Kitaip nei ji, jis kalba citatomis, kurių autoriai – gan žinomi ir mokslo pasaulyje nusipelnę žmonės: Arvydas Šliogeris, Regimantas Tamošaitis, Audinga Pelurytė-Tikuišienė ir kt. Palyginus Kirkės ir Odisėjo žodžių šaltinius kontrastas akivaizdus. Galima teigti, kad mokslininkų tekstai yra priešingybė cituotiems iš forumų, tinklaraščių ir naujienų portalų. Tačiau skaitant „Kalno pozą“ ir nežinant apie citatų šaltinius šis skirtumas išnyksta. Šios priešingybės supanašėja. Odisėjo cituojami R. Tamošaičio žodžiai[11] „Tai, kas nenuoširdu, neišgyventa, be gyvybės – tėra tik žaidimas žodžiais arba vaizdais, pasakojimas be prasmės ir tikslo! Be substancijos, be archetipinio turinio! Tuščiažiedis augalas, praradęs savąją dirvą…“ (p. 41) atrodo tokie pat abstraktūs ir tuščiai dvasingi kaip Kirkės domėjimasis joga. Jie per daug įmantrūs. O štai filosofo A. Šliogerio citatos[12] seksistiniu pobūdžiu pranoksta stereotipais perpildytus straipsnius. Kitaip nei minėtų publikacijų, A. Šliogerio tikslas nėra patarti moterims. Šios kaip tik matomos kaip pavojus: „Tikrai? „Visa mergelių kompanija! Kai moterys pasisavina kalbą, tai ją ir numarina. Atspėkite kodėl?“

ODISĖJAS „Man net juokinga. Kai žvilgteliu į knygynų vitrinas, apstulbstu: beveik visa makulatūra, kuri ten guli (o ten beveik viskas yra makulatūra), parašyta vien tik bobelių! Vyksta ne tik visuomenės, bet ir kalbos feminizacija. Mano nuojauta negera – iškart prisimenu dekadentišką helenizmo epochą, kai visose gyvenimo srityse irgi buvo pradėjusios vyrauti moterys, tačiau, kaip žinote, tas aleksandrietiškas karnavalas labai greitai baigėsi tamsybių ir barbarybės triumfu.“

(p. 43)

Kas bendro tarp šių skirtingų šaltinių? Tikėjimas savo teisumu. Tiek patarimų moterims ar jogos pozų instruktažai, tiek kultūros ir mokslo atstovų nuomonės yra išreiškiami be jokios abejonės. Skirtingus kultūros polius jungia visažiniškumas ir domėjimasis literatūra. Įprastai skaitant mokslininkų tekstus apie šias ypatybes nesusimąstoma, tačiau ištraukdama citatas iš konteksto P. Pukytė skatina į jas pažvelgti kritiškiau. Tiesa tokia, kad kai kurie mokslininkų tekstai yra pilni bereikšmių abstraktybių, nuvalkiotų banalybių, perteklinių metaforų, kurios verčia abejoti jų teiginių moksliškumu[13]. Recenzuodama Ramūno Čičelio literatūros kritikos knygą Ramutė Dragenytė atlieka panašų veiksmą – paskaičius jos išskirtas R. Čičelio mintis, darosi sunku į šį literatūrologą žiūrėti rimtai:

Reginos Katinaitės-Lumpickienės eilėraščių knyga „Tapuolia pūkas aky“ (2018), pasirodo, vertingesnė už visus XXI a. 2 dešimtmetyje parašytus romanus (p. 31) [...] Rimanto Kluso eilėraščių rinkiniu „Nerimu rimuota“ (2019) „galutinai ir negrįžtamai uždaromas neoromantinis lietuvių poezijos laikotarpis“ (p. 82), o pasaulis po „H. A. Čigriejaus yra vieta be žmogiškumo, transcendencijos ir pačios būties – gyvų numirėlių rinkiniai megapolyje, virtusiame nekropoliu“ (p. 116). Arba kalbama tuščiomis frazėmis („vaizdas ir žodis kaip poezijos formos sukuria eilėraščių unikalumą, nepaversdami jų tiesiog sentimentais“, p. 65).[14]

„Kalno pozoje“, atrodo, kritikuojami visi – masinės kultūros vartotojai ir masinės kultūros kūrėjai. Ir mokslininkai, kurie į kūrinius žiūri pretenduodami į intelektualumą, tačiau tuo pat metu nuklysta į mažai ką bereiškiančius samprotavimus, visai nesiskiriančius nuo masinės kultūros propaguojamo paviršutinio dvasingumo. Kitaip tariant, vieni iš didelio rašto išeina iš krašto, kiti jo net neturėjo, bet sugretinus atrodo taip pat absurdiškai. Tiltu tarp dviejų polių tampa literatūra. Dvasingi grafomanai ir dvasingi mokslininkai nukrypsta panašios retorikos link.

Kadangi pirmoje scenoje išnašos Odisėjo balsu sakomos iš „už kadro“, tarp jo ir kitų veikėjų jaučiama distancija, nevyksta abipusė interakcija. Odisėjas tik reaguoja į veikėjų žodžius. Kaip jau minėjau, dalis tų išnašų primena perteklines replikas, nors yra ir gerų pastebėjimų („Perdėtas mėgavimasis ironija“, p. 37). Tačiau į sceną atėjęs ir su veikėjomis bendrauti pradėjęs Odisėjas atsiskleidžia jau aptartu banalumu, tariamu dvasingumu, seksizmu. Tarsi P. Pukytė teigtų, kad šios mokslininkų ir kultūros atstovų savybės išryškėja prisileidus juos arčiau, pradėjus bendrauti.

Grįžtant prie pradžioje aptartos pasagos teorijos, madų ir stereotipų valdoma masinė kultūra ir radikalus intelektualumas susijungia ties abstrakčiu dvasingumo lygmeniu.

P. Pukytės pjesėje „Kalno poza“ atsiskleidžia autorės tekstams būdingos ypatybės – kritika ir montažo principas. Kūrinyje esančios citatos ir nežymėtos intertekstinės nuorodos nukreipia skaitytoją į daugybę straipsnių, atstovaujančių skirtingoms kultūros sritims ir turinčių skirtingas auditorijas. Tačiau žvilgsnis į paimtas iš jų citatas šias dvi sritis suartina. Kultūros ir mokslo žmonių žodžiai atrodo tokie pat abejotini kaip ir primityviausi patariamojo pobūdžio straipsniai, skirti masėms. Į kultūros lauką perkėlus pasagos teoriją, galima matyti, kad priešingi poliai (savo retorika vis dvasingesni) „Kalno pozoje“ supanašėja.

– MARTYNAS PUMPUTIS –

---

[1] Neringa Klišienė, „Laisvės sampratos antinomijos šiuolaikinėje lietuvių dramaturgijoje“, *Prace Bałtystyczne*, 2023, Nr. 8, p. 180.
[2] Heinrich F. Plett (ed.), *Intertextuality*, Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1991, p. 11.
[3] Ten pat.
[4] Nonna Mayer, „Why Extremes Don’t Meet: Le Pen and Besancenot Voters in the 2007 French Presidential Election“, *French Politics, Culture & Society*, 2011, t. 29, Nr. 3, p. 101.
[5] Gabija Kristė, *Vasara, kai pasaulis šoko tvistą*, Vilnius: Obuolys, 2019, p. 9.
[6] „Moterų kūno kalba: kaip suvilioti vyrą“, *www.pasmama.lt.*
[7] Edita Maželytė, „Erotikos atspalviai lietuvių literatūroje: gyvą erosą pagauna ir mūsų rašytojai“, *www.delfi.lt*; „Kalbos pabaiga? Pokalbyje dalyvavo Viktorija Daujotytė, Vytautas Rubavičius, Arvydas Šliogeris, Regimantas Tamošaitis“, *Metai*, 2009, Nr. 3, p. 79–96.
[8] Jūratė Sprindytė, „Lietuvių romano SSGG (stiprybės, silpnybės, galimybės, grėsmės)“, *Lituanistica*, 2009, t. 55, Nr. 1–2 (77–78), p. 89.
[9] „Kaip tapti ta, su kuria nori būti vyras“, *www.delfi.lt.*
[10] „Lena Lolišvili: „Esu paprasta moteris, labai mylinti Dievą“, *www.santarve.lt.*
[11] Regimantas Tamošaitis, „Muilinė guboja, Jerichono rožė ir literatūra“, *Nemunas*, 2014 m. balandžio 3 d.
[12] „Kalbos pabaiga? Pokalbyje dalyvavo Viktorija Daujotytė, Vytautas Rubavičius, Arvydas Šliogeris, Regimantas Tamošaitis“, *Metai*, 2009, Nr. 3, p. 79–96.
[13] Tikėtina, kad šių dalykų neišvengta ir šiame tekste.
[14] Ramutė Dragenytė, „Intelektualūs burbulai“, *Literatūra ir menas*, 2023 m. gegužės 26 d., p. 23–25.

LEON POTOCKI

Nuotrupos iš mano pirmosios jaunystės prisiminimų

Leonas Potockis (1799–1864) – lenkų rašytojas, memuaristas. Lenkijos karalystės generolo grafo Stanisławo Floriano Potockio (1776–1830) ir jo pirmosios žmonos Józefos Sołłohub (1777–1828) sūnus. Skaitytojai jau anksčiau turėjo progą susipažinti su L. Potockio „Pono Kamertono atsiminimų“ ištraukomis („Š. A.“, 2019.VII.12, 2022.XII.23, vert. U. R.). Čia pateikiami fragmentai iš L. Potockio memuarų apie savo giminę XVIII ir XIX a. sandūroje, juose atsiskleidžia spalvingos asmenybės, gyvenusios po Abiejų Tautų Respublikos padalijimų Austrijos valdžioje atsidūrusiose Galicijos žemėse ir Varšuvoje.

Vertėja

Monastyryščė ir Jurkuvka buvo mano senelio [Józefo Makary] paveldėti dvarai, protėvių tėviškė; pajamos iš jų bei įplaukos iš Čorštyno ir Haličo seniūnijų buvo net daugiau, nei reikėjo poniško gyvenimo ištaigai palaikyti. Tačiau kai ar dėl ilgo gyvenimo sostinėje, ar dėl betvarkės namuose įsiskolinimų pagausėjo, mano senelė, Haličo seniūnienė [Ludwika Lubomirska-Potocka], suvokusi, kokioje kritinėje padėtyje atsidūrė jos vyro reikalai, iš savo brolių Lubomirskių gavo kraičio tris milijonus lenkiškų auksinų ir iš jų apmokėjo visas skolas, po to atidavė Jurkuvką sutuoktiniui, kur jis tučtuojau persikraustė, o pati pasiliko Monastyryščėje.

[...] Monastyryščėje buvo pilis-tvirtovė, kieno ir kada sumūryta, nežinia; vis dėlto ji nepadėjo apginti miesto nuo daugkartinio totorių puolimo ir plėšimų [...]. Monastyryščė XVII šimtmečio pabaigoje perėjo Potockių nuosavybėn ir beveik du šimtmečius buvo jų valdoma. Pilyje gyveno dar mano senelis, ten gimė mano tėvas. Vėliau, po pirmojo padalijimo, kai Galicija atiteko austrams, mano senelė vaizdingoje vietoje pasistatė mūrinį rūmelį, savo architektūra primenantį dažną Vokietijos kurortų namą, su mansarda, prieangiu ir laiptais fasadinėje pusėje; perleido pilį austrų valdžiai įrengti tabako fabriką. Keletą metų prieš mano senelės mirtį fabrikas sudegė; iš senosios pilaitės teliko griuvėsiai, o Monastyryščė perėjo į svetimas rankas.

Pirmąsyk ponią Haličo seniūnienę pamačiau būdamas penkerių, ir kaip ji tuomet atrodė, nepamenu, o po dvylikos metų, viešėdamas Monastyryščėje, jau radau ją metingą. Mažo ūgio, silpnoka, visgi, sprendžiant iš veido bruožų ir juodų blizgančių akių, buvo galima numanyti jaunystėje ją buvus jeigu ne gražuole, tai bent jau dailia. Išauklėta tėvo, vieno turtingiausių lenkų oligarchų, namuose, įgimtą didybę paveldėjo iš jo. Praleido keliolika metų Stanislavovo dvare, persiėmusiame ta etiketo *maniera*, kuri kartu su prancūzų kalba ir mada pas mus ėmė plisti. Veltui ieškojau joje senųjų lenkų matronų pavyzdžio, jis jau anuomet buvo retai aptinkamas, o dabar ir visai išnykęs. Pridurkime, kad keliasdešimt metų, praleistų visiškoje vienatvėje, prie iš prigimties šalto charakterio pridėjo ir tam tikro gaižumo, jei ne atstumiančio, tai tikrai ne traukiančio. Niekuomet nematydavai ponios seniūnienės, dviejų sūnų ir trijų dukterų motinos, besišypsančios; nė vienas vaikas negyveno kartu, retai kada ją lankė ir tai tik trumpai; anūkus ir anūkes, kurių turėjo nemažai, pažinojo gal tik iš vardų.

Ponia seniūnienė buvo laikoma ne tik šykščia, bet ir gobšia. Nieko keisto, kai žmogus, patyręs liūdnas švaistūniškumo pasekmes, metasi į priešingą kraštutinumą. Nors nieko dėl draugijos prie savęs nelaikė, nelankė kaimynų ir nepriiminėjo jų pas save, jos namai buvo įrengti pagal tuometinę elegantišką Vienos madą.

Senovines grindis, išklotas persiškais kilimais, pakeitė įvairiais raštais sudėtas, išvaškuotas parketas; senąsias patogias, minkštas kanapas ir krėslus – grakštūs bronzuoto raudonmedžio baldai; sunkias šilkines portjeras ir draperijas – užuolaidos iš perregimo audinio. Šeimos portretus išnešė į svečiams skirtą oficiną, jų vietą užėmė itališko teptuko kūriniai. Kadangi nedrįso iš valgomojo iškraustyti Jono Sobieskio portreto, tai šalia jo pakabino imperatorę Mariją Teresę. Susidomėjusiam: „Kieno tai portretai?“ – tarnai atsakydavo: „Karaliaus Sobieskio ir jo žmonos.“

Monastyryščėje po pono seniūno išvykimo veltui būtum ieškojęs dvaro maršalo, arklininko, išlaikytinių, gausios dvaro damų svitos, pajukų[1], haidukų, kazokų, rūmų orkestro. Kamerdineris vokietis, virėjas prancūzas, du liokajai, vilkintys livrėjas, sudarė visą dvaro tarnybą. Dėl to pavaryta dykaduonių gauja plyšojo visa gerkle: „Ne taip būdavo prie Pono, bet Ponia – šykštuolė.“

Ji vis dėlto buvo itin šykšti cukraus ir kavos, raktelius nuo podėlio ir vaistinėlės nešiojosi su savimi, tikriausiai taip norėdama atsigriebti už tai, ką prarado blogai administruojant dvarą, o veikiau – šeimininkaujant ten moteriai. Ją laikė šykščia, o kiek ji rėmė patekusius į bėdą, pagelbėjo našlėms, rūpinosi našlaičiais, slėpdama kiekvieną dovaną, tarsi gėdydamasi kilnaus poelgio; ji nenorėjo, kad kairė ranka žinotų, ką davė dešinė.

Kai 1816 metų pabaigoje nuvykau į Monastyryščę su savo tėvu ir dėde Antoniu [Potockiu], man atrodė, kad senelę nudžiugins dviejų sūnų ir vyriausio anūko vizitas, ji išbėgs mūsų pasitikti, iš tos laimės nebežinos, kur kurį pasodinti, o mane tiesiog užkankins glamonėmis. Taip svajojau, teturėdamas šešiolika metų, dar viską regėdamas rožinėmis spalvomis. Tačiau kaip nustebau privažiavęs prieangį – išsyk išbėgo kamerdineris, pasiteiravo: kas esame? Ponią seniūnienę informavo, tuomet mus, jai paliepus, palydėjo į svečių kambarius oficinoje ir perspėjo, kad nedelsiant persirengtume, nes už pusvalandžio patieks pietus.

Tuoj paskambino pietų, salone buvo laukiama namų šeimininkės; mano tėvas ir dėdė – paradiniais mundurais, apkabinėtais ordinais, o aš frakuotas, kaip į pokylį išsiruošęs. Netrukus įžengė, lydima lojančios ir į blauzdas kimbančios šunų svitos – dviejų plinkančių špicų ir riebuilio mopso. Ponia seniūnienė – juoda suknia aukšta apykakle, tamsiai mėlyna kacaveika[2], pamušta sabalo kailiu, baltų nėrinių kyku. Į pagarbų mūsų nusilenkimą atsakė linktelėjimu pagal etiketą; po to kiekvienam iš mūsų davė pabučiuoti ranką; galiausiai įsikibo mano tėvui į parankę ir su juo perėjo į valgomąjį. Mano dėdė kartu su manimi sekė įkandin ir, matydamas mano apstulbusią miną, kone plyšo iš juoko.

Per visus pietus ponia seniūnienė nė sykio nepasiteiravo mano tėvo apie jo žmoną[3] ir kitus šeimos narius, nė kaip jam sekasi, daugiausiai šnekėjo apie politiką, apie Varšuvos aukštuomenę, teatrą, literatūrą, madas ir beveik išvien – prancūzų kalba. Mano tėvą nuolat titulavo „ponu generolu“, dėdę – „pulkininku“, mane – „generolaičiu“; o mes visi ją – „prakilniąja seniūniene“.

Paklaustas, kur mokausi, atsakiau, kad viešojoje kunigų pijorų mokykloje Varšuvoje. „Juo blogiau, – kreipėsi į mano tėvą, – kodėl gi ponas generolas neatiduoda jo mokytis į Vieną, į imperatoriškąją *Theresianum*[4], galėtų išeiti į žmones.“ – „Tegul man ponia seniūnienė tik užrašo Monastyryščę, – pajuokavau, – tuomet, tapęs Austrijos piliečiu, mielai į austrišką mokyklą pereisiu.“ Tėvas, nustebintas mano drąsos, nuleido akis, dėdulė įspėjamai keliu man maktelėjo po stalu, o ponia seniūnienė, nė žodelio netarusi, kai pietūs pasibaigė, pakilo ir taip pat manieringai, kaip pirma, grįžo į saloną.

Per visą mūsų viešnagės pas senelę laiką daugiau jokių svečių, išskyrus poną [Wincentą] Kopystyńskį, jos buvusį generalinį įgaliotinį, o dabar turtingą pilietį, neregėjome. [...] Ponas Kopystyńskis, Racine'o „Fedros“ vertėjas, mokytas žmogus, malonus, linksmas poetas, išsklaidė niūrastį mūsų viešnagės Monastyryščėje metu. Kas rytą lankėme vaizdingas apylinkes, o laisvomis popietinėmis valandėlėmis, kadangi ir aš turėjau šiek tiek pretenzijų į poeziją, kartu vertėme Voltaire'o „Tankredą“. Tai darbas, iš kurio galiausiai mums nieko neišėjo, nes sukliudė pats [poetas] Tymonas Zaborowskis su savo vertimu, o mes savo rašliavą į krosnį sumetėm. [...]

Per visus pietus maitinau šunis rutuliukais iš duonos, dėl to senelė, pakilusi nuo stalo, man pasiūlė gabalėlį marcipano: „Dėkingi mano šuneliai siunčia už rutuliukus.“ Nuo tos akimirkos kartu su špicais ir mopsu buvau įtrauktas į ponios seniūnienės favoritų sąrašą, galima sakyti, karaliavau oficinoje, garderobe ir prieškambaryje. Tėvas užsimanė aplankyti senus pažįstamus? Siuntė mane, ir ne veltui, pas motiną prašyti arklio. Kopystyńskis išalko – turėjau jam suveikti pusryčius, o tai Monastyryščėje buvo lig tol negirdėtas dalykas. Tarnaitėms, pakviestoms į vestuves, krikštynas ar vakaronę kaimynystėje, parūpinau maloningus leidimus, už tai tiek sykių iš salono į garderobą išsmukusį penėjo mane konfitūrais[5], meduoliukais, o jauniausia ir dailiausia iš jų, panelė Agnietė, nesyk su manimi sušoko valsiuką. Prasižengė kamerdineris, nusigėrė liokajus – mano dėka gaudavo kalčių atleidimą. O mano senelio amžingas kazokas Hrehoras, pasilikęs Monastyryščėje iš malonės, taip mane už tai pamilo, kad išmokė ne vienos kazokų dainos ir papasakojo ne vieną legendą apie poną Kanivo seniūną, apie Lvivo kaštelioną. Jis mane vadino *jeneralska detyna*[6], ir aš mielai su juo praleidau *na rozhovorach*[7] ne vieną valandą – nes jau tuomet praeities pomėgis kuteno mano jaunuolišką vaizduotę! [...]

Vienu žodžiu, tapau vis galingesniu oligarchu Monastyryščėje, ir pats nežinau, kokios galios būčiau pasiekęs, jei mūsų išvykimo dieną viskam nebūtų atėjęs galas. Šalia salono būta ponios seniūnienės kabineto, kurio raktą ji visuomet nešiodavosi su savimi. Pastebėjęs, kad jame, be spintos, komodos ir skrynių, esama ant lentynų išdėliotų gražučių kriaušių ir obuolių, iš kurių mums tekdavo tik apgedę, mane suėmė didžiausias noras nusigauti prie to lobio. Vieną sykį užtikęs praviras kabineto duris patyliukais ten įsmukau. Įeina ponia seniūnienė, žvilgteli, manęs nepastebėjusi, užrakina kabinetą. Po valandos išgirdusi, kad kažkas ten vaikšto: „Kas ten?“ – „Vagis!“ – atsakiau. Atvėrė duris ir išleido laisvėn mylimą anūką su kriaušių prikimštomis kišenėmis. Iš tiesų ji nerūstavo, o aš savo laimikiu pasidalijau su tėvu ir dėde. [...]

Ponia Wielopolska, Krokuvos seniūnienė, našlė nuo 1779 metų[8], gyveno Varšuvoje nuosavuose rūmuose ties Elektoralna ir Orla gatvių kampu; antrame aukšte gyveno jos seserėnas Michałas Potulickis su visa savo šeima. Pagrindiniai Wielopolskių rūmų apartamentai įrengti pagal tuometinę madą, visgi neblizgėjo ta prašmatnybe ir pertekliumi, būdingais mūsų magnatų kambariams Stanislovo Augusto valdymo laikais.

Ten išlaikytas sveikas protas neleido to, kas galėjo panėšėti į švaistūniškumą; nors turtų ir užteko, namų ponia savo dideles pajamas mieliau skyrė išlaidoms, kurias diktavo labdaringa jos širdis, nei blizgesiui ir tuštybės tenkinimui. Įėjus į prieškambarį, kairėje buvo valgomasis su keturiais langais, kurio tapytos sienos vaizdavo Pieskowa Skała pilies ir Oicuvo peizažus. Dešinėje buvo salonas, išmuštas karmazininės spalvos damastu, su paauksuotais karnizais; krėslai, staliukai ir kanapos buvo baltai lakuoti, aptraukti tuo pačiu audiniu, iš kurio pasiūtos užuolaidos. Raudonmedžio stalai ir komodos inkrustuoti baltu marmuru, apstatyti reto grožio Meiseno porceliano dirbiniais. Tarp langų – didžiuliai Venecijos veidrodžiai paauksuotuose rėmuose. Ant pagrindinės sienos virš kanapos – laikrodis iš Paryžiaus prabangiu auksuotu korpusu. Nuo lubų karojo žirandolis iš raižyto čekiško krištolo.

Iš salono patekdavai į mažesnį kvadratinį kambarį, panašiai apstatytą, skirtumas tik tas, kad damastas jame buvo geltonos spalvos. Toliau buvo ponios seniūnienės miegamasis, o už jo – kambariai, gyvenami dvaro moterų. Ponios Wielopolskos dvaras buvo sudarytas iš pono Wincento Wilczeko, veikiau namų draugo, nei arklininko ir skaitovo. Ponas Chmielewskis buvo generalinis įgaliotinis, gyveno rūmuose kartu su žmona ir dukterėčia, ponia Maryanna Pruszyńska, kuri vėliau ištekėjo už pulkininko Grotowskio. Schelis – gydytojas, apkūnus plikas vokietis, gelsvai rusvu fraku plieno sagomis, visuomet su kojinėmis ir batais didžiulėmis sidabrinėmis sagtimis; su juo gyveno dvi jau nebejaunos dukros. Visi jie sėdėjo prie ponų stalo. Antikamera[9] buvo sudaryta iš pono Obrębskio, Oborskių valdų komisaro, lieso ir aukšto lenko vešliais juodais ūsais, tautiniu kostiumu; iš panelės Bąkowskos, Prakilniosios Ponios rūbininkės, penkiasdešimtmetės merginos, prižiūrinčios visą ponios garderobą; jai padėjo kelios jaunos bajoraitės, užsiimančios siuvinėjimu ir siuvimu. Ponia Malinowska, dvaro akmistrinė, prižiūrėjo podėlį, kaviarnę ir skalbyklą. Ponas Janikowskis, Wielopolskių rūmų ūkvedys ir kartu – namų saldumynininkas.

Liokajų buvo šeši, kamerliokajų, arba, šiuolaikiškiau, kamerdinerių, – du; ir beveik visi dar iš pono seniūno laikų. Uniforma – tamsiai mėlyna su raudonomis apykaklėmis ir baltomis herbinėmis sagomis. Jie turėjo ir tamsiai raudonos bei baltos spalvų uniformas iškilmių dienoms, bet kadangi tos dienos jau buvo praeityje, niekuomet jų nevilkėdavo. Be anksčiau išvardytų tarnautojų, dar buvo haidukas Tomas, stambus, tamsiai mėlyna striuke, raudonomis laisvomis kelnėmis, trumpaauliais suvarstomais batais, susijuosęs raudonu diržu. Jo plaukai buvo sušukuoti atgal, ūsai siekė ligi pusės kaklo. Jos prakilnybės favoritas, pietų metu visuomet stovėjo už jos krėslo. Ponia seniūnienė retai kada išvykdavo iš namų, bet jos ekipažą žinojo visa Varšuva: angliška riešutmedžio karieta paauksuotomis lingėmis, baltu velvetu išmuštu vidumi; pora baltų žirgų ilgomis uodegomis, aptingusių dėl amžiaus. Priekyje – senas vežikas, žilutėlis kaip balandis, ilga kasyte ir trikampe kepure, karietos užpakalyje – du liokajai ir haidukas. [...]

Mano tėvų vestuvės įvyko kunigų reformatų bažnyčioje Varšuvoje [...]. Žinau tik tiek, kad vestuvių pokylis vyko pas ponią Wielopolską pagal visus tuometinės mados reikalavimus, sujungiančius Vakarų rafinuotumą su kai kuriais dar išlikusiais mūsų tėvų papročiais. [...] Šimtas asmenų susėdo už stalo, kurio servizų aprašymai atrastų vietą „Tūkstančio ir vienos nakties“ pasakose. ►

REC

► Atkelta iš p. 1

neatitaisomą klaidą. Jis neapako, pro durų plyšį matė šviesos ruoželį, tačiau bet kurią akimirką Koulas atplėš duris ir tą pat akimirką, kai šviesa užlies drabužinės sienas, vos pradėjusi megztis draugystė baigsis.

Juodu alsavo. Kitam kambary mama kalbėjo telefonu. Ji paminėjo Luką. Koulas pagriebė žibintuvėlį ir įjungė.

– Nieko tokio, – pasakė jis. – Iš tikrųjų sutinku su tavim. Kartais jis nepakenčiamas.

– Ar jį nors kartą nubaudė? – atsargiai paklausė Lukas.

Koului užlūžo balsas.

– Taip. Tuo metu jį dar bausdavo.

Iš pradžių tiek arešto minučių, kiek Nikui buvo metų, paskui tiek pat valandų ir galiausiai dienų, bent jau kartą per vasaros atostogas, kai nereikėjo į mokyklą. Žinoma, Nikas nesiteikė sėdėti kambary. Tėtis įtaisė duryse spyną, kad esant reikalui, kai jo nebus namie ir mamai teks tvarkytis vienai, duris būtų galima užrakinti iš išorės. Ir ne be reikalo įtaisė, nes Nikas smurtavo, mamos kūnas ištisai buvo nusėtas nedidelėmis mėlynėmis ir nubrozdinimais. Jeigu nesimušdavo, nesidraskydavo ir nesispardydavo, Nikas imdavo baisingai rėkti ir keikti mamą bjauriausiais žodžiais. Jeigu likdavo namie vienas, galėjo nei iš šio, nei iš to apversti viską aukštyn kojom, išmėtyti maisto produktus, išmesti mamos drabužius pro langą, apipaišyti sienas ir langus. Kartais mama nebeištverdavo ir palikdavo berniukus ne vienai valandai. Išeidavo pasivaikščioti, kaip ji aiškindavo, kad nusiramintų.

– Negi Niko iš tikrųjų savaitę neišleido iš kambario?

– Mažiausiai kartą.

– Jį mušė?

– Nemušė.

– Jūs gėdijotės?

– Gėdijomės.

Vien Koulo gėdos buvo negana. Gėdijosi visa šeima. Gėdijosi mama, gėdijosi tėtis, net šuo gėdijosi. Įsivaizdavęs susigėdusį šunį Lukas nevalingai susijuokė, nors atvejis liūdnas. Šuo vadinosi Priscila, lyg būtų žmogus, ne gyvūnas, jai teko likti ankstesnėj šaly – dėl alergijų, sakė mama ir tėtis; dėl to, kad šlapinosi viduj ir dvokė, buvo įsitikinę berniukai. Koulo šeimos gėda buvo didžiulė ir neišvengiama, mat tuo metu, maždaug devynerių, Nikas pradėjo vagiliauti ir iš svetimų, tokių pat dėdžių ir tetų, kokius anksčiau keikdavo prie stalo. Šito jau niekaip nebegalėjai paaiškinti. Kaip ir vagiliavimo parduotuvėse. Svečių sumažėjo. Niekas nebepaskambindavo. Namas nutyko. Tėtis susirado naują darbą, kad jie galėtų persikraustyti.

Šeima užsidarė tarp keturių sienų.

– Nikas išbūdavo visą areštą vienas?

– Žinoma, ne, – atsakė Koulas, – juk buvau aš. Nejaugi nesupranti, ką reiškia būti dvyniu.

Lukas nesuprato, ir Koulas paguodžiamai patapšnojo jam per petį.

– Beveik visad buvau šalia, sėdėdavau nugara atsirėmęs į jo duris ir bandydavau įkrėsti proto.

Gal ir ne visada protas buvo svarbiausia. Kartais Koulas tyliai dainuodavo, kartais žiūrėdavo televizorių ir komentuodavo broliui filmo siužetą, kartais balsu skaitydavo knygą, kartais užsnūsdavo ir pabusdavo tik tada, kai mama išleisdavo Niką. Koului atrodė, kad Nikas rūpi jam vieninteliam. Bent jau jis vienintelis niekad neprarado kantrybės. Susivaldė net originalių pakuočių incidento metu, nors tą kartą nedaug trūko. Labai nedaug, pabrėžė Koulas. Ir nenuostabu – tai buvo tokia neteisybė, kad net Lukas naktį negalėjo užmigti, įvykis vis sukosi mintyse. Lukas nežinojo, ką galvoti. Galbūt todėl, kad Koulas uždraudė jų gailėtis. Gailestis – tai liga, sakydavo Koulo ir Niko mama, o ji, šiaip ar taip, buvo psichologė ir išmanė jausmus.

Koulas papasakojo, kad abu broliai buvo surinkę beveik visą kosmoso seriją, beveik visas kolekcines figūrėles. Jeigu dėl vienos ar kitos priežasties jie gaudavo jau turimą figūrėlę, ji atitekdavo Nikui, taip pat ir tos, kurių turėjo po vieną. Koulas neprieštaravo, tokiais atvejais vietoj figūrėlių jam visad nupirkdavo ką nors kita. Joks daiktas nebuvo vertas triukšmo, kurį tekdavo kęsti, jeigu Nikas negaudavo, ko įsigeidęs. Be to, Koulo kolekcija bet kokiu atveju buvo geresnė.

– Kaip suprast?

– Aš išsaugojau pakuotes.

Visos Koulo figūrėlės stovėjo įpakuotos originaliose dėžutėse. Jam tai buvo svarbu, jis nežaidė su savo kolekcija, tiesiog norėjo rinkti ir į ją žiūrėti. Kartais išsitraukdavo kurią nors figūrėlę iš dėžės ir ją paglostydavo, bet paskui vėl taip atsargiai supakuodavo, kad nebūtum atskyręs nuo neišpakuotos. Nikas neišsaugojo originalių dėžučių. Kaskart jas atplėšdavo, ištraukęs figūrėlę suglamžydavo ir išmesdavo. O paskui gailėdavosi. Nikas pasiūlė susikeisti kolekcijomis, bet šįkart Koulas nenusileido – net ir tada, kai brolis pažadėjo pridėti kelias papildomas (išpakuotas) figūrėles. Galbūt be reikalo. Nors Niko neištiko pykčio priepuolis ir jis nebandė jėga sukeisti kolekcijų, tąkart jis iškrėtė šį tą piktesnio. Vieną dieną sugrįžęs namo vėliau nei paprastai, Koulas rado savo kolekciją suniokotą. Visos figūrėlės buvo išpakuotos ir tvarkingai sustatytos į lentyną. Dėžučių niekur nesimatė, Nikas viską atliko nuodugniai ir net išnešė šiukšles. Koulas pasiskundė tėvams, tačiau kas iš to. Niekas juo netikėjo, nenorėjo tikėti, akivaizdu, kad jis pats išpakavo figūrėles, tada pradėjo gailėtis ir todėl suvertė kaltę broliui, kuriam ir taip sunku.

– Niekad nepamiršiu Niko veido, – tarė Koulas. – Jis šypsojosi. Tą akimirką jo neapkenčiau. Tą akimirką troškau jo mirties.

Lukas vos ne vos susitvardė nepavadinęs Niko psichopatu. Siutino, kad Koulas nesigynė, paprasčiausiai pasidavė.

– Tu turbūt nesuprasi, – pasakė Koulas ir neklydo. Lukas nesuprato.

Koulo ir Niko namuose tvyrojo arba tyla, arba siaubas, kartais – ir tas, ir tas. Jeigu viskas ėjosi gerai, niekas nedrįso apie tai prasižioti. Visi baiminosi Niko priepuolių. Kartais priepuolis ištikdavo tik todėl, kad Niką pagirdavo už tai, jog jau seniai nebuvo priepuolių.

– Kas nutiko paskui? Kur jis dabar?

Pabudęs vieną naktį Koulas išvydo Niką, stovintį šalia jo lovos su žirklėmis. Koulas pamanė, kad brolis vaikšto per miegus. Tačiau įjungęs šviesą pamatė, kad jo akys atmerktos. Nikas nemiegojo ir džiugiai šypsojosi, tarsi būtų atėjęs papasakoti sapną arba parodyti ką nors juokinga.

– Ar jis kada nors paaiškino, kodėl taip elgėsi?

– Ne. Apsimetė, kad nieko neįvyko.

– O jūsų tėvai?

– Iš kur jie galėjo žinoti?

– Kodėl jiems nepapasakojai?

Koulas neatsiliepė, tik spoksojo. Per penkiolika minučių Lukas pamiršo viską apie brolišku santykius ir dvynių ryšį. Visi už vieną, atsakė Koulas tokiu balsu, kad Lukui kažkur pilve nutvilkė. Tik gerokai vėliau jis išmoko atpažinti, kad tai – pavydas.

– Žinoma, nepapasakojau.

Incidentas pasikartojo dar ne kartą, bet Koulas tylėjo, saugojo brolį. Viskas išaiškėjo tik tada, kai Nikas sugalvojo pagąsdinti nakvoti likusį pusbrolį. Irgi žirklėmis. Pagąsdinti ar iškrėsti ką nors pikta, tiesos niekas nežinojo. Išskyrus Niką, tačiau šis tylėjo. Po to jau niekas nebegalėjo nieko padaryti. Pusbrolio mama pranešė policijai, ši – vaikų apsaugos tarnybai, ir visiems teko kęsti skausmingus susitikimus derantis dėl žalos atlyginimo. Niekas nuo jų nebepriklausė. Koulas dar mėgino ginti brolį, aiškino, kad jis tik žaidė, bet pusbroliui atrodė kitaip, ir bet kokiu atveju buvo per vėlu. Nikas paprasčiausiai nuėjo per toli. Jį išsiuntė. Apgyvendino vaikų namuose už šimtų kilometrų.

Buvo siaubinga, tačiau prie visko priprantama. Jeigu neskaitysim ilgesio, iš pradžių viskas ėjosi gerai. Jie siekė sukurti tam tikrą atstumą, todėl buvo nuspręsta apriboti Niko bendravimą su šeima ir bent pirmą mėnesį neišleisti jo namo. Vėliau, kai šiek tiek apsipras, Nikas galės nakvoti namie nors ir kiekvieną savaitgalį.

Atsitiko ir gerų dalykų. Koulas gavo pakeliauti. Tik su tėčiu ir mama, trise. Šeima gyveno įvairiose šalyse, tačiau negalėtum pasakyti, kad keliavo, bent jau Koulas neprisiminė. Dėl Niko apie keliones negalėjo būti nė kalbos. Dabar šeimos psichologas pasiūlė jiems kur nors išvažiuoti, reikalaute reikalavo ir galų gale sugebėjo įkalbėti ašarojančią mamą ir dūsaujantį tėtį. Buvo dar tik gegužė, bet tėvai pasiėmė atostogų ir išprašė Koului laisvadienių mokykloje. Jie išsinuomojo namelį ant ratų ir patraukė į miestus, apie kuriuos Koulas nė nenutuokė.

– Pirmą kartą kur nors išvažiavom. Be jokių rūpesčių. Pirmą iš trijų kartų.

Žinoma, Nikui niekas nieko nepasakojo.

Sugrįžus laukė nemalonus siurprizas. Vaikų namai daugybę kartų mėgino susisiekti, nesėkmingai, nors tiek tėtis, tiek mama turėjo su savimi naujus mobiliuosius. Nikas sukėlė gaisrus klasėje ir miegamojoj salėj. Abu pavyko laiku užgesinti, tačiau jis taip pat pavogė iš mokytojų pinigų ir kažkokiu būdu įsigijo kišeninį peiliuką ir juo supjaustė per pavasarį meno terapijos grupės sukurtus darbus. Keisčiausia, kad iš gamtos mokslų parodos jis nukniaukė žuvėdros iškamšą ir išnešė į lauką (nejaugi tikrai manė, kad galėtų prikelti paukštį). Galiausiai jis nieko daugiau nebeveikė, tik gulėjo izoliuotas ir spoksojo į langą. Sugrįžęs miegoti kartu su visais jis į nieką nereagavo, net tada, kai kiti berniukai sumanė uždėti jam ant skruosto gyvą vorą, kaip vienas jų vėliau gailėdamasis prisipažino auklėtojui. Katatoniškas, buvo konstatuota. Šį žodį Lukas taip pat pirmą kartą išgirdo iš Koulo.

Iš vaikų namų Niką perkėlė į ligoninę. Baigiantis vasarai jis grįžo namo, ir tėvai nusamdė jam privačią mokytoją. Mokytoja metė šį darbą. Tėvai nusamdė kitą. Ši irgi išėjo. Taip mokytojai keitėsi kurį laiką, kol galiausiai mama nusprendė pati mokyti Niką. Tiksliau, pabandyti mokyti. Bent jau pabandyti nuspręsti mokyti. Bet po kurio laiko patyrė nervinį išsekimą ir rytais nebepasikėlė iš lovos (paaiškėjo, kad viena iš mokytojų dėl nuolatinio vagiliavimo irgi parašė pareiškimą vaikų apsaugos tarnybai). Niko ir Koulo tėvai priėmė sprendimą. Buvo nelengva, tačiau nebeliko kitos išeities. Negalėjo prašyti giminių pagalbos, ką jau kalbėti apie draugus, visi ryšiai seniausiai nutrūko. Mamos tėvai gyveno toli, tėčio tėvai mirę. Jie liko vieni. Visi juos laikė pabaisomis. Koulas nugirdo, kai mama taip sakė. Mes – pabaisos, tarė ji tėčiui vieną naktį. Jie nusprendė vėl kraustytis, tačiau šįkart viską daryti kitaip.

– Negalvok apie juos blogai, – tarė Koulas. – Ne visada viskas taip paprasta, kaip galėtum įsivaizduoti.

Tą akimirką išaiškėjo, kad Luko mama visą laiką žinojo, jog berniukai lindi drabužinėje. Ji mėgino įkalbėti juos išlįsti, bet Lukui sujudus stotis Koulas lengvai čiuptelėjo jį už rankos: *neik*. Mama paliko juodu ramybėj, atnešė sulčių ir šokoladinių sausainių. Koulas vėl spustelėjo Lukui ranką, šįkart kaip ženklą. Blogiausia dar tik laukė.

– To, ką dabar papasakosiu, niekada negali niekam atskleisti, – pasakė Koulas. – Niekada.

Prieš pažadėdamas Lukas akimirką svarstė. Kaip tokio amžiaus vaikas, jis buvo gana rimtas ir įtarė, kad kalbama apie milžinišką paslaptį, nors kol kas ir nežinojo, kokia ji. Jis nebuvo toks smalsus, kad nebūtų ištvėręs neišgirdęs kažko, kas gali jam pakenkti. Tačiau dalykas atrodė labai svarbus, todėl jis pažadėjo. Tai padarė dėl Koulo – pažadėjo ir pažadą tesėjo.

Vertė Urtė Liepuoniūtė

►Tarp apelsinmedžių, apkibusių vaisiais, supamų gausybės kvapnių gėlių, vejamas viso būrio skalikų, pulkas stirnų, elnių ir šernų, į kuriuos šaudo medžiokliai, ir viskas – iš Meiseno porceliano. Virš to medžioklės vaizdo kilo milžiniška cukrinė piramidė, papuošta sujungtais Potockių ir Sołłohubų herbais, Pilava ir Pravdičiumi, iš vienos pusės, ir Kupidonu, perveriančiu dvi širdis, iš kitos. [...] Per tris valandas trukusius pietus grojo dvaro orkestras, be perstojo gėrė tostus, ir netgi iš jaunosios kurpaitės; netrūko ir oracijų bei epitalamijų lenkų ir prancūzų kalbomis, be to, ponas Schelis, gydytojas, norėjo įsiterpti su vokiškomis eilėmis, bet jį užčiaupė ir neleido pasireikšti. Jį pavadavo tėvas Pranciškus, reformatas, visa gerkle sušukęs: *Valete, favete, et vos amate, amate*[10] – po to į jaunųjų sveikatą vienu gurkšniu susivertė taurę vengrino. Greitai, kadangi jau buvo vėlus metas, visi ėmė skirstytis, ponia kaštelionienė Kamińska nuvežė jaunuosius į savo rūmus, kur jiems buvo paruošti apartamentai.

Iš: Leon Potocki. Urywek ze wspomnień pierwszéj mojéj młodości. Poznań: Jan Konstanty Żupański, 1876
Vertė Ugnė Ražinskaitė

---

[1] *Pajuk* (lenk.) – tarnas, durininkas rūmuose. (*Visos pastabos – vertėjos.*)
[2] *Kacabaja*, *kacawejka* (lenk.) – šiltas kaftanas (viršutinis drabužis).
[3] 1815 m. autoriaus tėvas jau buvo išsiskyręs su L. Potockio motina Józefa Sołłohub ir vedęs Marianną Górską.
[4] *Theresianum*, Teresės akademija – mokymosi įstaiga, įkurta imperatorės Marijos Teresės Vienoje 1746 m.
[5] Konfitūrai – uogienės, džemai, gaminti dvaruose iš įvairių uogų ir vaisių.
[6] Generolaičiu (*ukr.*).
[7] Šnekučiuodamasis (*ukr.*).
[8] Urszula Wielopolska (merg. Potocka, 1725–1806).
[9] Patalpa, skirta dvaro tarnautojams; čia: patys dvaro tarnautojai.
[10] Veikiausiai kunigas cituoja iš Plauto komedijos „Asilinė“.

Dėkojame už praeitais metais „Šiaurės Atėnams“ skirtą 1,2 proc. paramą. Šiemet vėl prašome užpildyti Valstybinės mokesčių inspekcijos formą FR0512. Formą galite užpildyti internetu *deklaravimas.vmi.lt.*

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“

Naujas Lietuvos nacionalinio muziejaus padalinys Pilininko namas kviečia pažinti Lietuvos tapatybę

Kovo 27 d. Gedimino kalno papėdėje atidarytas Pilininko namas. Tai naujausias Kultūros ministerijai pavaldaus Lietuvos nacionalinio muziejaus padalinys, kuriame atveriama Lietuvos istoriją šiuolaikiškai pristatanti ekspozicija „Suprasti Lietuvą“. Čia galima susipažinti su esminėmis Lietuvos identitetą formavusiomis idėjomis ir žmonėmis, kurie prisidėjo prie Lietuvos valstybingumo, kultūros ir mokslo raidos.

Naujas pasakojimo raktas – istorija kitaip

Lietuvos nacionalinio muziejaus generalinė direktorė Rūta Kačkutė pabrėžia, kad pirmiausia buvo ieškoma kitokio pasakojimo rakto – siekta, kad šalies tapatybės pristatymas sietųsi su individualizuotu visuomenės ir žmogaus gyvenimo motyvu. Naujame muziejuje lankytojai kviečiami Lietuvos istoriją pažinti per atskiras temas, kurios atspindi esminius visuomenės raidos ir žmogaus gyvenimo aspektus – tai kūryba, tikėjimai, kovos, istorijos lūžiai, pasauliniai saitai ir žmonės. Kiekviena tema atskleidžiama atskiroje ekspozicinėje salėje, o jose apžvelgiami svarbiausi įvykiai ir reiškiniai nuo seniausių laikų iki mūsų dienų, išskiriant esminius akcentus, suformavusius Lietuvos tapatybę.

„Norėjome sukurti patrauklų gidą, bet nesupaprastintą Lietuvos istorijos pasakojimą – atpažįstamą užsieniečiui, suprantamą jaunimui, čia laukiami visi Lietuvos žmonės“, – teigia R. Kačkutė.

Naujame muziejuje lankytojai kviečiami ne tik apžiūrėti ekspoziciją. Siekiantiesiems gilesnių istorinių žinių informacija patogiai prieinama išmaniuoju telefonu nuskenavus QR kodą prie temos ar eksponato. Lankytojų įspūdžius taip pat sustiprins ir dar geriau pažinti ekspoziciją leis siūlomas audiogidas.

Lankytojai kviečiami atrasti Lietuvos veidą

Nauja parodų erdvė Gedimino kalno papėdėje išskirtinė tuo, kad išryškina Lietuvos tapatybę ir padeda suprasti, kaip Lietuva atrodo pasaulio kontekste ir kaip pasaulio tendencijos čia būdavo pritaikomos, adaptuojamos. „Nebūdami stipriai išskirtiniai, buvome išradingi: barokinį meną skatino estetinės didikų ambicijos, Kazimiero Semenavičiaus veikale dar 1650 m. aprašyta raketų gamyba, o ANBO lėktuvai niekuo nenusileisdavo didžiųjų valstybių analogams“, – apie lietuvių išskirtinumą ir saitus su pasauliu, kurie pristatomi ekspozicijoje, sako Lietuvos nacionalinio muziejaus generalinė direktorė.

Ekspozicijoje „Suprasti Lietuvą“ lankytojai galės ne tik apžiūrėti eksponatus, bet ir patys kurti. Muziejuje įdiegti nauji technologiniai sprendimai leis visiems prisidėti prie Lietuvos audinio rašto kūrimo ar pasaulio gaublyje pažymėti šalis, kuriose emigravę lietuviai taip pat prisideda prie Lietuvos tapatybės kūrimo. Lankytojai sukurtą Lietuvos audinio raštą galės persikelti į savo el. įrenginį kaip užsklandą, o gavę instrukciją el. paštu – jį išsisiuvinėti.

Nauja traukos vieta Vilniuje

Pilininko namo kūrėjai siekė, kad tai būtų ne tik šiuolaikinis muziejus, kurį verta aplankyti, bet ir nauja turistų pamėgta vieta senamiesčio širdyje. Ekspozicija „Suprasti Lietuvą“ rengta taip, kad taptų patrauklia erdve ir jauniesiems lankytojams, ir miesto svečiams. Planuojama, kad Gedimino kalno papėdėje duris atveriantis Pilininko namas taps nauja edukacijų, koncertų, renginių ir laisvalaikio vieta.

Kultūros ministras Simonas Kairys sako, kad Pilininko namas šį istorijos lapą verčia būdamas visiškai suformuotas kaip kultūros erdvė: „Šis vertingas istorinis pastatas ne tik restauruotas, bet ir suformuota jo koncepcija, suplanuotos veiklos, įrengta Lietuvos tapatybei skirta ekspozicija. Kuriant naujas kultūros erdves visuomet labai svarbu matyti galutinę viziją – ne tik restauruotas sienas ar atidengtus skliautus, bet ir tai, koks naratyvas skleisis tarp tų sienų. Idealu, kai forma ir turinys sutampa, kai pati erdvė ir joje kuriami pasakojimai tarsi papildo vienas kitą. Neabejoju, kad tokią formos ir turinio apykaitą pamatysime ir čia, Pilininko name.“

Prieš rekonstrukciją Pilininko name ir jo teritorijoje buvo atlikti istoriniai, archeologiniai, architektūriniai ir polichrominiai tyrimai. Projekto vertė – daugiau kaip 4 mln. eurų, jis finansuotas iš Europos regioninės plėtros fondo lėšų.

Pilininko namą rekonstravo statybos ir restauravimo įmonė „Virmalda“, Lietuvos istorijai skirtą ekspoziciją įrengė architektūros biuras „Processoffice“.

Augustino Bėkštos nuotrauka

LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA

Įžūlios eilutės apie rašymą

► Atkelta iš p. 5

Vis dėlto redaktoriai leidyklose, – bent jau tose, kurios seniai įgudo leisti bereikšmes ar kenksmingas knygas bei versti aukštuomenę jas pirkti, – su džiaugsmu priimtų modelio, popmuzikos atlikėjos, televizijos prodiuserio ar buvusio ministro pirmininko rankraščius, net jei jie būtų, – o greičiausiai tokie ir būtų, – parašyti spaudžiant vienintelį klaviatūros mygtuką tol, kol susidarys reikiamas skaičius spaudos ženklų, kokie 200 puslapių.

Be kitų rašytojų, politikė Riitta Uosukainen ir žinomas laidų vedėjas Henkka Hyppönenas jau pasinaudojo šia prerogatyva ir išleido savąsias trumposios prozos knygas.

Gamtininkas Geraldas Durrellas savo broliui rašytojui Lawrence'ui Durrellui kartais įgeldavo: „You writer!“ Mano nuomone, ši užgaulė yra efektinga ir išties šmaikšti. „Atsirado mat rašytojas!“ Jei rašytojas yra žmogus, rašinėjantis šį bei tą, kas tik į galvą ateina, nepaklusdamas jokiems padorumo ir saiko reikalavimams, į jį išties sunku žvelgti su pagarba.

Kaip ir sunku atskirti minėtą rašytoją Henkką Hyppöneną nuo rašytojo Hannu Raittilos: abu rašo taip, lyg jų tekstai būtų svarbesni už visų kitų sukurtus tekstus.

Esminė problema ta, kad jie rašo *savo tekstus*.

Ar būtų garbingiau rašyti *kitų tekstus*?

Taip kaip darė tūkstančiai paprastų žmogelių, pastatę Milano katedrą. Jie sekė brėžiniais, užduotimis ir nurodymais, jie įgyvendino kitų žmonių sumanymą. Daugelis jų niekada nė neišvydo baigto statinio. Tame esama kažko didingo, kažko daug tauresnio nei keturkampis, iš medienos pluošto sukurtas objektas, kuriame įspaustas kokio nors privataus asmens vardas.

Jis dar drįsta kaišioti mums savo palaikius kūrinius! Originalumas – anokia dorybė. Tai tikra gėda. Dėl to man kartais knieti gnybtelti debiutuojančiam autoriui – būtų jis poetas ar prozininkas, genijus ar nevykėlis: „Atsirado mat rašytojas! Kodėl neverti? Tai daug sunkiau.“

Aišku kaip dieną, kodėl laidų vedėjai, „Playboy“ modeliai, politikai ir kitų negarbingų profesijų atstovai tampa ne vertėjais, o rašytojais.

Nes vertimas yra svetimų knygų rašymas.

Šis apibūdinimas – absoliutus.

Versti yra labai sunku, ką daugelis puikiai žino, bet įmanoma, kaip kartais teigiama. Net pastatyti katedrą nėra neįmanoma, nors atrodytų priešingai. Versti prozą, aišku, sunkiau nei poeziją. Kai poezijos vertėjas sukuria metodą, formą, jis išranda įrankį, apie kokį prozos vertėjas galėtų tik pasvajot. Sukurti formą yra genialu. Prozoje beveik viskas įmanoma, užtat beveik viskas uždrausta. Prozoje privalu paklusti susivaldymo, paklusnumo, aiškumo ir askezės dorybėms, skirtingai nei poezijoje, kuri leidžia atsiduoti daugiareikšmybės ir kalbos srauto vilionėms.

Kokia yra vertėjo laisvė? Kokia yra apskritai rašančio žmogaus laisvė? Kodėl sakoma: „laisvas žurnalistas“ ar „laisvas vertimas“? Kodėl nesakoma: „laisvas poetas“ arba „laisvas romanas“, arba „šios novelės autorius leido sau tam tikrą laisvę“?

Vertėjo laisvė yra už įstatymo ribų atsidūrusio žmogaus laisvė. Jis vaikštinėja laisvėje, nors iš tikrųjų turėtų sėdėti vienutėje sukaustytas grandine. Kaip ir žurnalistai, vadinantys save laisvai samdomais, faktiškai yra tiesiog bedarbiai. Dar devintajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje taip mūsuose juos ir vadino.

Nesunku pastebėti, kad vertimas primena meilę. Akivaizdu, kad tekstai verčiami ne vien tam, kad skaitytojai suprastų jiems nežinoma kalba parašytus tekstus. Jie verčiami iš kūrybinio džiaugsmo, iš savitos meilės. O kas gi meilę prilygintų laisvei? Juk meilė yra ne kas kita, kaip savęs atsižadėjimas, savo valios numarinimas.

Vertėjui tenka jausti svetimus jausmus. Negana to, jis privalo juos ir išreikšti. Siekdamas įgyvendinti šią misiją jis privalo tapti kitu, tokiu pačiu kaip kažkas kitas. Tą yra patyręs kiekvienas vertėjas: vertimui įsibėgėjus jis ima jausti vidinį kismą. Tai vadinama susitapatinimu. Vertimas yra skaitymas ir rašymas, kurių metu vertėjas ant aukuro padeda save.

Laisvės ir ištikimybės derinys neįmanomas. Tapimo kitu jausmas pirmiausia yra įsipareigojimas. Vertėjas prisiima atsakomybę, jis rūpinasi kito reikalais. Būtent taip ir yra.

Jei norit, palyginimus galima pratęsti į kūniškos meilės sferas. Rašytojo literatūrinis *corpus* yra kūnas, kurį vertėjas privalo liesti švelniai – su meile. Tai ypač pasakytina apie klasikų redagavimo darbą, kurį privalu atlikti itin skrupulingai, nes juo iš esmės siekiama apsaugoti žodžius ir veikalus nuo išniekinimo, kitaip tariant, nuo laiko tėkmės.

Kieno gi *corpus* glamonėja, saugo ir myli rašytojas? Tik savo paties.

Tačiau rašytojus verta šiek tiek pakęsti, nes mes, kurių darbas yra šlovinti kitus, be jų netektume savo šlovinimo objekto – nebeliktų, ką verst. Galbūt rašytojus reikia taip stipriai mylėti todėl, kad jie taip aistringai myli patys save? Už tai, kad jie turi įžūlumo spjauti į nuolankumo prievolę ir kurti *laisvą* išdaigų lauką savo poreikiams patenkinti?

Vertimas bet kokiu atveju išlieka rašymo idealas, kaip namo statybos yra darbo idealas. Mūrininkas aukščiau už architektą! Vertėjas aukščiau už rašytoją! Mūsų idealas tegu būna viduramžių vienuolis, kuris kopijavo, o ne kūrė.

Savo tekstų rašymas, savo namų projektavimas yra nuodėmė, Kūrėjo darbo parodija. Kai Kristus pradėjo savo viešą veiklą, jis tenurodė: „Tapkite geresni.“ Jis neliepė: „Rašykite knygas.“ Jis taip pat neįsakė: „Statykite katedras.“

Apaštalai vis tiek prirašė knygų, o krikščionys pristatė katedrų. Kadangi jie žinojo nederamai pasielgę, bandė pasiteisinti geriausiais ketinimais ir kratėsi atsakomybės paskelbdami, kad knygas parašė dieviško įkvėpimo vedami, o pastatus pavadino Dievo namais.

Dėl to Martyno Liuterio *sola scriptura* idėja buvo neteisingai suprasta. Šventieji raštai parašyti prieš Kristaus valią.

Iš: Antti Nylén. Esseet. Helsinki: Bokeh, 2023
Vertė Rūta Marija Viljamaa

Ukrainietiški eskizai

Ukrainietės

Į dailės galeriją skubu miesto parku. Už Europos Sąjungos lėšas renovuojama teritorija dalinasi statybininkai, virš kertamų medžių paniškai čirškiantys paukščiai, iš jau negyvų medžių drožtos skulptūros. Posūkyje prie lauko estrados mane pasitinka dvi jaunos moterys su mažamečiais vaikiukais.

– Atsiprašau, kur čia tualetas? – kreipiasi rusiškai pribėgusi viena jų.

– Einu į dailės galeriją. Ten galėsite pasinaudoti tualetu.

Pakeliui moterys išsikalba, kad jos ukrainietės, kad pabėgo nuo karo, rado prieglobstį mūsų mieste.

Ateiname į galeriją. Vaikai krūpčioja pamatę vyrų būrelį. Paprašau darbuotojos, kad į tualetą leistų vaikus, lydimus vienos moterų. Kita moteris paaiškina, kad vaikai bijo vyrų. Pasiūlau jai apsilankyti parodoje, bet moteris atsisako, ji susirūpinusi darbo paieška. Atsisveikindamos apsikeičiame kontaktais. Po kelių dienų sulaukiu skambučio.

– Gal teiravotės man darbo?

– Ką jūs galėtumėte dirbti? Ar mokate angliškai?

– Angliškai nemoku. Ukrainoje dirbau teisininke, turiu juridinį išsilavinimą. Bet dabar dirbčiau bet ką.

Pervartau mintis.

– Ar galėtumėte ravėti daržą? Laistyti.

– Galėčiau. Ar toli nuo parko? Mes prie parko gyvename savivaldybės namelyje.

– Netoli. Mano draugo namas.

– Ir jūs ten gyvenate?

– Ne. Jis gyvena vienas.

Moteris išsigąsta, kad name gyvena tik vyras. Mano aiškinimai, kad dirbti bus saugu, neįtikina. Ji klausia, ar atsirastų galimybė dirbti prie šeimos, ar kad šeimininkė būtų moteris. Pažadu pasiteirauti.

Vakarop išsiruošiu pas gerą pažįstamą. Kokybiškų statybinių medžiagų namas liudija pasiturintį šeimininkų gyvenimą. Didelio sodybinio sklypo savininkė dažnai užsimindavo apie talkininkų poreikį.

– Labas, – veidą nušviečia svetinga šypsena. – Kavos gersi?

– Ne, dėkoju. Ar darbininkės dar reikia?

– Taip. Kada galėsi?

– Ne aš. Ukrainietė. Nuo karo pabėgusi.

– Ukrainietė? – apsiniaukia.

– Taip. Kultūringa. Su aukštuoju.

– Na jau ne. Nepažįstama.

– Pasakojot, kad našlaičius priglausdavot, o jai tik darbo lauke, kelioms dienoms. Kol susiras.

– Ne, – užkerta tvirtai sučiauptos lūpos. – Palauk, – staigiai nugiedrėja ir linguodama į lauko pavėsinę atvelka du didžiulius maišus. – Žiūrėk, – geraširdiškai krauna ant suolų drabužių stirtas. – Kaip tik surinkau ukrainiečiams.

Prieš akis suplevėsuoja XXL dydžio sovietinių laikų dryžuotos vyriškos pižamos, primenančios kalinių aprangą, kandžių pėdsakais nužymėtos kažkada išeiginės suknelės, marškiniai pradilusiomis alkūnėmis, be sagų, striukės sugedusiais užtrauktukais.

– Drabužiai neblogi, galima prisitaikyti, o čia vaikiukams. Juk jos turi vaikų? – pasitikslina atrišdama maišelius su nuskalbtais ir neskalbtais vaikiškais apatiniais, nukleiptais batukais.

– Dėkoju. Palaikykite, kad įteiktumėte dovanas iš savo rankų.

Kitą dieną ukrainietės skambutis:

– Gal turite paskolinti lyginimo lentą?

– Turime. Paskolinsim. Kur atvežti?

Iš namelio prie parko kiemo pabyra vaikai.

– Laba diena. Laba diena, – čiauška lietuviškai, beria ukrainietiškai, kad kaimynų vaikai išmokė.

Draugas paduoda lyginimo lentą tarpdury pasirodžiusiai moteriai.

– Susiradau darbą lyginti namuose. Ir kavinėje darbininke. Sunku. Nepratusi prie tokių darbų.

– Šeštadienį nedirbsite? Nuvešiu jus su vaikais į Kryžių kalną, šventą vietą. Čia mažajai pieštukai, vyresniajai suknelė.

– Jei galite, atvažiuokite apie dvyliktą valandą. Dirbu iki vidurnakčio, grįžtu naktį.

Šeštadienį prie vartų manęs jau laukia mama su dviem mergytėm. Visos trys tvarkingai apsirengusios, susišukavusios. Mažosios klega ant galinės sėdynės. Mama priekyje.

– Labai namų pasiilgau, – graudinasi.

– Mama, kalbėk ukrainietiškai! – subara vyresnioji.

– Lietuvė nesupras.

– Suprasiu. Tik pasakyti ukrainietiškai ne kažin ką galiu. *Будь ласка**.

Mergytės juokiasi.

– Mažoji pradės eiti į mokyklą, o vyresnioji į šeštą klasę. Bet tikriausiai grįšim į Ukrainą. Ne į namus, toliau nuo fronto, bet į Ukrainą.

Prie Kryžių kalno kaip visada daug automobilių, lankytojų. Ypač saulėtą šeštadienį. Pradedu pasakojimą, kad kadaise čia buvo piliakalnis, vyko kovos su kryžiuočiais, kad dabar šventa vieta, važiuoja žmonės iš viso pasaulio statyti ant kalno vilties kryžių.

– Kapai, – mažoji virpėdama glaudžiasi prie mamos.

– Nebijok. Ne kapai. Šventas kalnas. Abi persižegnokime.

Kalno erdvė skleidžia ypatingą aurą. Vyresnioji mergaitė ją jaučia, smalsiomis akimis žvalgosi po kryžių mišką.

– Mama, ir ukrainietiški, – džiūgauja atradusios geltonai ir mėlynai nudažytus.

Iš pagaliukų surenčiame mažus vilties kryželius, paskandiname kryžių jūroje. Nuo kalno viršūnės apžvelgiam laukus, vienuolyno mūrus, pašnekinam papėdę juosiantį upelį.

– Rusų okupacijos metais kryžių statyti neleido, draudė lankyti kalną, ardė ekskavatoriumi. Kenkėjus ištikdavo nelaimės, mirtys, todėl vėliau griovimai liovėsi.

– Mergaitės, ar norėtumėt nuvažiuoti pas arkliukus?

Mergaičių žandai įraudę nuo saulės. Mažoji lėtina žingsniukus.

– Pavargom.

– Gal namo. Pavargome. Kitą kartą.

Artėjant rudeniui sulaukiu skambučio.

– Vyksim į Tėvynę. Noriu jums grąžinti lyginimo lentą.

– Kada išvykstat?

– Mes jau susiruošę.

Paskubom prigriebiam kelionei lauktuvių. Kieme su lagaminais ir vaikais laukia abi moterys. Grąžina lyginimo lentą.

– Nebegaliu be namų, – ukrainietė ilgesingai nužvelgia rytuose besivartančius debesų kamuolius.

* Prašom (*ukr.*).

Meškiukas

Automobilis užgęsta vos pajudėjęs iš degalinės.

– Kas čia? Užpyliau kuro. Viskas buvo gerai.

Vyras sukinėja automobilio raktelį. Beviltišką pedalų spaudymą lydi keiksmais. Mūsų automobilis stovi prie išvažiavimo iš degalinės, skersai gatvės. Ant langų drimba sniego gabalai, nešiojami pasiutusio vėjo.

– Traukim į pakraštį!

– Gerai, kad nuolydis!

Smaigstomi Dniepro vėjo durklų nustumiam automobilį pakalnėn. Temsta. Dešinėje pusiau aptvertoje teritorijoje nebaigta daugiaaukščio statyba.

– Palauk mašinoje. Apsižvalgysiu.

Metalinių vartų žiotys praryja Tomo žingsnius.

Nešildomame automobilyje žvarbu. Krečia šaltis. Bet negaliu pajudėti. Sėdžiu kaip suparalyžiuota. Grįžta Tomas lydimas kresno vidutinio ūgio vyro.

– Valentinas. Užtikau nebaigtoj statyboj. Krapštėsi prie atidaryto automobilio kapoto.

Negaišdamas Valentinas palinksta prie mūsų kapoto. Žvarbos ir metalo užgrūdintomis plikomis rankomis kaitalioja prietaisus, ieško gedimo. Pirštai įgudę, aptraukti pajuodusių įtrūkimų voratinkliu, tepaluotomis panagėmis.

„Taip fronte ukrainiečiai darbuojasi prie karinės įrangos“, – pagalvoju.

– Nieko nerandu. Atsinešiu kompiuterį.

Grįžęs Valentinas atsisėda į automobilio saloną, įsijungia kompiuterį, parsisiunčia automobiliui būdingas schemas. Įsišnekame. Ukrainietis paaiškina, kad gyvena šešiasdešimt kilometrų nuo Kyjivo, atvažiuoja į sostinę pagal iškvietimus remontuoti automobilių, o savo miestelyje turi automobilių remonto dirbtuves.

– Perdegė variklio kompiuteris, – konstatuoja. – Išimsiu. Ieškokit naujo.

– Ar jūs nerastumėte?

– Reta detalė. Neturiu laiko. Ieškokit patys pagal detalės kodus. Be to, reikės perprogramuoti. Aš galėsiu tik pakeisti.

Tomas atsilygina Valentinui. Automobilį su nustatyta diagnoze paliekame šalia statybvietės. Guodžiamės, kad likimas nelaimėje ištiesė pagalbos šiaudą – pamėtėjo sumanų žmogų.

Grįžtame į degalinę kavos. Aplinka europietiška. Tvarka kitokia nei Lietuvoje. Pirmiau turi užsimokėti, paskui gamintis kavą, bet kava perpus pigesnė, kokybiškesni vienkartiniai indeliai.

Traukiame tamsoje žiburiuojančia dar netyrinėta Livoberežna* teritorija supami žaliai šviečiančių jau pažįstamo prekybos centro NOVUS raidžių kaip privalomų infrastruktūros elementų, kaip šviesoforų akių. Kai nėra oro pavojaus, į dangų kylančių modernių daugiaaukščių papėdėse, neoninėmis reklamomis dainuojančioje RIVER MALL išklotinėje pasijuntame lyg Europos ar Amerikos didmiestyje. Įspūdį sustiprina dviejų krypčių gatvių arterijomis siuvantys žinomų markių nauji automobiliai, elitiniai elektromobiliai. Mus lenkia ir priešais šmėžuoja madingai apsirengę miestiečiai, vardinius rūbus užsimetęs jaunimas. Kartais praeina kariai. Gatvės kavinėje vaikinai karinėmis uniformomis neskuba išgerti paskutinio kavos puodelio lyg stabdydami žavingos taikos akimirką.

Paryčiui kaip įprasta iš lovos išmeta oro pavojus. Sėdame prie kompiuterių ieškoti detalės. Karo metu Ukrainoje rasti menka tikimybė, o siųstis iš ES daug laiko ir sudėtingos procedūros. Viešbučio administratorė nesiskundžia mūsų užsilaikymu.

Svetingai sutinka virėjos pustuštėje viešbučio kavinėje.

Dieną, kartais naktį duoduosi interneto platybėse ieškodama detalės, pykstu ant draugo. Man rodosi, kad jam patinka neplanuotas užsibuvimas Kyjive, kad jis nelabai ieško. Laimė nusišypso man – parsisiunčiame tinkamą detalę. Skambinam Valentinui, gal žino, kas užprogramuotų. Valentino rekomenduoti meistrai gilinasi, bet jiems nepavyksta. Susirandame specializuotą autoservisą, kur paryčiui rusų bomba susprogdino dujotiekio trasą. Fanera užkaltos išdužusio stiklo vitrinos, prie dujų trasos duobės fakelais virtę automobiliai. Gražuolė priėmėja spinduliuoja pozityvumą, lyg iškirptas iš karo kronikos taikos metų filmo kadras.

– Atvežkit. Tvarkysime.

Tomas per pažįstamą sutaria transportą mūsų nevažiuojančiam automobiliui pristatyti į autoservisą. Nuvažiuoti į kitą sostinės galą kaip pusiaukelė nuo mūsų Vilniaus iki Kauno. Tik spūstys dar didesnės dėl bombardavimų padarinių šalinimo, dėl ne visu pajėgumu veikiančių metro linijų.

Autoservisui užprogramuoti naujos detalės nepavyksta. Vėl kreipiamės į Valentiną. Kiek patylėjęs atsako:

– Tymą prirodysiu.

Po pauzės:

– Nes jūs lietuviai. Jei Tyma nepadarys, tada niekas nepadarys.

Tymai iš karto sakome, kad rekomendavo Valentinas.

– Žinau. Bet turiu išvykti. Kelionės su pertrūkiais po šimtą kilometrų. Ten nėra ryšio. Neskambinkit. Susirasiu.

– Kalėdos. Nauji metai. Pakliuvom. Dar skambink. Kiek būsim, kol jis atšvęs visas šventes. Sakyk, kad atsilyginsi.

Tomas vėl skambina, bet Tyma sako, kad negali, kad kelionės suplanuotos, kad su juo nepavyks susisiekti, kad pats paskambins.

Prieš pat Naujuosius metus vaiberiu atkeliauja pasveikinimas – linksmo meškiuko nuotrauka su palinkėjimu: *Нехай всі ваші проблеми лопаються красиво, як мильні бульбашки***.

Tyma grįžta jau naujais metais. Paima detalę. Kitą dieną užprogramuoja, patikrina – veikia. Iš užuominų suprantame, kad darbuojasi fronte, važinėja remontuodamas karinę įrangą, kad sostinėje kaitalioja ir savo buvimo vietą. Kad jis superspecialistas, patvirtina ir serviso darbuotoja, nes tokio išmanančio nerado autoservisų tinkle.

Mes Tymai be proto dėkingi ir nesigailėdami atsilyginame. Išsisaugojame jo kontaktus. Neaišku, ar pavyks susitikti dar kada, ar nežus Tyma nuo atsitiktinio ar tikslinio ginklo.

Ilgoje kelionėje namo telefono ekrane šokinėja besišypsantis meškiukas.

– ERLA –

* Kairiojo kranto.

** Tegul visos jūsų problemos susprogsta gražiai kaip muilo burbulai (*ukr.*).

VILIUS DADAŠOVAS

•

Supratau, kad nieko nesupratau.
Vis dar esu cis vyras,
O norėčiau būti kiborgas, išsiliejantis tarp samanų.
Toliau paseksiu gražias moteris per instagramą,
Galvosiu, nedarau komercinio meno,
Dėl to jos man sako: tu fainas, bet.
Norėčiau, kad geismo kanjonai taptų tektoniniais lūžiais
Ir atvertų psichodelinius rizominių augaliukų žiedus
Tarp mūsų liežuvių.

Odė neoliberalizmo džiaugsmui

10 valandų darbo „Ozo“ prekybos centre.
Nėra minčių apie sąlygų pagerėjimą, kitais metais irgi nuoma brangs,
„Vilkyškių“ tepamas sūrelis kainuos 2 eurus, „Maxima“ mažins kainas.
Arba
„Vinted“ forumo moderatorius ir kavytė su biuro dalbajobu, kuris visada
nešioja šviesiai mėlynus marškinius.
Kodėl viskas tiesiog dvokia sušvinkusia siela per tekstą.

•

Mano akių duobių kiaurymės
Pripildytos lydyto sūrelio masės
Tiesiai iš „Maximos“ parduotuvės
Iš ten kur mes
Turėjome nueiti dirbti kai
Pragėrėme santaupas viltį fantaziją

Tada kai menas liko
Būdu tik sunkiai prilaikyti
Trapius ego griaučius
Padarytus iš neono ir sentimentų

Penkioliktąją savo vasarą
Norėjau uždusti ant senų
Surūdijusių kosminių
Karstyklių
Jos
Turėjo
Byloti
Kad
Visi
Galime
Būti
Kosmonautai

•

Aistra ėda
Kaip kaimietis
Ėda lašinius

Kaip jo sūnus pjauna katinui galvą
Nes etiškiau nei išvežti katiną
Pas veterinarą – Lietuvoje katinai nekeliauja

Mano aistra – jutubo vaizdo įrašas apie Rothko paveikslus
Mano mintys – tėvas klykiantis ant motinos nes nespėjam į „Avataro“ filmą

Užsirišiu gražų šaliką neoliberalioje šalyje
Nueisiu kalbinti madingų merginų kurios turi ribinį asmenybės sutrikimą
Bet gražiai atrodo
Mano instagramo *feede* tarp kačiukų nuotraukų

•

Mes visi tik ikonos
Tarp voratinklių
Pagamintų iš
Internetinių memų
Sentimentų trupinėlių

Tos likusios
Nuoširdumo skeveldros
Pasirodo tik kaip šventvagystė
Neįvykusio *#adventuretime*

n...u...o...g...i...r...d...o...s

Galima viską, bet ne viską.
Alvydas Valenta, poetas

Jeigu supranti reikalo esmę, tai ir turi švilpt.
Gintas Kavoliūnas, fotografas

Aš dailininku netapau, nes niekas nepozavo.
Algirdas Mikutis, režisierius, juvelyras

Žiaurūs reglamentai šitoj rezidencijoj.
Sandra Bernotaitė, rašytoja

Kol neišmanai, tu nežinai, kad tai neįmanoma.
Nepažįstamoji mergina

Kai nieko negalvoji, tai tada ir užmiegi.
Eglė Ridikaitė, tapytoja

Užsirašyk, nes pati patenkinta, ką pasakiau.
Danguolė Nekrašienė, buhalterė

Balandžio mėnesį ruošiuosi utilizacijai.
Vytautas Butvilas-Mažylis, dykinėtojas

Jūs netikit, kad aforizmai yra poezija. Aš tikiu.
Aloyzas Tendzegolskis, prozininkas, žurnalistas

Moteris aš palikau kitai knygai.
Vytautas Kaziela, poetas

Išrašytas rašiklis – tai neišrašyta širdis.
Ričardas Šileika, nuogirdininkas

Yra žmonių, kurie išsiperka vietą, bet laiko išsipirkti neįmanoma.
Audrius Dabulskis, keleivis

Dabar duoduosi po daržines ir lentpjūves. Tai va toks mano gyvenimas.
Gintarė Adomaitytė, rašytoja

Mes sakom, kad esam, bet nelabai esam.
Lukas Naruševičius, baristas

Apsiverskim visada aukštielninki.
Juozas Žitkauskas, poetas ir leidėjas

Ir taip aišku, kad visi čia trinasi dėl saldumynų.
Viktorija Valavičiūtė, kavos narkomanė

Geriau išmokti tą grubų veiksmą.
Alvydas Lukys, fotografas

Atidėkim po pietų, kad nereikėtų.
Irena Aleksaitė, vertėja

Man patinka pasiimti nuogą žmogų ir važiuoti į mišką.
Urtė Baranauskaitė, kakavos pupelių kramtytoja

Žiauri būsena, kai manim nepasitikima.
Zenonas Mačiulis, terapeutas

Nugara esmės nebekeičia.
Julija Ražinskienė, budėtoja

Aš supratau, kad turiu nepamest liudininkų.
Dominykas Andriuškevičius, poetas

Toks metas išaušo – nei pavasaris, nei vasara.
Vytautas Butvilas-Mažylis, dykinėtojas

Man domėtis nebeįdomu, bet gyvent užtat įdomu.
Jurgis Staškūnas, vadybininkas

Kad amžinai negyvenam, tai gerai.
Diana Paklonskaitė, poetė

– RIČARDAS ŠILEIKA –

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė
(*gkazlauskaite@gmail.com*, 8 698 78 771).
Vertimai, „Skaitykla Nr. 5“ – Andrius Patiomkinas.
Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja – Zita Remeikienė.
Finansininkė – Danuta Churtasenko (8 652 87 978).
Redakcijos adresas Maironio g. 10, LT-01124 Vilnius.
El. paštas *satenai@gmail.com;* tinklalapis *www.satenai.lt.*
Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.

Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760.
4 spaudos lankai. Indeksas 0109. Tiražas 839 egz.
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke
LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“.
Spausdino UAB „Respublikos“ spaustuvė,
M. Sleževičiaus g. 7, LT-06326 Vilnius.
Lietuvos kultūros taryba 2024 m. suteikė 18 400 Eur paramą
projektui „Pasaulio literatūros vertimai“, 7 600 Eur projektui
„Skaitykla Nr. 5: literatūros kritika, refleksija, analizė“.

LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA
KPLA NARYS
LIETUVOS KULTŪROS TARYBA
9 771392 776033